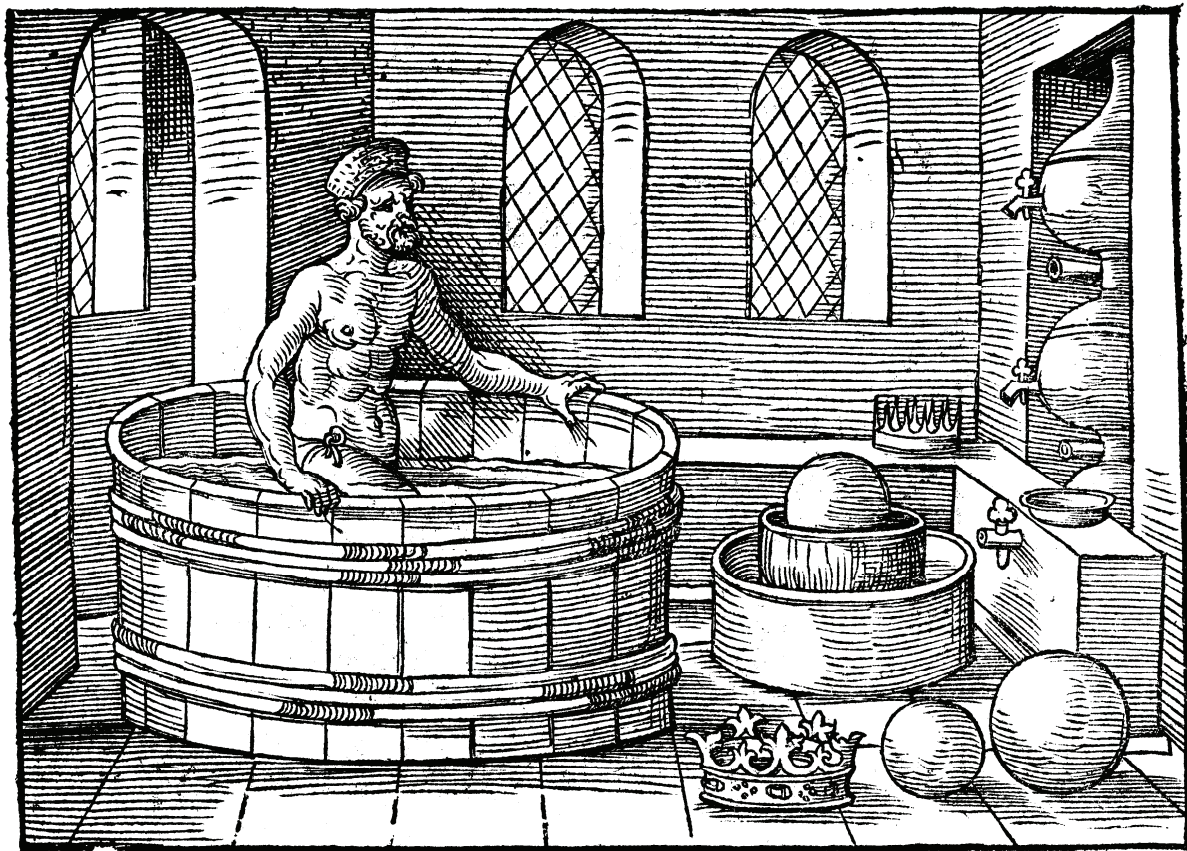

HEUREKA! HEUREKA!

En interviewundersøgelse af historikernes historieopfattelse

*Specialerapport af
Simon Bendfeldt Jensen*

Dansk titel: *Heureka! Heureka! - En interviewundersøgelse af historikernes historieopfattelse*

Engelsk titel: *Eureka! Eureka! - An interview study on historians' perception of history*

Vejleder: Christian Kvium

Forside: Billedet viser Archimedes, der tager et bad. Træsnittet er fra en tysk oversættelse af Marcus Vitruvius Pollios *De Architectura*, og er udgivet i Nürnberg af Johann Petretus i 1548.

Indhold

FORORD	2
UNDERSØGELSEN OG DENS PRÆMISSER	3
Interviewforløb og spørgsmål	3
Når mennesker handler	6
FREMSTILLINGENS MÅL, STRUKTUR, MATERIALE OG REFERENCER	12
Mål	12
Struktur	12
Materiale	13
Referencer	14
INTERVIEWFORMEN – OVERVEJELSER OG VALG	15
DEL I – HISTORIKER OG FORSKER	21
»Historiker« som kategori/rolle	21
At gøre en forskel	28
At være »Historiker« – set i et gruppeperspektiv	33
Generationsspørgsmålet	33
Sandhed	38
At betyde noget inden for faget	46
Sammenfatning	51
DEL II – HISTORIKERES INTERESSE FOR HISTORIE	53
Den store historie	53
Historikerens forskningsfelt	62
Heureka! Heureka!	66
Sammenfatning	73
AFSLUTTENDE DISKUSSION	75
LITTERATURLISTE	77
SUMMARY	78

Forord

Dette speciale er naturligvis resultatet af mit arbejde, men havde det ikke været for de 46 historikere, som har medvirket i interviewundersøgelsen, var specialet aldrig blevet til. Derfor en uforbeholden tak til jer.

Dernæst en stor tak til Christian Kvium for en meget god og kyndig vejledning. Havde det ikke været for vores udbytterige diskussioner og dine knivskarpe kommentarer, havde specialet set helt anderledes ud.

Undersøgelsen og dens præmisser

De indsigter vi har i historie sker primært igennem historikeres formidling af deres forskningsresultater. Med begrebet »historiker« menes i denne sammenhæng uddannede historikere som *samtidig* forsker. Historikere er imidlertid ligeså forskellige som alle andre mennesker, og derfor er indsigt i de faktorer, der har betydning for resultaterne af deres aktivitet afgørende at få kendskab til. Og det er målet med denne fremstilling. Den er skrevet på grundlag af en interviewundersøgelse, der udelukkende fokuserer på historieforskere og deres forhold til historie. Fordi der ikke tidligere er nogen, som har spurgt historikerne om, hvad der har betydning for resultaterne af deres forskning, var denne undersøgelsesform oplagt. Så i perioden 23. august til 1. november 2004 foretog jeg 46 interview af historikere, som alle er kendetegnet ved at være ansat ved en institution, hvor de forsker.

Der er imidlertid knyttet et stort forarbejde til at benytte interview i en undersøgelse som denne (jf. senere), og derfor afsøgte jeg for alternativer til indsigt i historikeres virke. Det gik dog hurtigt op for mig, at interviewformen rummede en unik mulighed for at sætte fokus på et felt, som tidligere har været uoplyst. Interviewformen gav mulighed for at komme bag om resultaterne af historikeres arbejde, som ellers er det eneste, vi kender til. Det betyder også, at interviewformen kunne medvirke til at kaste lys over årsagerne til resultaterne, hvilket er afgørende, hvis vi skal forstå, hvad for indsigter vi får ud af historikerens virke. Derfor blev interviewformen det bærende element i denne fremstilling.

Overordnet set mente jeg, at to forhold kunne være med til at belyse, hvad der har betydning for resultaterne af historikeres forskning, og det er *hvorfor* historikere arbejder med historie, og *hvordan* historikere opfatter historie. Det var afgørende at spørge til, hvorfor historikere arbejder med historie, fordi det kan sige noget om, hvad der driver dem i deres arbejde. Med andre ord: hvad der får dem til at møde på arbejde hver dag og sætte sig ned og være *historieforskere*. Endvidere var det afgørende at spørge til, hvordan historikere opfatter historie, fordi det kan være med til at kaste lys over, hvordan historikere opfatter karakteren af det de leverer. De to overordnede spørgsmål i sig selv ville ikke give gode svar, og jeg stillede derfor helt konkrete spørgsmål, der kunne oplyse området.

Interviewforløb og spørgsmål

Praktisk set foregik interviewene for langt størstedelens vedkommende på historikerens kontor. Interviewet kom i stand ved, at jeg ringede eller mødte op, hvor vi så aftalte et tidspunkt, hvor det passede ind i historikerens kalender. I forbindelse med denne indledende samtale fik de endvidere en kort redegørelse (2 A4 sider) med baggrunden for og målet med undersøgelsen. Redegørelsen indeholdt endvidere fire hovedområder, som jeg gerne ville spørge ind til.

På baggrund af de første 19 interview gik det imidlertid op for mig, at der var yderligere et område, jeg gerne ville have indsigt i, men som jeg ikke havde spurgt til. Det betød, at de første 19 respondenter fik tilsendt et tillægsspørgsmål, hvoraf jeg fik svar fra ni. De historikere, jeg aftalte tid med efter dette punkt, fik tillægsspørgsmålet sammen med redegørelsen for undersøgelsen. Desuden ændrede redegørelsen karakter i løbet af interviewperioden, dog ikke i et omfang der havde reel betydning for indholdet.

Selve interviewet foregik ved, at jeg optog samtalen på en digital lydoptager. Interviewene foregik primært som en samtale, hvor historikeren fortalte om sit virke. Henning Poulsen har i sin artikel *Om samtidshistorisk intervjuing* (1968) omtalt, at der kan være problemer forbundet med at benytte en båndoptager, fordi respondenter kan blive nervøse over, at det, som de siger, kan blive offentliggjort.¹ Det er selvfølgelig en reel fare, at respondenter ikke taler frit, når samtalen optages, men jeg må konstatere, at det har jeg på intet tidspunkt oplevet. Dette kan måske forklares med, at historikere, som er ansat på en offentligt finansieret institution, forventes at være i stand til at svare på og tage reflektiv stilling til spørgsmål, der retter sig mod deres arbejde.

Resultaterne af undersøgelsen afhang af respondenternes lyst og evne til at svare på mine spørgsmål. I den forbindelse har jeg i Lars Bjergs *Som man spørger. Det journalistiske interview* (2002) og Steinar Kvaales *Interview, En introduktion til det kvalitative forskningsinterview* (2004) fundet gode råd og megen inspiration. Foruden de helt elementære dele af et interview, såsom at vælge og formulere sine spørgsmål med omhu, fokuserede jeg på interviewforløbet og rækkefølgen af mine spørgsmål. Det betød, at jeg delte interviewet op i fire hoveddele.²

Jeg indledte interviewene med at stille et generelt spørgsmål, der i to varianter lød: Hvad fik dig til at læse historie? Hvad synes du, der er spændende ved at arbejde med historie? Spørgsmål som disse skulle ikke blot være med til at åbne interviewet, men især få historikere til at reflektere over deres virke som historikere og fortælle, hvad der motiverer dem i deres arbejde. Derfra bevægede jeg mig i retning af den enkeltes forskningsfelt, hvor jeg ville indkredse historikers motivation til at arbejde med historie helt konkret. Det gjorde jeg med spørgsmål som: Hvad gør, at du kan blive ved med at arbejde med historie? Hvad er spændende ved at arbejde med dit forskningsfelt? Hvad for noget materiale gør at du bliver fanget, og ikke kan lade det ligge? Hvornår har du sidst stødt på noget som (erkendelsesmæssigt) har flyttet dig? Hvad var det? Hvornår er du sidst stødt på noget, der har ændret din måde at

¹ Henning Poulsen; *Om samtidshistorisk intervjuing*, *Scandia*, bd. 2, Oslo 1968 p. 199

² Fordi den konkrete formulering af spørgsmålene blev til i interviewsituation, er det ikke rimeligt med en udførlig redegørelse for dem, men det følgende er konturer af, hvilke spørgsmål jeg stillede, områder de skulle oplyse, og de typer af svar jeg fik

tænke historie på? Svarene på disse spørgsmål fik historikerne til at reflektere over, hvorfor deres interesse for historie stammede, hvordan den havde udviklet sig, hvad det betyder for dem, at de er forskere, og hvad de helt konkret synes er spændende ved at arbejde som historieforsker.

Herefter tog jeg fat på spørgsmål, der rettede sig mod, hvordan historikere opfatter resultaterne af det de leverer. Det gjorde jeg med spørgsmål som: Det er ofte sagt, at historien skal skrives om for hver generation. Hvordan har du det med sådan et udsagn? Findes der noget som du opfatter som ubestrideligt rigtigt? Hvad er godt historisk håndværk? I dit arbejde med historie, henter du inspiration fra andre fag? Svarene gav indblik i, hvad historikere forstår ved begrebet Sandhed, hvad målet er med deres arbejde, og hvad der kendetegner historiefaget som videnskabsfag.

Dernæst søgte jeg indsigt i hvordan historikere ser sig selv og deres virke i forhold til deres tids-/rumlige placering, og om det har betydning for deres virke. Det gjorde jeg med spørgsmålene: Den forskning du leverer, hvad ser du gerne, at andre får ud af den? Din forskning, hvad får du selv ud af den? Og videre: Hvordan oplever du muligheden af at lade historiker-hatten ligge, når du tager hjem? Ud over dit daglige arbejde, er du så engageret i andet, der har relation til historie? Er der en forbindelse mellem det og dit daglige arbejde? Oplever du, at du – i kraft af at du er historiker – har en anden måde at se verden på? Svarene herpå gav indblik i, hvad det betyder for historikere, at de som forskere interagerer med andre mennesker, og hvad historie betyder i deres eget liv.

De sidste spørgsmål i interviewene skulle primært medvirke til at afsøge, om der var facetter, som jeg ikke havde fanget med mine øvrige spørgsmål, og at respondenterne fik den oplevelse, at interviewet blev afsluttet på en ordentlig og naturlig måde. Det gjorde jeg med spørgsmål som: Hvis du skal nævne én, hvilken historisk begivenhed eller periode mener du så er vigtigst for, at vores samfund ser ud, som det gør i dag? Hvis du skal nævne én, hvilken historisk begivenhed eller periode mener du så er vigtigst, for at dit liv ser ud, som det gør i dag? Hvad forstår du ved begrebet »Historie« og begrebet »Fortid«? Hvornår er du født? Hvilken fagkombination har du? Hvornår blev du ansat som faghistoriker? Svarene gav interessante vinkler på, hvordan historikere opfatter udvikling og forandring og vigtigheden af begivenheder og perioder.

Generelt søgte jeg med mine spørgsmål at skabe en god og tryk atmosfære for respondenterne, hvilket skete ud fra et princip, som Lars Bjerg udtrykker således: For mens alle vægter sig ved at tilstå, kan de fleste godt lide at betro sig.³ Vi har selvfølgelig ikke at gøre med en tilståelsessag, men hvis vi har det godt og er tryk ved den situation, vi befinder os i, er vi mere åbne. Bjerg udtrykker videre, hvad jeg tror er rigtigt, at desto mere aggressivt vi går ef-

³ Bjerg 2002 p. 57

ter et bestemt svar, desto sværere bliver det at nå det.⁴ Jeg ville gerne have indsigt i, hvad historie betyder for historikere i flest mulige facetter. Jeg forventede at der ville være en tendens til, at historikere ikke ønskede at komme med alt for personlige eksempler til en studerende, og der var også en tendens til, at de spørgsmål, der rettede sig mod deres privatliv ikke blev besvaret så åbent som andre. I den forbindelse overvejede jeg, hvad der var vigtigst for min undersøgelse, og det var de to første dele, og derfor kom spørgsmålene til privatsfæren først i tredje del af interviewet.

Jeg forventede ikke at nogle ville have problemer med at fortælle, hvorfor de synes, det de laver er spændende. At jeg så bevægede mig over til at spørge til, hvad de synes er interessant i forhold til deres forskningsfelter, skyldtes, at jeg forventede, at historikere gerne ville fortælle om, hvad de helt konkret laver, og hvad der er spændende ved det. Samtidig forventede jeg, at historikere kan fortælle om, hvad der får dem til – dag efter dag – at arbejde med det samme område. Jeg forventede ligeledes, at historieforskere kan argumentere for deres synspunkter om karakteren af det de laver. Derfor kom spørgsmålene til, hvordan historikere opfatter historie i interviewets anden del.

Den fjerde del af interviewet var, pga. muligheden for at respondenterne ikke ønskede at svare åbent, henlagt til simple og ukontroversielle spørgsmål, men ikke nødvendigvis uinteressante spørgsmål.

Når mennesker handler

At være historiker og forske er en aktivitet. Et menneske *gør* noget, og det som mennesket gør, er rettet mod at nå et mål. Aristoteles har anskueliggjort det, som mennesket stræber at nå med sine handlinger i åbningspassagen af *Etikken*: ”Enhver praktisk færdighed og enhver metodisk undersøgelse, ligesom også enhver handling og ethvert valg synes at rette sig mod noget godt”.⁵ Det er vigtigt at gøre sig klart, at hos Aristoteles opfattes *godt* som synonym til *lykke*. Gør vi det, som er godt for mennesket, opnår vi lykke og er derigennem lykkelige. Det gode, som gør os lykkelige, er det, mennesket stræber efter. De mange mellemregninger er i denne sammenhæng ikke afgørende. Men Aristoteles anser mennesket for at være kendetegnet ved at have en reflektiv fornuft, og når et menneske tager et valg, medfører det, at hvis man har valgt at blive historiker, vil man gerne gøre det godt som historiker. Der er naturligvis flere måder at gøre det godt som historiker, men i dette tilfælde er det at være en god historiker det samme som at være en god historieforsker. Det, som Aristoteles gør, er at sætte lighedstegn mellem det at være *lykkelig* og det at *lykkes*.⁶ Jeg tror afgjort, Aristoteles rammer

⁴ Bjerg 2002 p. 56-57

⁵ Aristoteles, *Etikken* 1094a ff (da. oversættelse, Det lille forlag, 2000/2002 p. 31)

⁶ Karsten Friis Johansen: *Den europæiske filosofis historie, Antikken*, bd. 1, Viborg 1998 p. 464

noget centralt, og synspunktet indeholder da også elementer, som er blevet forfinet og videreudviklet i den moderne sociologi og psykologis beskæftigelse med *hvad man gør*, og *hvad man er*.⁷ I psykologisk teori er områder omkring *hvad man er* behandlet af det som betegnes social eller gruppe identitet, mens området omkring *hvad man gør* i sociologisk teori er centreret omkring individuel identitet.⁸ For både den sociologiske/psykologiske tilgang og den aristoteliske opfattelse gælder det, at når vi lykkes, gør vi det i forholdet til andre mennesker eller det vi sætter os for at gøre.

I de senere år har der været en tendens til at sammentænke social identitetsteori med individuel identitetsteori, hvilket blandt andet kommer til udtryk i Jan E. Stets & Peter J. Burkes artikel *Identity Theory and Social Identity Theory* (2000). Forfatterne forsøger i artiklen at vise, hvordan individuel identitetsteori og social identitetsteori har en frugtbar indvirkning på hinanden, hvis vi skal forstå, hvad der gøres, og hvorfor et menneske handler. Stets & Burke formulerer blandt andet deres synspunkter i forhold til artiklen af Michael A. Hoog m.fl.: *A Tale of Two Theories: A Critical Comparison of Identity Theory with Social Identity Theory* (1995). Her siges det blandt andet: "Generally it is inadvisable to attempt to integrate two very different theories ...".⁹ Indholdet af de to teorier, som jeg i første gang vil tage fat på nedenfor, er Stets & Burke og Hoog m.fl. imidlertid enige om. Uenighederne opstår i forbindelse med, om der rimeligt, fornuftigt eller rigtigt at sammentænke teorierne.

Social identitet og individuel identitet er to tilgange til de samme spørgsmål, om grundlaget for hvordan mennesker opfatter sig selv og om karakteren af menneskers handlinger. Begge teorier tager udgangspunkt i, at selvet (du eller jeg) dannes igennem en interaktion med andre i samfundet, og begge teorier viger tilbage fra at påstå, at individet eksisterer og handler uafhængig af den samfundsmæssige struktur, som det indgår i. Samtidig anser begge teorier mennesket for at være kendetegnet ved en række identiteter, som er knyttet til forskellige typer praksisser.¹⁰ Hoog m.fl. bruger kendetegnene ved de to teorier til at postulere, at det er så langt som lighederne strækker sig, mens Stets & Burke bruger lighederne som grundlag for at sammentænke dem.

⁷ Jan E. Stets & Peter J. Burke: Identity Theory and Social Identity Theory, *Social Psychology Quarterly*, vol. 63, no. 3 2000 p. 234. Sætningerne i kursiv er oversat fra *what one is* og *what one does*. Specielt oversættelsen til ordet *gør* er problematisk. Det engelske *does* kan oversættes med både det danske ord *laver* og *gør*, hvor *laver* i højere grad retter sig imod hvilken beskæftigelse en person har, mens *gør* retter sig imod en praktisk handling en person udfører. Jeg har valgt at benytte *gør*, fordi det i denne sammenhæng er centralt, hvordan historikere handler i forhold til andre historikere.

⁸ I litteraturen omkring disse to teorier betegnes 'individuel identitet(teori)' ofte alene som 'identitetsteori'. Jeg har valgt at benytte førstnævnte betegnelse, fordi det gør det muligt at skelne klart mellem det, som omhandler individet, og det som omhandler individet set i forhold til en bestemt gruppe.

⁹ Michael A. Hoog, Deborah J. Terry & Katherine M. White: A Tale of Two Theories: A Critical Comparison of Identity Theory with Social Identity Theory, *Social Psychology Quarterly*, Vol. 58, no. 4 1995 p. 266

¹⁰ Hoog m.fl. 1995 p. 255, Stets & Burke 2000 p. 225

Stets & Burke påpeger, i forlængelse af Hoog m.fl.s argumentation, at vi fødes ind i et samfund, der allerede rummer et utal af sociale kategorier som f.eks. »kongehus«, »historiker«, »soldat«, »murer«, »elev«, etc.¹¹ Det gælder endvidere både for social identitetsteori og individuel identitetsteori, at subjektet er karakteriseret ved, at det reflektivt er i stand til at kategorisere og sætte navn på sig selv i forskellige situationer og i forhold til andre mennesker og kategorier. I social identitetsteori kaldes dette selv-kategorisering, mens det i individuel identitetsteori kaldes identifikation. Det er indeholdt i begge teorier, at det er på baggrund af evnen til at kategorisere og identificere sig selv i forhold til andre, at en identitet skabes.¹²

Grundlaget for at have en social identitet er en række kategorier, hvor individet oplever, det hører til. Vi mennesker er kendetegnet ved at være medlem af en række forskellige kategorier, f.eks. »europæer«, »dansker«, »historiker« etc. Disse medlemskaber er ikke alene deskriptive men er også præskriptive, dvs. de er ikke kun med til at definere hvem vi er, men er også med til at foreskrive, hvordan vi skal handle, tænke, tro, tale, etc. Når vi igennem et gruppemedlemskab påtager os bestemte måder at opføre os på, har vi en tendens til at se positivt på andre, der opfører sig på samme måde, og opfatte dem, der ikke er medlem af samme gruppe, som anderledes og omtale dem i negative termer. Der synes dog ikke at være noget til hinder for, at vi godt kan se positivt på *os*, uden at se negativt på *dem*. Hverken Stets & Burke eller Hoog m.fl. arbejder med sådan en vinkel, hvilket er problematisk. Men den gruppe, individet selv tilhører, betegnes indgruppen, mens gruppen, individet ikke tilhører, kaldes udgruppen. Derved er et gruppemedlemskab ikke bare deskriptivt og præskriptivt men også evaluerende.¹³ Under dette ligger der to vigtige kognitive processer: 1) selv-kategorisering, 2) selv-fremhævelse. Selv-kategoriseringen medvirker til at skærpe grænserne mellem indgruppen og den relevante udgruppe. Selv-fremhævelse er det, som sker, når man igennem sit gruppemedlemskab ser negativt på andre, hvorved egen gruppes anseelse højnes. Hoog m.fl. påpeger, at netop forholdet mellem disse to processer spiller en afgørende betydning for det, som de kalder *subject belief structures*, som er individets egen vurdering af sin placering i en gruppe og sin mulige placering i andre grupper. Det er dette, argumenterer de, der blandt andet ligger til grund for social mobilitet. Videre peger de på, at der vil være en tendens til, at vi ønsker at søge den gruppe, hvor vi kan opnå den mest dominerende position.¹⁴

Et centralt element er som nævnt selv-kategorisering, og denne proces medfører, at vi får tendens til at se ting fra gruppens perspektiv. Vi vil gøre, som man *bør* gøre, hvis vi er medlem af en given gruppe. Det centrale i social identitet er ensartethed, forstået på den måde, at vores tilhørsforhold til en bestemt gruppe ledsages af forventninger og krav om en

¹¹ Stets & Burke 2000 p. 225

¹² Stets & Burke 2000 p. 224

¹³ Stets & Burke 2000 p. 225, Hoog 1995 p. 260

¹⁴ Hoog m.fl. 1995 p. 260

bestemt tilgang til ting. Den måde, som et gruppe medlem *bør* opføre sig på, er imidlertid ikke en uforanderlig størrelse, argumenterer Hoog m.fl. Tværtimod afhænger dette *bør* helt af, hvad for en udgruppe *bør*'et skal ses i relation til. Dynamikken i social identitet ligger i, at dette *bør* ændrer sig i takt med at omgivelserne ændrer sig.¹⁵

I individuel identitetsteori er det centrale begreb *rolle*. Vi påtager os roller, som står i et forhold til andre roller i samfundet. Mennesket er ifølge Hoog m.fl. kendetegnet ved, at det har mange forskellige roller (identiteter), som f.eks. 'mand/kvinde', 'mor/far' 'voksen', 'historiker', 'jyde', 'dansker', 'skandinav', 'europæer' etc. Hvor mange roller, vi hver især har, afhænger helt af, hvor mange grupperinger vi indgår i. Det at påtage sig en bestemt rolle i en bestemt sammenhæng, f.eks. som historiker, vil sige, at individet pålægger sig selv en bestemt måde at handle på, der er i overensstemmelse med den måde, som andre mennesker i den samme type roller handler på. En rolle er en måde at fremstille sig selv på og er et led i individets selvopfattelse og definition af sig selv. Samtidig giver en rolle ikke megen mening, med mindre den udøves i relation til andre. Det ligger naturligvis allerede i begrebet »rolle«, at det er en, som fremvises for andre. Men det er i kraft af denne rolle, at andre henvender sig til individet. Rollen er en del af individet, ikke uafhængig af det, hvilket skal ses i relation til den overordnede forståelse, som individuel identitetsteori (og social identitetsteori) bygger på, at individet ikke er uafhængigt af de sammenhænge, som det indgår i. Det har den praktiske betydning, at tager vi et individ, der på en gang er historiker, men også far til et barn i skolealderen, vil den måde, som andre mennesker (f.eks. den studerende eller skolelæreren) henvender sig til individet på, afhænge af den rolle, som individet indtager på det pågældende tidspunkt.

Til en rolle er der knyttet forskellige krav og forventninger, som er normative. Det skyldes i høj grad, at det er det strukturerede fællesskab (samfundet), som individet indgår i, der leverer de relativt stabile roller, som det er muligt at påtage sig. Derfor er der også knyttet bestemte forventninger til den enkelte rolle, som individet skal efterleve, hvis det vil se sig selv som identisk med den. Den kontrol, som må finde sted, for at forventninger til en bestemt rolle kan være normative, beror på reaktionerne fra mennesker, som individet interagerer med og opfatter som vigtige for sin selvforståelse samt individets mere eller mindre ideologiske opfattelse af, hvad der kendetegner en bestemt rolle.¹⁶ Vigtigt i den forbindelse, og i modsætning til en social identitet, beror en individuel identitet ikke på, at individet skal ligne andre gruppe medlemmer, tværtimod er det i interaktionen med andre relaterede roller, at den en-

¹⁵ Hoog m.fl. 1995 p. 260

¹⁶ Hoog m.fl. 1995 p. 256-259

kelte adskiller sig fra andre. Derfor er et vigtigt kendetegn for en individuel identitet, at individet opfatter sig som forskellig fra andre.¹⁷

Som anført ovenfor anser såvel den individuelle identitetsteori som den sociale identitetsteori mennesket for at være kendetegnet ved at have en række identiteter, der aktiveres på tidspunkter, hvor rollen passer til den givne situation. Individuel identitetsteori arbejder ud fra den opfattelse, at de mange identiteter indgår i et hierarki, hvor den rolleidentitet, der befinder sig i toppen af hierarkiet, aktiveres før den, som befinder sig i bunden. Selve aktiveringen af en bestemt rolleidentitet hænger snævert sammen med, i hvor høj grad det enkelte individ er *engageret*¹⁸ i en bestemt rolle. Således hænger engagementet i en bestemt rolle sammen med, hvordan individet udfylder de forventninger, der er forbundet med den. Ifølge Hoog m.fl. vil et individ, som oplever, at hans/hendes måde at udføre en bestemt rolle på ikke lever op til egne og andres forventninger, forlade denne rolle, hvilket medfører tab af socialt netværk med mindre selvtillid og selvværd til følge.¹⁹

Når reaktionerne, som individet får på sin måde at indtage en rolle på, får en afgørende betydning for, hvordan individet opfatter sig selv, skabes der en stærk forbindelse mellem dannelsen af det enkelte individ og de sammenhænge som individet indgår i. Herved får samfundet en afgørende betydning for, hvordan vores identiteter dannes.

Den kritik, som Hoog m.fl. anlægger over for sammentænkningen af social med individuel identitetsteori, opfatter jeg som ufrugtbar, og kritikken bærer præg af, at de opfatter det som en kamp om den *rigtige* teori. En af de vigtigste forskelle mellem de to teoridannelser, argumenterer Hoog m.fl., er, at individuel identitetsteori ikke medtænker kognitive processer, hvad de argumenterer for, at den sociale identitetsteori gør. De argumenterer videre for, at den individuelle identitetsteori fokuserer på, hvad det betyder at optage en rolle i relation til andre roller i et struktureret fællesskab, men ikke kan begribe de kognitive processer, der gør, at mennesker handler på en bestemt måde.²⁰ Det er ganske rigtigt, at de to teorier har styrker og svagheder, og det opfatter jeg netop som argument for at sammentænke dem, eftersom det primære er, at vi får indsigt i faktorer, der spiller ind, når mennesker handler. Stets & Burke påpeger, at et kendetegn ved mennesket er, at det på en gang optager roller i samfundet, der er forskellige fra andre roller, men også er medlem af grupper, der afskille sig fra andre grupper i samfundet.²¹ Ønsker vi at forstå menneskelig handlen, skal vi bevæge os ind i spændingsfel-

¹⁷ Stets & Burke 2000 p. 225

¹⁸ *Engagement* er oversat fra det engelske *commitment*, der også kan betyde *forpligtelse* eller *overgivelse*. Jeg benytter ordet *engagement* fordi det i højere grad retter sig mod, at et individ af egen fri vilje påtager sig en rolle, og det skal ses i lyset af, at jeg betragter en rolle som »historiker« som en rolle, individet *ønsker* at påtage sig.

¹⁹ Hoog m.fl. 1995 p. 258

²⁰ Hoog m.fl. 1995 p. 163

²¹ Stets & Burke 2000 p. 225

tet mellem den sociale identitets fokus på ensartethed og den individuelle identitets fokus på forskellighed.

Historikere er både medlemmer af et fagligt fællesskab og individer, der indtager en bestemt rolle, som adskiller sig fra andre roller i samfundet. Herigennem mener jeg at genfinde den tilgang, som Stets & Burke argumenterer for er nødvendig, hvis vi ønsker at forstå, hvorfor mennesker handler. I deres termer bliver vi nødt til at se historikeres virke i relation til både social og individuel identitetsteori.

Men både social og individuel identitetsteori fokuserer på, hvordan mennesker handler i forhold til andre mennesker. Og skal vi forstå historikerens virke bør endnu en dimension medtænkes, og det har ophav i den aristoteliske opfattelse, at vi stræber efter at lykkes i livet. Vi lykkes ikke kun over for andre mennesker, men også over for de projekter, vi sætter i gang. Et gennemgående træk ved min forståelse af menneskelig handling er, at når vi gør noget, sker det med det klare mål, at det skal lykkes for os. Ingen har det udgangspunkt at gøre noget halvt. For historikere som alle andre mennesker gælder det, at vi gerne vil være den bedste til det vi gør.

Fremstillingens mål, struktur, materiale og referencer

Historikere *gør* noget, når de forsker. Og mens de *gør* noget, påvirkes de af forskellige faktorer, som har indflydelse på, hvad for resultater der nås. At tro på, at historikere kan indtage et uafhængigt standpunkt og objektivt formidle, hvad der er genstand for deres undersøgelse, er naivt. Var dette muligt, skulle det erkendende subjekt i erkendelsessituationen se bort fra det, som konstituerer selv samme subjekts bevidsthed: det rationelle, det intuitive, det erfaringsbaserede, det følelsesmæssige og det holdningsmæssige. Det kan ikke lade sig gøre, og deraf er et tredje og uafhængigt standpunkt en illusion. Historikere (som alle andre mennesker) lever, virker og handler på baggrund af den verden, der *virker* på dem. Skal vi forstå, hvordan og hvorfor historikere handler i en given sammenhæng, må vi tage afsæt i deres forståelse af den virkelighed, de handler i.

Mål

Målet med denne fremstilling er at undersøge, **hvilke faktorer der har betydning for resultaterne af historikerens arbejde**. Dette sker med baggrund i opfattelsen, at mennesker handler ud fra den verden, der *virker* på dem. Indeholdt i den opfattelse, er antagelsen, at historikere reflektivt placerer deres egen person og deres virke i relation til andre menneskers virke inden for samfundet i almindelighed og gruppen af historikere i særdeleshed. I forlængelse heraf er det videre mit mål **at indkredse, hvilken slags indsigt vi kan få i kraft af historikerens arbejde med historie**.

Virkeligheden har fællestræk for den type af historikere, jeg har interviewet, da de alle er ansat ved institutioner, hvor de forsker. Derfor giver det mening at fremhæve og identificere træk, som historikerne giver udtryk for spiller ind i deres arbejde med historie. Det er ikke mit mål at lave en kvantitativ undersøgelse af omfanget af de enkelte træk. Dertil er repræsentativiteten ikke tilstrækkelig. Men det er mit mål at fremdrage de forskellige træk, som de udtrykkes, og i de nuancer de fremstår.

Struktur

På baggrund af min bearbejdelse af interviewmaterialet, har jeg valgt en kurs, der kan kaste lys over målene med denne fremstilling. Først følger en diskussion af de teoretiske implikationer ved at benytte interview i en historisk undersøgelse. Dernæst fokuserer jeg i fremstillingens første del på historikeren som et socialt væsen, der igennem interaktionen med andre stræber mod at lykkes i livet. Jeg starter med at se historikere som mennesker, der optager

roller, der står i relation til andre roller, og bevæger mig derfra over til at se historikere som medlemmer af et fagligt fællesskab.

I anden del retter jeg fokus mod historikers interesse for historie, og hvad der motiverer dem til at arbejde med historie. Jeg starter med at se på, hvad der interesserer historikere generelt og bevæger mig i retning af den egentlige beskæftigelse med den enkeltes forskningsfelt.

Afslutningen på denne fremstilling rummer en diskussion, hvor jeg med baggrund i fremstillingens pointer og sammenfatninger ser på perspektiver, som ligger i undersøgelsens resultater, og specielt i forhold til anden del af fremstillingens mål.

Materiale

Da jeg påbegyndte indsamlingen af mit empiriske materiale, var mit mål at indsamle materiale fra alle de danske universiteter, nogle arkiver og museer. Jeg ønskede, at mit empiriske grundlag skulle være så omfattende som muligt og regnede med 100 interview som tilstrækkeligt. Jeg har måttet sande, at det langt oversteg mulighederne i dette speciale. For det første ville jeg på ingen måde kunne forvente at afslutte dette forløb inden for rimelig tid. Selv de 46 interview jeg tog, har vist sig at være for meget, hvilket skal ses i sammenhæng med, at interviewene skal bearbejdes, og den proces er lang og omstændelig. Ved et overslag, har jeg måttet påregne 16-18 timers arbejde for at transskribere og rette korrektur på en times interview (hen mod slutningen af transskriptionsfasen var tiden dog reduceret til omkring 10 timer). Det endelige antal interview som denne fremstilling er skrevet på grundlag af, er 19, dog med få henvisninger til de resterende 27 interview.

Under selve interviewprocessen stod det klart, dels at 46 interview praktisk set var alt for mange, og dels at jeg på baggrund af de spørgsmål, jeg stillede, ikke ville få væsentlige nye nuancer frem ved at øge antallet af respondenter. Det fik den praktiske betydning, at jeg har interviewet historikere fra Jylland og ikke øerne. Der kan naturligvis være visse nuanceforskelle, som jeg ikke kan nå til klarhed over på baggrund heraf, men det er min opfattelse, at historikere ikke tænker radikalt anderledes, hvad enten de arbejder i Jylland, på Fyn eller Sjælland.

Udvælgelsen af de 19 interview skete dels ud fra nogle kvantitative kriterier og dels ud fra nogle kvalitative. Jeg ønskede, at alle de institutionstyper og steder, jeg har talt med historikere fra, var repræsenteret. Det kommer praktisk til udtryk ved, at der i undersøgelsen indgår interview med historikere fra de to jyske universiteter (her betragtes Syddansk som et fynsk universitet), to museer og to arkiver. Dernæst skete udvælgelsen også ud fra et ønske om, at de forskellige forskningsperioder var dækket ind. Dette sidste kriterium er ikke opfyldt

i tilstrækkeligt omfang, fordi jeg primært vægtede de kvalitative kriterier i min udvælgelse. Kvalitativt set skete udvælgelsen på baggrund af to overordnede kriterier. Dels udvalgte jeg interviewene ud fra de historikere, som havde givet de bedste svar på mine spørgsmål. Det skal forstås på den måde, at jeg har valgt blandt de interview, som gav mig stof til eftertanke. Dette hænger snævert sammen med det sidste kriterium, at jeg har udvalgt interview, hvor historikere udtrykker bevæggrundene for deres arbejde klart, reflekteret og udtalt. At det lige blev 19 interview, og ikke 20 eller 18, skyldes mere en tilfældighed.

Referencer

Referencerne i denne fremstilling kræver lidt forklaring. Ved de traditionelle referencer, hvor der henvises til en bog, et værk eller en artikel, vil jeg første gang den benyttes angive de eksakte bibliografiske oplysninger og efterfølgende kun angive forfatterens efternavn, årstal for udgivelse af den udgave jeg sidder med og en sideangivelse. I forbindelse med henvisninger til primærmaterialet vil det være angivet ved betegnelsen 'Res.' som står for respondent. Herefter er den specifikke respondent anført med et bogstav (A-S). Dernæst følger en sideangivelse med arabertal, og endelig en linjeangivelse (§) med arabertal (e.g. Res. A p. 3 § 10-15). Henvisningerne til primærmaterialet kan genfindes i det vedlagte bilagsmateriale.

Interviewformen – overvejelser og valg

Traditionelt, som det blandt andet er udtrykt i Henning Poulsens artikel *Om samtidshistorisk intervjuing* (1968), opfattes brugen af interview som problematisk, fordi et interview udsagnskraft om, hvad der skete engang kan være yderst upålidelig. Det er da også ganske rigtigt, at interview som kilde til at få indsigt i, hvad der skete for år tilbage, kan have mange problemer knyttet til sig, og det må primært tilskrives erindringens luftige og foranderlige størrelse. Det er et gennemgående træk i Henning Poulsens artikel, at målet med at bruge interview er at afdække, hvad der *virkelig* hændte. Når han skal angive personen, der interviewes, sker det ved at bruge betegnelsen *vidnet*, hvilket jeg ser som indtryk for, at målet med interviewet ikke er vidnet selv, men det som vidnet kan fortælle *om*.²² Den tilgang, som Henning Poulsen har til brugen af interview, adskiller sig markant fra den måde, som jeg bruger interview her. Sigtet i denne fremstilling er ikke, hvad respondenterne kan berette *om*, men derimod selve respondentens beretning. Det har den betydning, at jeg ikke, som Henning Poulsen, står i problemet med, om det er rigtigt, det som respondenterne siger. Her interesserer det mig at vide noget om, hvilke argumenter historikere lægger til grund for deres virke, fordi det kan tages som udtryk for den verden, der *virker* på dem, og som sådan er med til at forme den måde de handler på.

Men for at kunne benytte interviewene til denne fremstilling skal lydoptagelserne af dem behandles. Det kan gøres på flere måder, og jeg har valgt at bruge to metoder; primært en traditionel, som består af nedskrivning (transskription) af interviewene og så en metode, som jeg primært benyttede indledningsvis, hvor der er tale om direkte analyse af lydfilerne i et computerprogram. Dette computerprogram er beregnet til at give systematik til store mængder af kvalitative interview.²³ Dog har jeg erfaret, at computerprogrammet ikke er tilstrækkeligt i den egentlige analyse af materialet, da det forekommer mig, at nuancerne sløres, når interviewene ikke er nedskrevet. Sidstnævnte har alligevel den fordel, at jeg minimerer den omfattende og tidskrævende transskriptionsfase, hvilket har været gavnligt i de indledende faser af bearbejdelsen.

For begge måder at behandle interviewene på knytter der sig imidlertid nogle teoretiske aspekter, der centrerer sig om, at dette er skreven tekst og interviewene er talt kommunikation. I sin bog *Interview, En introduktion til det kvalitative forskningsinterview* (2003) behandler psykologen Steinar Kvale de problemer, der knytter sig til brugen af interview, de overvejelser man skal gøre sig i forbindelse med brugen af dem, og de konsekvenser det har at benytte dem i forskningsøjemed. Når jeg nedskriver de udtalelser, som historikere kommer

²² Poulsen 1968 p. 199 og et utal af andre steder i artiklen

²³ Programmet hedder Annotape (www.annotape.com)

med omkring deres virke og deres person, har det implikationer – praktiske som teoretiske. De implikationer, som Kvale rimeligt nok angiver har betydning, larmer ved deres fravær i Henning Poulsens artikel.

Når jeg skal belægge et argument empirisk, skal jeg overveje, hvordan jeg gør det. Umiddelbart kan det lyde som noget temmelig banalt, for jeg kan jo blot citere ordret, hvad den enkelte historiker sagde. Derved vil jeg have en høj grad af pålidelighed. Men det er ikke let, for hvordan udtrykker man emotionelle udtryk som 'anspændt stemme', 'fnisen', 'suk' eller 'nervøs latter'? Og hvad med pauser og længden af dem – tilhører pausen intervieweren eller den interviewede? Alle er naturlige elementer i en samtale. Derud over kommer lydoptagelsens kvalitet. Der kan være ord, der ikke kan høres, eller ganske enkelt opfanges forkert. Desuden er der hele tiden overvejelser som: hvornår starter en sætning, og hvornår slutter den – det er ikke altid muligt at genkende komma og punktum i tale. Derud over er der sætninger, der ikke afsluttes, men dog forstås udmærket i samtalen, men kommer til at fremstå som usammenhængende i skreven form. Uanset hvor grundig jeg er, kan jeg aldrig lave en nøjagtig rekonstruktion af interviewet, hvad der ikke mindst skyldes, at det er ovre.

Det ovenstående kan få interviewformen til at fremstå som en umulig måde at indsamle empirisk materiale på. Alligevel gøres det utallige steder og på utallige måder. Det skyldes, som jeg ser det, at vi mennesker ikke er så ringe endda, når det gælder om at opfange meninger fra andre mennesker og genfortælle dem i tale eller skrift. Men det gør, at en transskription altid vil være en konstruktiv proces.²⁴

Gyldigheden af en transskription er også en temmelig kompliceret proces. For hvad for en måde er den 'rigtige' at transskribere et interview på? Dette område berører Henning Poulsen kun perifert, når han argumenterer for, at det kan være hensigtsmæssigt at lave en ordret gengivelse af interviewet, men at det primært skal være for at få et mere indgående kendskab til ophavssituationen og for eftertidens skyld, hvor historikere måske råder over en bedre kildekritisk metode.²⁵ En anden forklaring på, hvorfor han uproblematisk går fra tale til skrift, kan ses i sammenhæng med, at målet er at afdække det, som *vidnet* beretter *om*, og ikke det at respondenter beretter. Det har videre den betydning, at Poulsen anser det for vigtigt, at *vidnet* efterfølgende godkender og underskriver afskriften, hvilket er udtryk for, at han opfatter den historiske undersøgelse på linje med politiets arbejde, hvor det er målet af finde ud af, hvad der virkelig skete.²⁶ I det hele taget tager Poulsen ikke stilling til spørgsmål om, hvordan vi bør nedfælde det talte, og han går ubesværet fra tale til skrift. Det mener jeg bestemt er problematisk – både teoretisk og praktisk.

²⁴ Steinar Kvale: *Interview, Introduktion til det kvalitative forskningsinterview*, Gyldning 1997/2003 p. 164-165

²⁵ Poulsen 1968 p. 213

²⁶ Poulsen 1968 p. 212

Jeg har tidligere nævnt, og med målet med denne undersøgelse in mente, at jeg ikke opfatter det som afgørende, om det, som historikere begrunder deres valg af f.eks. studie for mange år siden med, er sandt. Det som er afgørende er, at historikeren begrunder sine valg på en bestemt måde, da disse begrundelser er udtryk for den verden, der *virker* på dem, og som sådan ligger til grund for den måde de handler. Konsekvenserne af dette er, at jeg har gjort mig grundige overvejelser om, hvordan jeg skal nedfælde interviewene, da det er argumenterne, der har betydning, og ikke det som argumenterne viser hen til. Derfor følger jeg Kvale, når han påpeger, at der ikke findes én rigtig måde at transskribere på, men at der findes forskellige måder at konstruere samtalen på. Når jeg nedskriver et interview, bevæger jeg mig fra et regelsæt – det mundtlige – til et andet – det skriftlige. Mine transskriptioner er ikke kopier eller rekonstruktioner, men de kan sammenlignes med et landkort, som heller ikke er udført i 1:1, men som er udtryk for nogle træk ved virkeligheden. Og gode kort viser det væsentligste i den sammenhæng, de skal indgå i. Skal en soldat use tilbagelægge 25 kilometer igennem et kuperet terræn, stiller det ganske særlige krav til et kort. Det vil være hensigtsmæssigt, hvis det kort der benyttes viser veje, stier, højdekurver, bevoksning, søer, bebyggelse o.m.a. For en bilist, der skal tilbagelægge samme rute på nemmeste måde, ville det være tilstrækkeligt, hvis vejene er angivet og eventuelt tankstationer. Et hærkort udført i 1:50.000 ville nok nærmere virke generende for bilisten, end den gave det er for soldaten. Det er derfor nødvendigt at gøre sig klart, hvor transskriptionen skal anvendes. Ordrette gengivelser er vigtige, når det drejer sig om lingvistiske analyser, mens pauser, tonefald og emotionelle udtryk har afgørende betydning i psykologiske analyser. Det er i denne sammenhæng den mening, som den interviewede udtrykker, der har afgørende betydning. Det bliver derfor vigtigere at nedskrive samtalen flydende. En transskription som ville være ideel for en psykologisk analyse, vil i dette tilfælde sløre meningen, og svare til, at bilisten skulle bruge soldatens kort.²⁷ En for detaljeret gengivelse af samtalen ville ødelægge muligheden for at forstå meningen af de indsigter, refleksioner og erfaringer, som historikerne har øset af.

Det er endvidere afgørende at gøre sig klart, at en transskription aldrig kan rekonstruere samtalen selv. En interviewsituation udvikler sig mellem to mennesker, der indgår i en social interaktion. Transskriptioner er frosne i tid og løsrevet fra den kontekst, som interviewet foregik i. Kvale illustrerer det således: ”Ordene i samtalen, flygtige som trinnene i en improviseret dans, fikses i statiske, skrevne ord, der igen og igen kan tages i øjesyn”.²⁸ At transskribere betyder at oversætte; der oversættes fra en fortælleform – den mundtlig – til en anden – den skriftlige. Fra et sprog til et andet. Ordrette transskriptioner er derfor ikke et udtryk for rigtighed. Jeg anser det derimod for rigtigt, når Kvale påpeger, at der er tale om en form for kon-

²⁷ Kvale 2003 p. 166

²⁸ Kvale 2003 p. 168

struktion. Dog en konstruktion, som er *forankret* i et empirisk materiale – i kraft af lydoptagelsen af den egentlige menneskelige interaktion i interviewsituationen. Hos Kvale kommer det endvidere til udtryk, at i den hermeneutiske tradition har man kaldt oversættere, hvad der også gælder for en der transskriberer: *traduire traitori* – oversættere er forrædere.²⁹ Det tror jeg er ganske rigtigt, hvis det er målet med en oversættelse at rekonstruere det oprindelige, for dette kan naturligvis ikke lade sig gøre, da en oversættelse netop ikke *er* det oprindelige. At tro på, at en oversætter kan rekonstruere det oprindelige, kan sammenlignes med en forfejlet tro på, at det er muligt af borttænke historikeren fra resultaterne af den historiske undersøgelse, og at det er muligt at rekonstruere den forgangne virkelighed, som den var. Altså at der skulle være korrespondens mellem de teorier der udtrykkes i den historiske fremstilling og den forgangne virkelighed – det ideal som Kirsten Hastrup i sin bog *Viljen til viden, En humanistisk grundbog* (1999) argumenterer for, har været den fremherskende opfattelse op igennem det 20. århundrede.³⁰

Der er altså en række overvejelser jeg må gøre mig i forbindelse med nedskrivningen af lydoptagelserne. På baggrund af ovenstående er det klart, at der er et element af konstruktion i transskriptionsprocessen. Men meget vigtigt: det er en konstruktion, der er dybt forankret i den forgangne virkelighed. Talesprog er meget forskelligt fra skriftsprog, derom er der ikke megen tvivl. Men når det er sagt, er det også vigtigt at slå fast, at langt den største del af mit materiale uden videre kan nedfældes i skriftlig form, uden at det giver anledning til misforståelser. Reelt er det da også kun i ganske få tilfælde, hvor jeg har været nødt til at foretage ændringer for at gøre det forståeligt. Alligevel er mine interview – som andre interview – kendetegnet ved, at der forefindes gentagelser, spring og uafsluttede sætninger.

Som det er nævnt ovenfor vægter jeg meningen højere end en udførlig gengivelse. Jeg har dog bestræbt mig på at holde transskriptionerne tæt på det talte ord, men samtidig gengive det læsevenligt. Egentlig en umulig balance, og transskriptionen bliver da hverken tale- eller skriftsprog. Grunden til, at jeg stadig opretholder transskriptionen tæt på det talte sprog er, at jeg gerne vil holde fast i, at det er mennesker, jeg taler med.

Praktisk set har min måde at transskribere på betydet, at hvis der er åbenlyse gentagelser i form af sætninger, der bliver gentaget lige efter hinanden, er de ikke medtaget. Det gælder også, hvis samme ord forekommer flere gange i træk og ikke tjener særlige formål. Samtidig har jeg heller ikke medtaget fragmenter af sætninger, hvis de ikke giver mening ud fra sammenhængen i øvrigt. Derudover har jeg fjernet emotionelle udtryk, med mindre de har betydning for forståelsen af udtalelsen. Endelig har jeg ikke medtaget ord, der alene er til stede som resultat af dårlig vane; det kunne være, hvis f.eks. alle sætninger startes med 'altså' og afslut-

²⁹ Kvale 2003 p. 167

³⁰ Kirsten Hastrup, *Viljen til viden, En humanistisk grundbog*, København 1999 p. 193

tes 'ikke også'. Hvis jeg har foretaget direkte omformuleringer eller indsat ord i transskriptionerne, nævnes det eksplicit eller vises ved at indsætte redaktionelle klammer.

Det kan på baggrund af ovenstående give det indtryk, at det er en umulig opgave at nedfælde interviewene i skreven form. Det er det langt fra, men det kræver, at jeg foretager valg. I det følgende vil jeg give nogle eksempler på, hvordan jeg rent faktisk har redigeret interviewene og samtidig give et indblik i de valg, jeg hele tiden har måttet træffe. Det første eksempel er et af de steder, hvor historikeren 'hopper' tilbage og begynder forfra, da han finder ud af, at der mangler noget i sætningen. Gennemstregningen angiver det, jeg ikke medtager i transskriptionen.

Når jeg lige er ude blandt folk, hvor der slet ikke er nogle akademikere til stede, der skal jeg lige skrue ned ~~for den måde~~ for den intellektuelle måde, jeg selv snakker ...

I denne sammenhæng betyder ændringerne ingen forskel i forståelsen, og meningen i sætningen ændres ikke – tværtimod lettes forståelsen, da sætningen forekommer mere flydende.

I mit andet eksempel har jeg ordret gengivet nogle udtalelser om, hvorfor netop denne historiker valgte at læse historie. Eksemplet viser klart nogle af de problemer der kan opstå, når et interview skal nedskrives. I interviewsituationen gav udtalelserne ikke anledning til misforståelser eller uklarheder, men når talen fikseres, fremstår det noget anderledes. Det følgende eksempel er fra et af de 27 interview, som ikke er indeholdt i det vedlagte bilagsmateriale. Igen angiver gennemstregningerne det, jeg har slettet, og de redaktionelle klammer angiver det, jeg har tilføjet.

Hvad ~~hvad~~ ~~hvad~~ er meningen med ~~med~~ ~~med~~ ~~med~~ vores placering her i livet? Altså jeg søgte ind, altså der er nogen, der selvfølgelig søger nogle spirituelle forklaringer. Jeg søgte mere en [socialhistorisk]. ~~jeg vil gerne have sådan noget med, jeg har jo~~ Jeg er jo interesseret i socialhistorie, jeg vil gerne vide [noget om] ~~hvad, altså~~ ~~altså~~ klasser og sociale bevægelser, hvor kommer de fra og hvad har præget vores samfund ...

Min transskription fremstår, som det er angivet nedenfor. Det gennemstregede er væk, men der hvor jeg har tilføjet noget er det angivet med redaktionelle klammer.

Hvad er meningen med vores placering her i livet? Altså jeg søgte ind, altså der er nogen, der selvfølgelig søger nogle spirituelle forklaringer. Jeg søgte mere en [socialhistorisk]. Jeg er jo interesseret i socialhistorie, jeg vil gerne vide [noget om] klasser og sociale bevægelser, hvor kommer de fra, og hvad har præget vores samfund.

På trods af, at jeg har foretaget flere rettelser i dette andet eksempel end i det første, er meningen klar. Det skal dog nævnes, at jeg har fundet dette andet eksempel frem for at vise de problemer, der kan være behæftet med at nedskrive interviewene. Men på trods af de ret-

telser, jeg har foretaget, forekommer meningen klar. Denne historiker siger noget om: 1) at han interesserer sig for sit ståsted her i livet, 2) hvorfor han valgte at læse historie, 3) sine interesser i forhold til andres interesser, og 4) hvad hans interesser mere specifikt går i retning af.

Endvidere viser mine to eksempler et uomgængeligt element, når tale flyttes til tekst. Jeg sætter de kommaer og punktumer, der skal sættes. Der er selvfølgelig steder i interviewene, hvor de uden videre kan identificeres, men der er også andre steder, hvor det er mere vanskeligt. Der foretager jeg også valg, så sætningerne får den mening frem, som jeg mener de har. Heri er der en reel mulighed for, at jeg begår fejl. Men når det er sagt, vil jeg dog hævde, at jeg har en privilegeret adgang til at forstå meningen, ganske enkelt af den grund, at jeg var der. Men det betyder selvfølgelig, at jeg stoler på min erindring om samtalen, som dog er hjulpet godt på vej af selve lydoptagelsen. Men det er uomgængeligt, at der skal træffes valg, og dem har jeg truffet på baggrund af de empiriske data – sporene af den fortidige virkelighed – og min erindring af interviewsituationen.

Transskriptionerne i bilagsmaterialet er én ting, denne fremstilling er en anden. Når jeg gengiver dele af interviewmaterialet, er det som integrerede elementer i min argumentation, hvilken jeg naturligvis ønsker skal fremstå klar og entydig. Det har den praktiske betydning, at de gengivelser, som findes i nærværende fremstilling er rettet, så de i vid udstrækning – skriftligt set – er grammatisk korrekte. I den forbindelse er meningen det, jeg vægter tungest. De henvisninger, som forefindes ved disse gengivelser, henviser til det sted i bilagsmaterialet, hvor gengivelsen er fra. Det betyder, at min læser har mulighed for at kigge mig i kortene og se, om jeg har behandlet gengivelserne på rimelig vis.

Del I – Historiker og forsker

Da jeg spurgte en af historikerne: ”... hvad får du så ud af din forskning, dit arbejde med historie? Ud over smør på brødet”, svarede han: ”Ja det kunne man så egentlig godt starte med, sådan helt banalt, at det skal man ikke undervurdere, at mennesker jo alle sammen har nogle ret pragmatiske behov for at få noget at leve af, og lidt anerkendelse, og det giver mig et arbejde, og det giver mig kollegaer...”.³¹ I dette svar ligger der tre elementer, det er værd at bide mærke i. For det første, at det at være historikere er et arbejde som alle andre. For det andet, at det at være historiker er at indgå i sociale sammenhænge med andre historikere. Endeligt at vi som mennesker også har behov for at opleve, at det vi gør er noget værd.

Der er selvfølgelig mange måder et menneske kan nå disse tre mål i tilværelsen. De to første er på ingen måde uvæsentlige for denne fremstilling, og de vil blive taget op senere. Men for at kunne behandle dem på rette vis, er det nødvendigt at tage afsæt i sidstnævnte. Udgangspunktet for denne fremstilling er, at alle dem, jeg har talt med, er faguddannede historikere og ansat ved forskellige institutioner, hvor de blandt andet skal forske og levere indsigt i fortidige forhold. Interessant i den forbindelse er anerkendelsesaspektet og at se det i forhold til, hvad der motiverer historikere til at arbejde med historie.

»Historiker« som kategori/rolle

At være historiker vil sige at udfylde en bestemt rolle og være medlem af en gruppe i samfundet, som adskiller sig fra andre grupper. Endvidere kræver det, at man har gjort ganske bestemte ting for at være den type historiker, jeg har talt med. Det kræver først og fremmest, at man har valgt at læse historie, har gennemført sin uddannelse, klaret sig godt og været i stand til at sætte sig i en position, hvor man har opnået ansættelse ved en institution, hvor det blandt andet er opgaven at levere indsigt i fortidige forhold. Disse elementer vil der blive taget fat på senere i fremstillingen, men i første omgang vil jeg se nærmere på, hvordan historikerne opfatter deres position/rolle i forhold til andres positioner/roller, og hvordan de har det med, at de er nået dertil, at de kan kalde sig historieforskere. Det sker, fordi jeg ønsker at rette opmærksomheden mod, hvad det betyder i historikers virke, at de optager en bestemt rolle i forhold til andre roller i samfundet.

Interviewmaterialet rummer imidlertid ikke meget, hvor historikerne eksplicit reflekterer over, hvad det betyder, at de optager en rolle, der adskiller sig fra andres roller. Men det opfatter jeg ikke som argument for, at dette ikke spiller ind – tværtimod. Er man ansat på en

³¹ Res. B p. 30 § 27-30

institution til at forske, betyder det, at man inden for dette fagområde besidder de ressourcer – intellektuelle, personlige og sociale – der kræves for at kunne forske. Det at være forsker giver en høj status i samfundet. Samtidig ligger det i hele interviewsituationen, at dem jeg taler med ikke behøver at nævne det over for mig, da jeg selv som studerende er del af historiefaget og derfor anerkender og respekterer personer, for hvem det er lykkedes at nå en position, hvor det er dem, der underviser mig.

Det er min opfattelse, at dette aspekt ikke skal underkendes, når vi ser på, hvorfor historikeren arbejder med historie. Det betyder noget, at det som historikeren gør nyder anerkendelse og respekt.

I interviewmaterialet har jeg identificeret to overordnede måder, hvorpå en historikerrolle interagerer med andre roller i samfundet. Den første viste sig hos historikere, der udtrykte, at der ikke var en lang akademisk tradition i deres familiære og sociale baggrund. Dette aspekt kan kaldes den formelle dimension i det at lykkes. Den anden måde udtrykkes i forhold til de evner, man i kraft af sin uddannelse, skoling og sine intellektuelle ressourcer i øvrigt har. Disse evner udtrykkes primært i forhold til studerende, som er de roller, med hvem historikere ofte interagerer.

I forbindelse med et spørgsmål om, hvordan Res. N oplevede forskellen på den måde, han selv og andre opfatter verden, kom han ind på, hvordan han reagerer, når han er sammen med mennesker, der ikke er uddannede historikere, og samtalen drejer sig om noget han ved noget om. Han sagde:

Det har den betydning, at jeg bare holder mund med det. Det gør jeg, fordi jeg vil ikke sidde og overlæse dem med min bedreviden.³²

Res. N var på det tidspunkt, hvor jeg talte med ham ved at skrive en ph.d.-afhandling, og da vi senere talte om, hvad han gerne ville have ud af sit ph.d.-forløb, sagde han:

For mig handlede det her forløb mere om, at jeg skulle have den titel. Jeg elsker arbejdet, også projektet. Jeg synes det er interessant, og det giver mig en masse viden. Men hvis jeg skal være ærlig, handler det altså også om at komme op igennem systemet.³³

Dette siger noget om, hvordan han opfatter sin rolle set ud fra en samfundsmæssig kontekst, men også noget om historikerverdenen. I denne sammenhæng er fokus på historikerens rolle i samfundet. Når Res. N påpeger, at hans ph.d.-forløb i høj grad drejer sig om at få en

³² Res. N p. 206 § 23-24

³³ Res. N p. 204 § 7-10

titel, og han samtidig påpeger, at når han er sammen med andre, vil han ikke sidde og overlæsse dem med sin bedreven, siger det noget om, at han i hvert fald ikke er utilfreds med den position, han som historiker har i forhold til andre mennesker, som ikke er historikere. I individuel identitetsteori er der argumenteret for, at der til en bestemt rolle knytter sig symboler, som er anerkendt inden for en bestemt social struktur.³⁴ I vores samfund tildeles titlen ph.d. personer, der har lavet et stykke selvstændigt forskningsarbejde. Titlen er endvidere et symbol på, at man hører til blandt de ressourcestærke, den intellektuelle elite om man vil. Det er kendetegnende for langt størstedelen af de historikere, jeg har talt med, at de har eller stræber efter at nå en af de akademiske titler, som er et symbol på, at man hører til den intellektuelle elite i vores samfund. Af de 19 historikere jeg har valgt at centrere analysen om i denne fremstilling har seks opnået titlen dr. phil., otte ph.d. og der er tre, som er i gang med at skrive en ph.d.-afhandling.

Da jeg spurgte Res. B om, hvor hans historieinteresse stammede fra, kom han ind på området omkring at optage en rolle i samfundet og i øvrigt gøre det godt i den rolle:

Jeg kommer ikke fra et akademisk hjem på nogen måde, ikke fordi der var da bøger i hjemmet, hvor jeg kom fra. Der var der også lidt jeg kunne hente, men det var ikke ret meget. Mine forældre havde kun gået 7-8 år i skole og sådan noget i den retning. Det er ikke sådan, at det på den måde lå i generne. Jeg plejer altid at sige, at i virkeligheden er det et dybt mysterium, fordi hvis man prøver at tage hele min generelle baggrund, er der egentlig ikke noget, der taler for det.³⁵

Vi har med en historiker at gøre, der har disputeret og derved tilegnet sig et formelt symbol på, at han er en kompetent historiker inden for faget og hører til den intellektuelle elite i samfundet. Når Res. B nævner, at der i hans barndomshjem kun var få bøger, hvor han kunne hente noget fra, siger han, at bøger er vigtige for ham i den position, han bestrider nu, og det er på trods af denne mangel, at det er lykkedes ham at blive historiker – ydermere en historiker som har disputeret. Dertil hvor han er nået, er med andre ord hans egen fortjeneste. Ved at pointere, at det i virkeligheden er et dybt mysterium, sammenholdt med hans pointe, at hans forældre kun havde gået få år i skole, understreger han yderligere sin præstation. Set i relation til den aristoteliske opfattelse, er han *lykkedes*.

Da jeg spurgte Res. F om, hvad han mente, der havde været med til at skabe hans liv, som det ser ud i dag, kom han ind på, at det, der specielt havde haft betydning for ham, var, at SU var blevet indført i Danmark, fordi han ikke kunne få hjælp hjemmefra til sine studier. Han fortsatte:

³⁴ Stets & Burke 2000 p. 225

³⁵ Res. B p. 15 § 24-29

Ellers havde jeg ikke siddet her, vel. Så havde jeg formentlig gået som arbejdsmand, hvilket jeg faktisk også var, inden jeg begyndte at læse historie. Der var jeg arbejdsmand i et par år, og jeg manglede kun den afsluttende uddannelse i at være kloakmester. Det irriterer mig meget, at jeg ikke tog den, fordi det havde set godt ud på visitkortet – kloakmester og ph.d. i historie.³⁶

I hans lidt pudsige formulering ligger der også en dybere dimension. Ved at angive, at han gerne så, at han havde gjort sin uddannelse som kloakmester færdig, fordi så kunne der have stået kloakmester og ph.d. i historie, angiver han også, at han er gået fra en ting (kloakmester), til noget der er bedre (ph.d. i historie). Han har det med andre ord godt med, at han er kommet dertil, hvor han er. Hvis vi husker på den citerede passage fra Aristoteles' *Etikken*, udtrykker Res. F, at der hvor han er nu, er bedre end der, hvor han var – han efterstræber det, som er *godt* for mennesket.

De historikere jeg har talt med lod forstå, at de var godt tilfredse med at være, hvad de er. Oftest udtrykte de det ikke eksplicit. Jeg vil imidlertid argumentere for, at vi alle stræber mod at klare os godt og derfor vil udnytte de ressourcer vi har til at opnå dette. Nogle bliver økonomer, andre historikere. En af dem jeg talte med sagde, da jeg spurgte til, hvorfra hans interesse for historie stammede:

Min far var historiker, og på den måde er jeg jo vokset op i et hjem, hvor det var en naturlig ting at beskæftige sig med disse dele, tænke i de baner, snakke om sådan nogle ting. Det var ikke, fordi han gjorde noget specielt for at få os til at blive historikere eller interessere os for historie. Det lå bare i luften, at det var interessant.³⁷

Res. E udtrykker her, hvad mange har sagt til mig, at det faldt naturligt for dem at blive historikere – eller i hvert fald tage en akademisk uddannelse. Res. E opfattede det i hvert fald som et naturligt valg, at han er blevet historiker, og alligevel startede han med at læse noget helt andet. Men som andre udtrykker han, at han er godt tilfreds med den rolle, han har i samfundet. For da jeg senere spurgte til, hvad der kendetegner historikere i forhold til ikke-historikere forklarede han, at det – ideelt set – er evnen til at placere næsten alt i en tidlig og rumlig sammenhæng. Videre forklarede han, hvordan han i forbindelse med et besøg på et kontor i København oplevede, at historiebevidstheden i dag er trængt. De medarbejdere han talte med der, havde kun været ansat i nogle få år, og han spurgte derpå retorisk: ”Hvordan skal der opbygges en kontinuitet, hvis det bliver sådan, at den egentlige loyalitet for medarbejderen er ens egen erhvervskarriere, og man er en fiasko, hvis man ikke hopper til noget bedre senest

³⁶ Res. F p. 98 § 15-19

³⁷ Res. E p. 71 § 15-20

efter 4-5 år?”³⁸ I sin påpegning af, at der er en tendens til, at historiebevidstheden er trængt i øjeblikket, siger han også noget om, at han opfatter det som ønskeligt, at den ikke var det. Historiebevidsthed – det er noget han selv, som historiker, er sat til at forvalte igennem sin forskning. Dette ser jeg som en indikator på, at han selv opfatter sit fag og sit virke som vigtig for samfundet, og han giver derved også sin egen rolle vægt.

Res. A udtrykte et lignende synspunkt, da han talte om de kompetencer, studerende kan opnå igennem et historiestudium:

Jeg ser gerne, at de bliver gode til at beskæftige sig med viden. For at bruge et trendy udtryk: viden i videnssamfundet; skelne mellem god og dårlig viden, at kunne analysere og kombinere, diskutere viden på forskellige niveauer – fra basale kendsgerninger til større sammenhænge. Det er afgørende, og lykkes det, mener jeg, at vores kandidater kan bruges til hvad som helst. Måske lige undtagen at udvikle nye tandpastaer.³⁹

Når Res. A påpeger, at han håber, at kandidaterne gerne skulle have det ud af et historiestudium, at de er i stand til at håndtere viden, siger han også noget om, hvordan han opfatter sig selv, nemlig, at han er underviseren, der skal lære de studerende dette. Det må betyde, at han opfatter sig selv som kvalificeret til at varetage dette hverv, og at de kompetencer, han selv har, også kan bruges til hvad som helst. Det indikerer klart, at han ikke er utilfreds med den rolle han har.

Også Res. I lader forstå, at hvis man er historiker, kan man noget. Men Res. I siger mere udtrykkeligt, at den indsigt som han har i kraft af sit arbejde er noget vi bør søge. Da jeg spurgte til, hvad han gerne så, at de studerende fik ud af hans undervisning, sagde han:

Jeg ser gerne, at de ser noget nyt i historie, ser nogle nye sammenhænge, som måske også for dem får tingene til at gå op i en højere enhed, får nogle nye koblinger op at stå samt skaber en udvidende og uddybende forståelse af, hvad verdenssamfundet er, hvordan fungerer det, hvordan virker det, og hvordan sker modernisering. Sådanne ambitioner ligger der selvfølgelig et eller andet sted.⁴⁰

Videre sagde han, med et gran af realisme:

... jeg tror ikke på, at man kan frelse verden eller noget i den stil, men hvis man kan formidle til og inficere nogle nye generationer med den samme interesse for historie, som jeg selv har, synes jeg da, at jeg har nået noget.⁴¹

³⁸ Res. E p. 81 § 10-25

³⁹ Res. A p. 8 § 24-29. Dette synspunkt kom også til udtryk her: Res. M p. 189 § 19 ff.

⁴⁰ Res. I p. 135 § 13-17

⁴¹ Res. I p. 136 § 2-4

Og senere kom han selv ind på, hvad det nytter at have kendskab til historie. Han sagde:

Jeg kan i hvert fald selv blive klogere af at beskæftige mig med historie.⁴²

Res. I mener altså, at historie er noget, der er vigtigt i vores samfund, fordi det kan give nye perspektiver, nye sammenhænge og ydermere en dybere og mere indgående forståelse af den verden vi lever i. I hvert fald har han et ønske om at påvirke nye generationer med sin historieinteresse, fordi det kan gøre os klogere. Det står klart, at Res. I opfatter sin historikerrolle som vigtig.

Den vidensopfattelse, som Res. I kan gøres til talsmand for, har Kirsten Hastrup udtrykt mere generelt i sin bog *Viljen til viden* (1999). Her bevæger Hastrup sig i spændingsfeltet mellem den traditionelle opfattelse, at verden kan afspejles eller afbildes igennem teorierne (korrespondens) og reaktionerne herpå, at vi igennem teorierne konstruerer (en) verden. Hendes syn er imidlertid, at vores humanvidenskabelige ansvar består i at *føje* noget til verden igennem vores teorier – altså sige noget nyt om den. Når Res. I udtrykker, at han gerne ser, at de studerende ser noget nyt i historie, får nogle nye koblinger op at stå, ser nogle nye sammenhænge, udtrykker han netop Hastrups tilgang. Hastrup argumenterer for, at vi bør afstikke en kurs, som hun kalder den radikale fortolkning, hvor det humanvidenskabelige projekt er ekspressivt. Denne tilgang opfatter det som humanvidenskabens opgave at udtrykke det, som ellers ikke finder udtryk – dvs. føje noget til verden. Den tilføjelse, som en ekspressiv tilgang rummer, og som Res. I udtrykker, giver muligheden for at svare verden på stadige nye måder.⁴³

Andre historikere gjorde det endnu tydeligere, at vi bør søge historisk indsigt. Res. J opfattede således historikerens rolle i samfundet som vigtig: ”Vi skal være, hvis man skal være lidt højtidelig, et værn imod forsimplinger og generaliseringer – nemme forklaringer”.⁴⁴ Han lader samtidig forstå, at den rolle, som han har i forhold til samfundet som helhed, er vigtig. Også Hastrup anser en af forskningens vigtigste opgaver for at være at sætte spørgsmålstejn ved herskende opfattelser. Hun argumenterer endvidere for, at en af grundene til, at et samfund ikke kan leve uden et universitet, er, at det er fra forskningen, at nytænkning kommer. Og det er det, som driver et samfund videre.⁴⁵ En anden, der udtrykte, at historievidenskabens rolle er vigtig for samfundet, var Res. P. Jeg spurgte til, hvordan han forholdt sig til den påstand, at historien skal skrives om for hver generation. Han svarede, at det skal den, men gik videre med at fortælle om, hvad det betyder, at vi i Danmark har en fri historieskrivning:

⁴² Res. I p. 136 § 16

⁴³ Hastrup 1999 p. 193

⁴⁴ Res. J p. 147 § 39, p. 148 § 1

⁴⁵ Hastrup 1999 p. 206

... hvis man skal være meget højtravende, så kan man se, hvad der sker i de lande, hvor man ikke har en fri historieskrivning. Du kan tage Balkan, og Balkankrigene; der spillede historieopfattelsen jo en meget stor rolle ...⁴⁶

Når Res. P påpeger, at en fri historieskrivning er vigtig, siger han også, at han som historiker er forvalter af et ganske stort ansvar. Dog er det ikke sådan, at Res. P vil give historiemyterne skylden for balkankrigene i 1990'erne og frem til i dag, men han antyder, ligesom Res. J, at historieforskning har afgørende betydning for samfundet.⁴⁷ Et lignende synspunkt blev udtrykt af Res. D. Vi talte om, hvad han gerne så, at andre fik ud af den ph.d.-afhandling, som han var i færd med at afslutte. Han sagde:

Jeg har selvfølgelig også nogle idealer om at komme ud til ikke-faghistorikere. Det tror jeg så også, at vi gør indirekte her på universitetet. I den forstand at vi uddanner gymnasielærere og de lærere, der underviser på lærerseminarierne, og derfor på en meget indirekte måde også er med til at uddanne folkeskolelærere. Derfor er vi i sidste ende dem, der står med et temmelig stort ansvar med at forvalte historiebevidstheden i Danmark.⁴⁸

Set ud fra et samfundsperspektiv står det klart, at Res. D opfatter sin egen rolle som vigtig, da han som en del af historikerverdenen er med til at forvalte historiebevidstheden i Danmark. Det ansvar han og de to foregående historikere omtaler, har Bernard Eric Jensen behandlet i sin bog *Historie – Livsverden og fag* (2003). Her diskuterer han blandt andet, hvilken betydning de såkaldte erindringssteder har for et samfunds opfattelse af den fortidige virkelighed. Blandt andet omtaler han de utallige soldaterkirkegårde i Nordfrankrig, der skal minde os om, at tusindvis af soldater mistede livet i kampene ved Verdun og Somme i 1916. Han omtaler videre, hvordan et monument i Mindelunden i Ryvangen har ført til kritik fra modstandsfolk, hvis faldne kammerater monumentet skulle være til ære for. Kritikken går på, at skulpturen – der hedder *Moderen med den dræbte søn* (1950) – i højere grad er et sørge-monument end et monument, der symboliserer sejr og folkets vej til frihed.⁴⁹ Min pointe er, at historikernes historie er ligesom erindringsstederne. Mindelunden er kun erindringssted for nogle af de faldne danskere under Anden Verdenskrig, og udtrykker bestemte sider af den fortidige virkelighed. Tilsvarende vælger historikeren et område og en vinkel for sin undersøgelse, og netop dette valg har betydning for, hvilken historie der skrives, og dermed for hvilken forståelse af den fortidige virkelighed, der bliver formidlet videre til resten af samfundet. Når der skrives én historie, er der andre som ikke skrives. Bernard Eric Jensen påpeger selv, at Mindelunden kun er til minde om de faldne modstandsfolk og ikke de danskere, der døde som østfrontfrivillige, som sømænd, i allieret tjeneste eller som tilfældige civilister, der be-

⁴⁶ Res. P p. 230 § 25-27

⁴⁷ Res. P p. 230 § 27-31

⁴⁸ Res. D p. 61 § 14-19

⁴⁹ Bernard Eric Jensen, *Historie – Livsverden og fag*, København 2003 p. 77-78

fandt sig på det forkerte sted på det forkerte tidspunkt.⁵⁰ Det ansvar, der hviler på historikeren, og som historikerne ovenfor udtrykker, er netop at medvirke til, at nuancere, sætte spørgsmålstegn ved, og som Res. J udtrykte det: "... være et værn mod forsimplinger og generaliseringer".

Afslutningsvis kan man sige, at jeg ovenfor har behandlet, hvordan historikeren opfatter sin egen rolle set ud fra et samfundsperspektiv. Det, som jeg har fokuseret på, er, hvordan det udtrykkes, at historikeren optager en rolle i samfundet, samt hvordan historikeren opfatter denne rolle i forhold til andre roller i samfundet.

Jeg tog afsæt i den aristoteliske opfattelse, at vi søger det som gør os lykkelige, og at vi er lykkelige, hvis vi udfylder en bestemt rolle godt. I identitetsforskningen er det blevet påpeget, at oplever en person, at hans eller hendes rolle nyder anerkendelse og respekt, opstår der ønske om at fortsætte med at optage denne rolle. Det sker blandt andet, hvis en person oplever selvtvælgelse (det jeg gør, betyder noget), samt at en person ser sig selv som virksomhedsfuld (jeg er en kompetent person). Det er igennem disse faktorer, at en rollebaseret identitet cementeres.⁵¹ Jeg fremhævede i min argumentation to overordnede aspekter ved det at have en rollebaseret identitet som historiker. For det første, at vi gerne vil søge en position i samfundet, som er anerkendt og respekteret. I denne forbindelse citerede jeg tre historikere, der hver på deres måde gav udtryk for, at de var stolte over at være nået dertil, at de kan kalde sig historikere. Det andet aspekt, som jeg fremhævede, drejede sig om de evner, historikeren giver udtryk for at have i forhold til andre. Jeg viste her, at de interviewede historikere er godt tilfredse med den position de har og kompetencer det giver at være historiker. Samtidig viste jeg, som det generelt påpeges i identitetsforskningen, at historikerrollen tillægges stor betydning i samfundet, og at historikerne derved også selv tillægger den stor betydning.

At gøre en forskel

Interviewmaterialet vidner om et andet forhold, som er relevant, når vi skal forstå de ting, der er på spil i historikerens arbejde samt resultaterne af deres aktivitet, nemlig, at historikerne giver udtryk for, at det betyder noget for deres arbejde, hvordan andre mennesker opfatter værdien af det.

I identitetsforskningen er udgangspunktet, at vi orienterer os i forhold til andre mennesker, og det er: "By taking on a role identity, persons adopt self-meanings and expectations to accompany the role as it relates to other roles in the group, and then act to represent and

⁵⁰ Jensen 2003 p. 78

⁵¹ Stets & Burke 2000 p. 233

preserve these meanings and expectations”.⁵² Ved påpegning af, at menneskers identitet skabes ved, at det vi gør, opleves af have mening, peger Stets & Burke på et element, der er trådt frem i forbindelse med bearbejdelsen af interviewmaterialet. Når vi gør noget, ønsker vi med andre ord at få en oplevelse af, at det betyder noget for andre mennesker.

Da jeg spurgte Res. B om, hvad han synes, der er spændende ved at arbejde med sit forskningsfelt, som er landbrugshistorie, kom han ind på, at det til de allerfleste tider er jorden, som mennesker har levet af, og at det derfor er vigtigt at beskæftige sig med dette område. Han nævnte videre, at hans særlige historieinteresse måske havde noget at gøre med, at han havde læst for mange eventyr som barn, men måske i endnu højere grad skyldtes, at han som ung viste turister rundt på en herregård. Igennem deres spørgsmål gik det op for ham, at der var mange ting omkring historie, der var interessante. Da han efterfølgende gik i gang med at læse historie, mødte han nogle inspirerende lærere, der fik hans forskellige interesser til at fusionere. Efter disse betragtninger over, hvor hans historieinteresse stammede fra, gik han over til at fortælle om, hvad der også driver interessen i dag. Han sagde:

Jeg synes der er en ting mere, der gør, at både det med herregårde, godser, adel og hertuger er interessant, og er noget af det, som driver det; der er, at det simpelthen interesserer mange mennesker. Jeg er forholdsvis jævnligt ude at holde foredrag om det, og jeg har skrevet bidrag om det til mange bøger og tidsskrifter. Jeg har lige skrevet et stort bidrag til et værk, som udkommer i morgen. Det er simpelthen noget, der tænder ganske mange mennesker, og det er lidt sjovt, at det man ved noget om, interesserer nogle andre.⁵³

Res. D gav udtryk for et lignende synspunkt. Han var, da jeg talte med ham, i gang med at afslutte sin ph.d.-afhandling. I forbindelse med at jeg spurgte ham om, hvad han gerne så, at andre fik ud af hans arbejde, kom han ind på, at han gerne ville ud og fortælle andre om de indsigter, som han har fået på baggrund af sine studier. Han sagde i den forbindelse:

Men jeg har da bestemt ambitioner om selv at komme ud over scenekanten. Der havde jeg i torsdags den store fornøjelse af, at holde mit første foredrag i regi af folkeuniversitetet, hvor jeg var ude på Øm kloster og holde foredrag, for Øm Klosters Venner, om middelalder fejder. Der kom 25 pensionister, som jeg underholdt i et par timer med nogle sjove historier om nogle fejder, hvor jeg også synes, jeg fik puttet nogle ting ind, som handlede om statsdannelse og statsligt voldsmonopol og sådan nogle ting.⁵⁴

Hermed siger han også, at det er rart, at det han laver har en værdi for andre. Hans arbejde betyder noget. Og ikke kun i forhold til middelalderstudier. For ved at putte nogle ting

⁵² Stets & Burke 2000 p. 227

⁵³ Res. B p. 16 § 28-36

⁵⁴ Res. D p. 61 § 27-33

ind om statsdannelse og statsligt voldsmonopol forsøgte han at relatere forskningsmæssige indsigter til sider af samfundet i dag. Tidligere i interviewet havde han fortalt, hvordan et svensk forskningsprojekt havde sat nogle tanker i gang hos ham om det, han selv arbejdede med. Det svenske projekt beskæftiger sig med, om de æresdrab, som vi har set de senere år, og som knytter sig til islamiske minoriteter i samfundet, også var noget, vi har set i et kristent Skandinavien tidligere. Res. D udtrykte, at det måske kunne være svært at forklare æresdrabene, men æresbetinget vold var bestemt også noget som han kendte til igennem sine studier af middelalderen. Det fik så det konkrete udløb, at i sit foredrag for Øm Klosters Venner påpegede han: "... at hele den her historie viser jo, at vold, fejde og magtmisbrug sagtens har kunnet eksistere side om side med et kristent livssyn. (...) Og det synes jeg nok man skulle huske på i en tid, hvor man lidt har tendens til at definere nogle af de fremmede, som vi har fået ind i vores samfund som primitive mennesker, der slås og er overtroiske".⁵⁵ Ud over at sige, at det betyder noget, at det som man ved noget om har værdi for andre, udtrykker Res. D også endnu mere eksplicit end Res. B ovenfor, at det synes at betyde noget, at det historikere ved noget om kan bruges til at sige noget om, hvordan aktuelle forhold bør opfattes. Ikke i primitiv imperialistisk forstand, men både Res. B & D giver udtryk for, at det betyder noget, at de kan komme med deres betragtninger, og andre lytter til dem.

Res. Q har igennem en årrække holdt foredrag for en fagforenings medlemmer om europæisk integration, EU og outsourcing. Efter hans opfattelse er denne fagforening den, der klart har forstået behovet for at videreudanne sine medlemmer, så de kan håndtere de udfordringer, som en globaliseret verden stiller dem over for.⁵⁶ Videre sagde han omkring evalueringen af kurset: "Det er en megasucces. De som kommer på kurset er så glade for det, og arrangørerne har aldrig haft så godt evaluerede kurser ...".⁵⁷ Med baggrund i det jeg har pointeret i kapitlet omkring social og individuel identitetsteori er det rimeligt at hævde, at i sig selv må succes betragtes som en drivkraft til at fortsætte. De områder, som Res. Q holder foredrag om, ændrer sig selvfølgelig, og for at han kan vedblive at holde disse foredrag med succes, må han hele tiden arbejde med tingene, dvs. forske. Hans foredragsrække er med andre ord en formidling af resultaterne heraf.

Synspunkter som de ovenstående er kendetegnende for store dele af materialet. At det betyder noget for historikere, hvordan andre opfatter deres arbejde, udtrykkes ikke blot i relation til ikke-historikere. En del af en universitetshistorikers arbejde er at undervise kommende fagfæller. Og det er tydeligt, at for mange fylder undervisningsforpligtelsen ganske meget.

⁵⁵ Res. D p. 62 § 38, p. 63 § 1-2

⁵⁶ Res. Q p. 249 § 24-32

⁵⁷ Res. Q p. 250 § 4-5

Det er dog kun Res. P, som eksplicit tilkendegiver, at hans historieforskning er direkte influeret af hans undervisning. Da jeg spurgte, hvad han selv fik ud af sin forskning, svarede han blandt andet:

Det er sådan lidt sjovt, for de fleste vil jo sikkert svare, at de henter inspiration, de holder sig i gang, holder sig vågen. Jeg kan mærke, at min forskning er nødvendig for, at jeg kan lave noget ordentlig undervisning. Alt det der er rigtigt. Men der er også en anden side af det. Det er også en personlig tilfredsstillelse, og det spiller en stor rolle og har ikke nødvendigvis noget at gøre med høje og ædle formål. Det kan simpelthen være sjovt.⁵⁸

Dette udsagn tager jeg som udtryk for, at det er igennem andres evaluering af, hvordan et individ udfylder en rolle, at den giver mening for individet. At Res. P også gav udtryk for, at det er sjovt at arbejde med historie, vil jeg komme ind på senere i fremstillingen. Mit fokus her er, hvordan relationen til andre har betydning i historikerens arbejde. Da jeg talte med Res. A om det kollegiale fællesskab, gjorde han klart, at det spillede en stor rolle for hans virke. Men derud over begyndte han at fortælle om betydningen af sin undervisning og forskning:

Jeg ville ikke egne mig til udelukkende at være historieforsker. Sådan opfatter jeg heller ikke mig selv. Min selvopfattelse er ikke, at jeg primært er en historieforsker, som også driver lidt undervisning på universitetet. Det er en del af min identitet, men jeg mener, at jeg i mange år snarere har defineret mig omvendt, som en der underviser på universitetet, men også forsker en gang imellem.⁵⁹

Således gør Res. A klart, at relationen til de studerende har en betydning, hvis vi skal forstå hans virke som historiker.

På samme måde udtrykte Res. F, som er arkivar, at det betyder noget, at han kan hjælpe andre, og det som han kan tilbyde har betydning for dem. Et arbejde som arkivar indbefatter meget andet end forskning. Først og fremmest skal en arkivar indsamle og administrere arkivalier. Som Res. E udtrykte det, er forskningen nødvendig, for at man på arkiverne kan foretage en ordentlig indsamling.⁶⁰ Set ud fra det perspektiv, kan vi ikke adskille forskningen fra arbejde på arkivet i øvrigt, og da jeg spurgte Res. F om, hvad han synes, der er spændende ved at arbejde med historie, fortalte han, hvordan det betød noget, at han kan give sin viden videre. Han sagde:

Der ved jeg godt, hvad de sidder og arbejder med, og finder jeg så noget materiale som kunne være interessant for dem, jamen så er det da også en tilfredsstillelse for mig at

⁵⁸ Res. P p. 233 § 28-33

⁵⁹ Res. A p. 8 § 13-17

⁶⁰ Res. E p. 73 § 12-14

kunne ringe til dem, og sige: hør Per, Martin eller Steen. I skal altså prøve at gå ned i sådan, for der ligger sådan og sådan.⁶¹

Som arkivar har Res. F en særlig adgang til arkivalier og ved, hvad der ligger i dem. Og i det omfang, at han ved hvad der arbejdes med andre steder, befinder han sig i en position, hvor hans rolle i forhold til andre har stor værdi. Res. R udtrykker endnu tydeligere dette. Han taler flere gange igennem interviewet om, hvordan det har været en stor tilfredsstillelse at se, hvordan ting, han har sat i gang, har betydet noget for andre. I interviewet betegnede han sig selv som ”tussegammel”, og omkring det at betyde noget for andre – i dette tilfælde en tidligere elev, nu kollega – sagde han blandt andet:

Så sidder man der og ser et færdigt arbejde – en kæmpe moppedreng på 800 sider. Man har sat noget i gang, man har lært dem noget, og så kan de altså gøre det på en tilfredsstillende og ordentlig måde. Og det er, når man nu er lidt gammel og aflægs, og sidder og nusler med lidt småting – så kan jeg ikke klage.⁶²

Dette citat viser, foruden det aspekt som jeg her har rettet opmærksomheden mod, også problemerne ved at omsætte talt kommunikation til skriftsprog. Men det burde ikke være svært at forstå meningen i citatet. Res. R oplever, at han er *lykkedes*. Han har det rigtig godt med, at han har kunnet sætte sin tidligere elev og nu yngre kollega i gang med et værk af betydning og er stolt over at se det færdige produkt.

I det ovenstående har jeg fremhævet det aspekt, som kan kaldes ’at gøre en forskel’, såvel over for mennesker uden for historikerverdenen som andre historikere. Hvis vi oplever, at det vi gør, har værdi for andre, motiverer det til at fortsætte med at gøre noget lignende. Identitetsforskningen arbejder med en lignende tilgang, når vi ønsker at forstå, hvorfor mennesker handler på en bestemt måde, og jeg er klart af den opfattelse, at sådan et aspekt ikke skal undervurderes, når vi ønsker at forstå menneskelige handlinger. Det er blandt andet igennem oplevelsen af kontrol over det miljø vi færdes i, samt at vi ser os selv om kompetente aktører heri, at vi motiveres til at tage del i det.⁶³ Dette kom til udtryk på forskellig vis hos alle de historikere, jeg citerede ovenfor. Alle fortæller de, hvordan det betyder noget, at det de kan, har værdi for andre, og at de har kontrol over det miljø de færdes i. Det udtrykkes både over for andre historikere og mennesker i almindelighed. Derved er det netop udtryk for den identitetsteoretiske opfattelse, at det er igennem interaktionen med andre, at vi motiveres til at udfylde en bestemt rolle.

⁶¹ Res. F p. 85 § 20-23

⁶² Res. R p. 255 § 28-31. Se endvidere samme interview p. 260 § 10ff, p. 267 § 10ff, p. 268 § 23ff

⁶³ Stets & Burke 2000 p. 233

At være »Historiker« – set i et gruppeperspektiv

I det ovenstående har jeg vist, hvordan det har betydning i historikernes arbejde, at de som mennesker realiserer sig i deres rolle/position i forhold til andre menneskers roller/positioner. Her vil jeg sætte fokus på historikerverdenen. Historikere er kun historikere i kraft af, at de indgår i et fagligt miljø, og det har betydning for den måde, de handler eller kan handle på. Dermed mener jeg som tidligere, at en individuel identitet tager afsæt i forskellighed, mens en social identitet tager afsæt i ensartethed. Historikeren er historiker fordi han/hun deler bestemte karakteristika med andre historikere.

I det følgende vil jeg diskutere to helt centrale forhold for historievidenskaben: 1) forholdet mellem historikere og det de undersøger, og 2) sandheden af det de kan levere. Disse kan sige noget om, hvilken karakter den viden vi får om den fortidige virkelighed har. Forholdene er imidlertid sammenvævede, og de kan alene adskilles analytisk. De to forhold er samtidig dem, hvor der er størst konsensus i svarene. Derfor vil jeg kort fremlægge det gennemgående synspunkt, og derefter fokusere på de nuancer, der trods alt findes.

Generationsspørgsmålet

Alle jeg har koncentreret min undersøgelse om er blevet stillet et spørgsmål, som med mindre afvigelser lyder sådan: Det er ofte blevet sagt, at historien skal skrives om for hver generation. Hvordan har du det med sådan et udsagn? Svarene på dette spørgsmål er omdrejningspunkt i det følgende. De siger noget om, hvordan historikere medtænker eller ikke medtænker sig selv i det de arbejder med, og de vedrører historikeres opfattelser af forholdet mellem det erkendende subjekt og objektet for erkendelsen. Om skellet mellem subjekt og objekt overhovedet er rimeligt vil jeg tage fat på i det efterfølgende afsnit, hvor jeg diskuterer, hvordan opfattelse af »Sandhed« kommer til udtryk i interviewmaterialet.

Da jeg stillede spørgsmålet ville mange gerne problematisere det, og der var flere, der påpegede, at flosklen 'hver generation' måske var forkert, og at det kunne ske, at historien blev skrevet om flere gange hver generation eller at omskrivninger afhang af det enkelte subjekt og dettes placering i livet. Men det var et generelt træk, at de fleste historikere i udgangspunktet tilkendegav, at de mente, det var rigtigt, at historien til stadighed skal skrives om. Det begrundedes med, at tilgangen til et stofområde altid vil tage afsæt i subjektets placering i tid og rum. Alle 19 historikere udtrykte eksplicit, at deres egen placering i tid og rum har spillet afgørende ind på de problemstillinger og vinkler, de har anlagt på deres stof. Jeg ser blandt andet dette som udtryk for en bekræftelse af den sociale identitetsteoris påstand om, at et gruppemedlemskab beror på, at medlemmerne samles omkring fælles tilgange og overbevis-

ninger, og må konstatere, at der på dette punkt er stor enighed. Der ligger i samtlige 19 historikers opfattelse en anerkendelse af, at det ikke er muligt at finde den eviggyldige Sandhed, men at historikerens egen placering i tid og rum spiller afgørende ind på de vinkler, der anlægges i den historiske undersøgelse. Res. C, som arbejder med renæssancen, svarede således:

Helt sikkert. Der kommer det der tredelte aspekt ind, fordi tingene spejler sig jo i den situation man er i. Det kan vi jo se så mange eksempler på (...) Vi skal erkende, at nutidige problemstillinger de må, kan, skal og bør spille en rolle i forhold til udforskningen af fortiden. Man kan sige, at det er rigtigt, når man siger, at hver generation eller hver anden – hvad ved jeg – de er nødt til at nyskrive den, fordi der sker altså nogle ændringer i vurderingerne.⁶⁴

I sin påpegning af, at alt det vi gør, afspejler vores egen tid, henviser Res. C netop til, at perspektiverne ændrer sig, fordi vi lever i tid og rum. Dette synspunkt underbygger han med eksempler fra sit eget forskningsfelt. Han påpeger således, at før 1945 var renæssancestudier lidt klemte, men efter afslutningen af Anden Verdenskrig fik de en opblomstring i og med, at amerikanerne kastede sig over dem. Det skyldtes, argumenterer han, at amerikanerne så, at den periode repræsenterede noget af det, som de selv stod for, nemlig det moderne. Videre havde han oplevet, hvordan kvindesagshistorikere havde angrebet hans arbejde med renæssancen, fordi de anså renæssancen for en periode, der var kvindefjendsk og derfor ikke burde optage nogen.⁶⁵ Han udtrykker således klart, at historikers egen placering i tid spiller aktivt ind i forskningsprocessen. På den måde udtrykker Res. C det grundvilkår, at Sandheden, i metafysisk realistisk forstand, ikke kan være et kriterium for humanvidenskaberne.

Res. O udtrykte samme synspunkt lidt anderledes:

Det er jo forskellige ting, der optager i forskellige perioder. For Erslevs generation var det et spørgsmål [om] at trænge igennem myter og få det politiske spil, f.eks. i middelalderen, til at stå tydeligt frem, så der var nogle interesse modsætninger og sådan nogle ting. Da jeg læste historie i 70'erne, der var det sådan noget med strukturhistorie, socialhistorie og økonomisk historie. Der var det lige ved at være temmelig ligegyldigt hvad individer havde foretaget sig.⁶⁶

Res. O forklarer her, hvordan han kan se, at historieskrivningen har ændret sig over tid. Det gør han ved at påpege, at perspektivet var et for Erslev generationen, et andet for 70'ernes historieskrivning. Samtidig siger han også noget om historieskrivningen i dag, for når han hævder, at det i 70'erne ikke tillagdes større vægt, hvad individer havde foretaget sig, siger

⁶⁴ Res. C p. 40 § 19-20, 36-37

⁶⁵ Res. C p. 40

⁶⁶ Res. O p. 217 § 28-33

han jo, at individers handlinger vægtes anderledes i dag. På den måde anskueliggør han som Res. C den generelle opfattelse, at udforskningen af den fortidige virkelighed tager afsæt i nutiden, og det kan vi ikke sætte os ud over.⁶⁷

Det er ikke alle historikerne, der har fundet anledning til at uddybe dette spørgsmål. Men dem der gør, udtrykker nogle nuancer om grundene til at historien skrives om for hver generation. Disse nuancer siger endvidere noget om, hvordan historikere opfatter sandhedsværdien af de resultater de når pga. deres forskning.

Da jeg spurgte til, hvorfor historien skulle skrives om, faldt svarene i to overordnede typer, som kan modstilles som: *kumulativ* vs. *ikke-kumulativ*. Det skal forstås på den måde, at nogle historikere peger på, at årsagen skal søges i samspillet mellem påvirkning fra samtiden og en ophobning af ny viden (kumulativ), mens andre alene fremhæver nutidsperspektivet som det afgørende (ikke-kumulativ).

Det er svært at bedømme, om historikerne entydigt går ind for den ene eller den anden opfattelse, da det kan spille ind, at de enten ønskede at give et kort svar på mit spørgsmål eller ikke havde tænkt over spørgsmålet, eller at jeg ikke forfulgte det så langt, at den enkeltes synspunkt stod tydeligt frem. Men jeg kan konstatere, at der er angivet forskellige synspunkter, og dem vil jeg tage fat på i det følgende.

Det ikke-kumulative synspunkt deles af historikere, som i høj grad påtager sig et personligt ansvar for deres produkter. Res. J udtrykte dette aspekt tydeligst, da han sagde:

Historiefaget er ikke et spørgsmål om at finde ud af, hvordan det var i gamle dage, det er mere en uafsluttelig debat om, hvad vi kan sige om fortiden. Og dermed mener jeg også, at man skal skrive historien om for hver generation, ikke fordi vi bliver klogere og klogere, for det mener jeg sådan set ikke. Jeg mener bare, at det ligger i historiefagets natur, at den dialog, vi har med fortiden, den slutter ikke.⁶⁸

Jeg kan ikke finde historikere i interviewmaterialet, der påstår, at det en gang for alle er muligt at finde ud af, hvordan det forholdt sig i den fortidige virkelighed. Men Res. J adskiller sig fra andre historikere ved klart at anerkende, at han aldrig kan sætte sig ud over sin placering i tid og rum. Som følge deraf, vil historikeren aldrig kunne nå frem til en forståelse af, hvordan det *var*, men altid kun fremstille den fortidige virkelighed som den ser ud for os i dag – altså som den *er*.⁶⁹ Det er en anerkendelse af denne nutidighed jeg ser i Res. Js påstand om,

⁶⁷ De resterende udtrykker dette således: Res. A p. 5; Res. B p. 22; Res. D p. 58; Res. E p. 82; Res. F p. 89-90; Res. G p. 103; Res. H p. 115; Res. I p. 133; Res. J p. 148-149; Res. K p. 164; Res. L p. 174; Res. M p. 186-187; Res. N 200-201; Res. P p. 230; Res. Q p. 243; Res. R p. 254, 263-264, Res. S p. 278.

⁶⁸ Res. J p. 149 § 3-7

⁶⁹ Søren Kjörup, *Menneskevidenskaberne, Problemer og traditioner i humanioras videnskabsteori*, Roskilde 1996/2000 p. 158

at historien ikke skal skrives om ”... fordi vi bliver klogere og klogere”, og at den dialog vi har med den fortidige virkelighed, ikke slutter.

Res. L udtrykker samme ikke-kumulative synspunkt. Hun svarede, da jeg spurgte til hendes holdning til et udsagn om, at historien skal skrives om for hver generation:

Det tror jeg er rigtigt. For jeg tror, vi skriver historie med udgangspunkt i den historie vi lever i, og dybest set for at forstå den verden vi lever i. Derfor vil de spørgsmål vi stiller og den tolkning vi laver være ny for hver generation.⁷⁰

Set i forhold til det erkendende subjekt, så eksisterer den fortidige virkelighed ikke uafhængigt af den verden det lever i, og studiet og forståelsen af fortiden vil derfor altid hænge snævert sammen med en forståelse af nutiden. Men det som er afgørende i denne forbindelse er, at Res. L udtrykkeligt henviser til, at nutidsperspektivet spiller afgørende ind i udforskningen af den fortidige virkelighed.

Som modsætning til det ikke-kumulative synspunkt, er det muligt at spore et kumulativt synspunkt blandt historikerne. Dette synspunkt rummer en antagelse om, at vi skriver historien om hele tiden som følge af den stadige oparbejdning af ny viden. Ifølge Res. B tager den historieskrivning, der sker i dag, således afsæt i, hvad der er skrevet tidligere, ud fra den forudsætning, at det som er skrevet tidligere i hvert fald ikke nødvendigvis er ugyldig eller uaktuelt. Samtidig anerkender han også, at historien skal skrives om pga. de skiftende perspektiver:

... altså det skal den, fordi hver generation har nye perspektiver. Men så er der selvfølgelig også det, at forskningen eksploderer så umådeligt meget, og dvs. at der simpelthen er en masse områder, som der er forsket på, hvor der slet ikke var nogen forskning for 10 eller 20 år siden. Så det er både det der gammeldags kumulative synspunkt, at den vidensmængde, vi har til rådighed til at skrive den bredere historie på, er så voldsomt meget større, at der er nogle ting, vi ved meget mere om end tidligere.⁷¹

Det kumulative synspunkt udtryktes på anden måde af Res. E, der forsker i moderne erhvervshistorie, da jeg nævnte, at det var kendetegnende for netop den periode han arbejder med, at der hele tiden dukker nyt materiale op, og at historien derfor skal omskrives. Dertil påpegede han, at det mente han også gjaldt de ældre tider og begrundede det med, at der for nylig er kommet et værk om Danmarks Oldtid, som er et meget bedre værk end tidligere værker. Om historievidenskaben sagde han: ”Det er led i hele det kumulative i videnskabsforståelsen, at efterhånden som der ophobes ny viden, bliver det nødvendigt eller rimeligt at komme

⁷⁰ Res. L p. 174 § 16-20

⁷¹ Res. B p. 22 § 25-33

med nye overordnede samskrivninger eller tolkninger, der *ajourfører* den viden, der er kommet til siden sidste gang”.⁷² Specielt ordet *ajourfører*, er værd at bide mærke i, fordi det fremhæver Res. Es kumulative synspunkt.

At det kan være svært at tilskrive enten den ene eller den anden opfattelse til historikerne, ses hos Res. I:

... der hvor andre har været, behøver man jo ikke gå hen en gang til. Derfor er det nogle andre spørgsmål, som bliver interessante. Så kommer man jo til det, som du selvfølgelig sidder og lurer lidt efter, hvor kommer de nye spørgsmål til den samme gamle historie fra? Og de kommer jo fra vores samtid, de problemstillinger og debatter, der rører sig i vores samtid. Og det er jo præcis sådan noget som etnisk udrensning, nationalisering af kompositstater osv. osv.⁷³

At man ikke behøver at gå derhen, hvor andre har været, kan være udtryk for, at han mener, at vor tids historieskrivning står på skuldrene af tidligere tiders. Men på baggrund af hele citatet kan det også tolkes, som om han mener, at hans tids-/rumlig placering spiller så afgørende ind i valg af perspektiv, at hans historie ikke skal ses i forlængelse af andre generationers, men derimod som noget andet.

På en afgørende måde kan Hastrups ekspressive opfattelse rumme både det kumulative og ikke-kumulative. For både i et kumulativt og et ikke-kumulativt perspektiv kan man sige, at historieskrivning føjer noget til verden. I det kumulative perspektiv sker det på den måde, at der kommer ny viden til, som derfor kræver plads i historiebøgerne. I det ikke-kumulative perspektiv kan den uafsluttede debat om, hvordan den fortidige virkelighed skal forstås, opfattes som en skrivetilføjelse, der tager afsæt i, at historikerens person spiller afgørende ind i resultaterne af den historiske undersøgelse.

I det ovenstående har jeg forsøgt at fremhæve to karakteristika for historikerne i relation til, hvordan de opfatter deres egen placering i forhold til det de arbejder med. For både historikere, der udtrykte det kumulative og det ikke-kumulative synspunkt, er det klart, at vi ikke kan opnå fuldstændig sikkerhed om den fortidige virkelighed pga. den udforskendes egen binding til tid og rum. Forskellen på de to opfattelser ligger i, at historikere, der udtrykker det ikke-kumulative synspunkt, i højere grad fokuserer på foranderligheden i det billede, vi har af den fortidige virkelighed, end historikere, der udtrykker det kumulative synspunkt.

⁷² Res. E p. 81 § 32-35

⁷³ Res. I p. 133 § 11-16

Sandhed

I modsætning til det, jeg har kaldt 'generationsspørgsmålet', er spørgsmålene, som jeg har stillet omkring sandhed, af mere varierende karakter. Årsagerne hertil er, at interviewformen har været ny for mig, og at jeg derfor igennem hele processen har udviklet, nuanceret og forandret mine spørgsmål, så de gav bedre svar. Samtidig har jeg i mine formuleringer forsøgt at undgå at lægge ordene i munden på respondenterne eller fremprovokere en bestemt type svar. Det skyldes, at begrebet 'Sandhed' i dag opfattes som et problematisk begreb inden for historiefaget, og at jeg ønskede at få et så nuanceret og så fordomsfrit svar som muligt. Det har jeg måttet sige er ganske vanskeligt. Desuden var jeg heller ikke interesseret i at høre om, der findes eviggyldige sandheder. Den diskussion er ganske enkelt uvæsentlig for historievitenskaben. Det er diskussionen, om nogle udsagn er mere sande end andre, derimod ikke, og det var i højere grad dette jeg søgte at indkredse med mine spørgsmål.

Diskussioner om forholdet mellem det erkendende subjekt og genstanden for den historiske undersøgelse er tæt forbundet til historikerens opfattelse af sandhed. Dette er blandt andet udtrykt af Res. Q, når han på den ene side giver udtryk for, at: "... selvfølgelig er det fuldstændig nagelfast, at Sandheden med stort S finder man aldrig frem til ...", men samtidig fastholder: "... at du på den anden side skal fastholde bestræbelsen på at finde den".⁷⁴ Kjølrup har kaldt dette 'Det kun halve positivismeopgør', hvilket jeg bestemt må tilslutte mig.⁷⁵ På den ene side anerkendes det positivistiske ideal, at målet med den videnskabelige undersøgelse er at nå Sandheden. Men samtidig, som jeg har vist det ovenfor, finder de historikere jeg har talt med, at deres egen erkendelsesposition spiller afgørende ind i de vinkler, som anlægges i den historiske undersøgelse, og at det alene af den grund ikke er muligt at afdække objektets sande natur. I det kapitel, hvor Kjølrup behandler dette aspekt, tager han rimeligt nok udgangspunkt i en diskussion af en positivistisk tilgang og anskuer den i forhold til en relativistisk. En oplagt risiko ved, at fastholde et positivistisk ideal, hvor det er målet at afkode den fortidige virkelighed, og hvor historikeren samtidig anerkender, at subjektet spiller afgørende ind i arbejdet, er, at resultaterne af historikerens arbejde ingen værdi har for andre end historikeren selv. Dette sætter – teoretisk set – et meget stort spørgsmålstejn ved, om det er rimeligt at have en videnskab, der ikke kan leve op til sine egne mål, og som en logisk følge deraf ikke

⁷⁴ Res. Q p. 246 § 11-13

⁷⁵ Kjølrup 2000 p. 157 En anden måde at forstå Res. Qs opfattelse er, at hans udtalelse kan forstås ud fra, som Kjølrup påpeger, at forskere der gør brug af den fornuftige leveregel, at holde politiske og personlige holdninger ude fra deres forskning, let går over til at have en overbevisning om, at god videnskab er renset for forskerens egne værdier, og den skinbarlige Sandhed derfor er målet (p. 307). Men jeg vil dog argumentere for, at Res. Q må tillægges af have et gennemtænkt synspunkt, hvilket kan begrundes med, at han andetsteds i interviewmaterialet har fortalt, hvordan historieteoretiske diskussioner i 1990'erne har fået ham til at gentænke begrænsninger og muligheder i den historiske undersøgelse (Res. Q p. 243 § 19-26).

på lødig vis kan argumentere for sin eksistensberettigelse med andet end med henvisning til traditionen.

Den snævre sammenhæng med det foregående afsnit skyldes endvidere, at der under synspunkterne *kumulativ* og *ikke-kumulativ* ligger antagelser om, i hvor høj grad historisk viden er sikker. Hvis man som historiker tilslutter sig det kumulative synspunkt, hvor grunden til at historien skrives om er, at der tilføres ny viden, og at historien således ajourføres, må man også mene, at der er noget, der er sikkert. Ellers ville der ganske enkelt ikke være noget at bygge videre på. Hvis man på den anden side er historiker og tilslutter sig et ikke-kumulativt synspunkt, står man mere frit i forhold til, hvad der er sikkert – i hvert fald teoretisk set. Så skarp er modsætningen mellem kumulative og ikke-kumulative positioner naturligvis ikke i praksis. Der er mellempositioner, hvor historikere på forskellig vis fremhæver nutidsperspektivet, men samtidig anfører, at der er noget som er sikkert.

I det følgende vil jeg diskutere sandhed i forhold til det kumulative og det ikke-kumulative synspunkt. Den snævre forbindelse udtryktes blandt andet af Res. A, og da han svarede på 'generationsspørgsmålet', lagde han ud med at tale om, hvor sikker historisk viden er. Han sagde:

Det har jeg det grundlæggende dårligt med. Fordi det på en eller anden måde gør det så kortvarigt/modepræget det vi laver. (...) Det grundlæggende i historie er nogle facts, mere eller mindre sikre facts, men de fleste af dem er til syvende og sidst ikke nogen ved deres fulde fem vil finde på at tvivle på. (...) Men ideelt set burde der være en, hvis jeg nu skal være meget firkantet, database af kendsgerninger, som man så at sige kunne trække på, når man stiller sit spørgsmål.⁷⁶

Foruden Res. As kumulative opfattelse, at der er noget som er sikkert, kan hans måde at formulere sit synspunkt på også ses som en anerkendelse af positivistiske idealer. Det sker, når han mener, at det grundlæggende i historien er simple og sikre kendsgerninger, og han samtidig adskiller kendsgerningerne fra de værdiladede spørgsmål, som historikeren stiller.⁷⁷ Samtidig har han andetsteds redegjort for oplevelser, der har ført til erkendelsesskred hos ham, og der fortæller han, at de er kommet, når ny viden er dukket op og har sat ham i stand til at nå et mere sandt resultat.⁷⁸ Derved udtrykker han, at målet med den historiske undersøgelse er søgen efter den objektive sandhed. Han sagde videre, at: "... det, som generer mig ved den nuværende udvikling inden for faget, er, at relativismen er helt ekstrem [og findes] i

⁷⁶ Res. A p. 5 § 7-19

⁷⁷ Kjörup 2000 p. 292, 298

⁷⁸ Se p. 69

mange afarter...”.⁷⁹ Hans frygt for relativismen er begrundet ud fra det ideal, han udtrykker. Men Res. J der i højere grad deler det ikke-kumulative synspunkt, afstikker imidlertid en anden og mere frugtbar kurs, når han redegør for, hvornår han er klar til at præsentere et videnskabeligt resultat. For inden havde han redegjort for, at han opfattede historieskrivningen som en vedvarende proces, der nødvendiggør omskrivninger. Jeg spurgte ham derpå, hvilken betydning det havde for, hvornår han var klar til at præsentere sine resultater, da der jo hele tiden vil være tale om en uafsluttet debat, som ikke gør det muligt at trække en streg i sandet og udtrykke det, som er på den anden side. Han sagde:

Det har jeg sådan set ikke et problem med, for jeg sætter mig ned og undersøger et materiale. Og så fremlægger jeg mine fortolkninger af det materiale. Og de fortolkninger, dem opfatter jeg som et argument. Et argument for, at fortiden skal forstås i den og den retning, eller, at hvis der er en spændende debat inden for området, kan det være vand på den enes mølle eller vand på den andens.⁸⁰

At den fare som Res. A så i relativismen ikke betyder det samme for Res. J. skyldes, at han ser resultaterne af sine undersøgelser som et argument for, hvordan den fortidige virkelighed skal forstås, og derved skal de medvirke til at forstå den fortidige virkelighed som den *er*. Herved er Res. Js historieopfattelse i overensstemmelse med Kirsten Hastrups opfattelse, at det humanvidenskabelige projekt i bund og grund er ekspressivt.⁸¹ Det må på baggrund af Hastrups opfattelse være sådan, at når historikere arbejder med et område og fremlægger deres resultater, afbilder de ikke, hvordan den fortidige virkelighed *var*, men i stedet, hvordan den tager sig ud i dag. Om det var muligt, ville det også være uinteressant. Dette giver Res. A også udtryk for sidst i mit interview med ham, og han synes her at dele Kjørups opfattelse, at det netop kendetegner den gode historiker, at han/hun kan skelne mellem væsentligt og uvæsentligt, gode og dårlige kilder i forhold til en problemstilling.⁸² God historiker eller ej, det er heller ikke muligt at udtrykke andet end træk ved virkeligheden. Den opfattelse har jeg tidligere argumenteret for, da jeg behandlede problemerne med at flytte talt kommunikation til skrift.⁸³ Fordi en interviewsituation ikke *er* længere, vil det aldrig i transskriptionerne være muligt at genskabe den oprindelige situation. Det er et vilkår, at når vi ser på noget, ser vi bort fra noget andet. Derved vil ethvert resultat også bære præg af, at historikeren har udvalgt et materiale, struktureret det og konstrueret en sammenhængende fremstilling. Når Hastrup anser det humanvidenskabelige projekt for at være grundlæggende ekspressivt, skyldes det netop, at en humanvidenskabelig undersøgelse *tilføjer noget*, som ikke er indeholdt i under-

⁷⁹ Res. A p. 5 § 19-24

⁸⁰ Res. J p. 149 § 18-22

⁸¹ Hastrup 1999 p. 193

⁸² Kjörup 2000 p. 150, Res. A p. 11 § 20-28

⁸³ Se side 17

søgelsesobjektet. Under denne opfattelse kan historiefaget medvirke til at levere stadige bud på, hvordan verden skal forstås i form af de fortolkninger og teorier, som historikere udtænker om den.

Hastrups tilgang kan bevirke, at diskussionen af forholdet mellem det erkendende subjekt og objektet for undersøgelsen flyttes i en mere frugtbar retning. Jeg støtter hendes bestræbelser på at gentænke det humanistiske projekt. Idealet om, at historikeren bør søge sandheden sammenholdt med opfattelsen af historikeren som fejlkilde, undergraver fundamentet for historiefaget som en videnskab. Res. A mener, at den udvikling inden for faget, hvor historikere i højere og højere grad anerkender og tager konsekvensen af subjektets centrale placering i forskningsprocessen, rummer en potentiel risiko for, at man saver den gren over, man selv sidder på.⁸⁴ Der mener jeg, at Res. A tager fejl. Anerkender vi den positivistiske opfattelse, at det erkendende subjekts tilstedeværelse er ødelæggende for resultaterne af den videnskabelige undersøgelse, og samtidig at subjektets placering i tid og rum har afgørende betydning for de vinkler, som historikeren anlægger i sit arbejde, er grenen allerede savet over. Anskues projektet for humanvidenskaben i stedet ud fra Kirsten Hastrups opfattelse, er grenen derimod sund og stærk.

Res. J er af den opfattelse, at Sandhed ikke er noget vi kan nå. De resultater han når, ser han som et argument for en bestemt forståelse af noget, som har fundet sted. Dermed understreger han det foranderlige i den måde vi opfatter den fortidige virkelighed.

I en positivistisk optik kan opfattelsen, at subjektet tillægges afgørende betydning for resultaterne af den videnskabelige undersøgelse, udtrykkes igennem flosklen, at så er *alt relativt*. Sprogligt set er dette naturligvis et forvrøvlet udsagn, da *alt* ikke kan stå i forhold til noget andet. Det som dog altid – praktisk set – står i relation til noget er det erkendende subjekt, der står i relation til sin placering i tid og rum. Alle historikerne anerkender dette, og det betyder, at med de ændrede perspektiver ændrer opfattelsen af den fortidige virkelighed sig også. Og i den forstand er *alt relativt*, fordi fortolkningen helt afhænger af det erkendende subjekts perspektiv. Det er opfattelsen som Res. A ser en risiko i. Hvad der imidlertid gør, at den historiske undersøgelse ikke er luftkasteller, og som samtidig medvirker til at bygge bro mellem det ikke-kumulative og det kumulative perspektiv, er forpligtelsen på at tage afsæt i det, som historikere gør til kilde for deres undersøgelser. I relation til mit overordnede sigte med dette kapitel er kilderne det, som binder historieforskere sammen. Det giver Res. J udtryk for, når han siger, at: ”... så sætter jeg mig ned og undersøger et materiale”. Dette er en vigtig pointe, når vi skal forstå, hvad der kendetegner historikere, uanset om de har et kumulativt eller ikke-kumulativt perspektiv. Det er et gennemgående træk i materialet, at det, som – om noget – binder fagfæller sammen, er forpligtelsen på de empiriske vidnesbyrd. Derved kan vi

⁸⁴ Res. A p. 5 § 21-24

også undgå den relativisme, som Res. A gav udtryk for generede ham. Med kilderne som omdrejningspunkt er det nemlig muligt at føre *én* rationel diskussion om, hvordan den fortidige virkelighed skal forstås.⁸⁵ Anlægger vi en ekspressiv tilgang, der fordrer, at vi opgiver den metafysiske realisme, at der findes *en* Sandhed derude, bevæger vi os ud over diskussionen om objektiv vs. relativ. På baggrund heraf adskiller den historiske tolkning sig ikke fra mine transskriptioner, som også i kraft af deres reduktive karakter og sproglige form udtrykker træk ved virkeligheden uden af være den. Tolkninger er derfor flyttelige, og fordi de også er offentlige, kan de være genstand for uenighed og afprøvning i andre sammenhænge. Hastrup argumenterer for, at gyldigheden af tolkninger afhænger af, om de er rationelt acceptable, altså giver mening ud over den sammenhæng de blev til i. Dvs. at en tolknings gyldighed afhænger af, om den er konsistent med den almindelige historiske erfaring. Set i det lys har Res. A en pointe, når han siger, at den erfarne middelalderhistoriker kan levere bedre tolkninger end den uerfarne.⁸⁶ Hastrup argumenterer for, at humanvidenskabelige teorier adskiller sig fra almindelige betragtninger, derved at de er baseret på særligt systematiske og forpligtende undersøgelser.⁸⁷ Historisk videnskabelighed for Res. A består da også i, at han har en håndværksmæssig erfaring i at kunne levere lødige teorier om verdens indretning.⁸⁸

Det er et træk i interviewmaterialet, at når historikerne skal fortælle om noget de opfatter som sikkert, drejer samtalen sig ind på *kilderne*. Og det er med kilderne som omdrejningspunkt, at historikerne forsøger at levere lødige teorier om verdens indretning. Bernard Eric Jensen afstikker en anden kurs, når han forsøger at forklare, hvad der danner rammen for menneskers beskæftigelse med historie. Han opstiller især to typer af beskæftigelse med historie, som er interessant: en pragmatisk og en antikvarisk. Den pragmatiske er kendetegnet ved, at beskæftigelsen *bruges* til at få indsigt i egen historicitet og socialitet – altså placering i tid og rum. På den måde er den pragmatiske beskæftigelse med historie uløseligt bundet til dannelsen af menneskers identitet eller identiteter. Den antikvariske beskæftigelse med historie beror derimod på en fascination af den fortidige virkelighed i sig selv, og den sammenlignes med at samle på gamle ting, hvor målet alene er indsamlingen af disse gamle ting.⁸⁹

De to typer af historiebeskæftigelse finder Jensen blandt andet i forskellen mellem det før-moderne historiefag, som han gør Ludvig Holberg til talsmand for, og det moderne historiefag, som Casper Paludan-Müller, Kr. Erslev og H.P. Clausen gøres til talsmænd for.⁹⁰ Da professionaliseringen af historiefaget tog fart op igennem 1800-tallet, begyndte den antikvariske opfattelse at få en stadig større betydning for historiefaget, og faghistorikere opfattede

⁸⁵ Kjørup 2000 p. 155

⁸⁶ Res. A p. 5 § 28-36, p. 6 § 1-2

⁸⁷ Hastrup 1999 p. 192

⁸⁸ Res. A p. 5 § 28-30

⁸⁹ Jensen 2003 p. 67

⁹⁰ Jensen 2003 p. 111-112,127

deres lærde beskæftigelse med historie som synonym til en beskæftigelse med den fortidige virkelighed.⁹¹ I forlængelse heraf argumenterer Jensen for, at hvis man lavede en undersøgelse omkring årtusindeskiftet, ville man stort set få det samme billede at se.⁹² Bernard Eric Jensen laver således et skel mellem målet for en lærd og en ikke-lærd beskæftigelse med historie.

Hans skel skulle have den betydning, at historikere ikke medtænker nutiden i udforskningen af den fortidige virkelighed.⁹³ På baggrund af ovenstående er det ikke tilfældet, og historikerne siger klart, at beskæftigelsen med historie også tager afsæt i deres egen person. Derfor er den pragmatiske historieopfattelse ikke uinteressant for de indsigter som historikere leverer. Dannelsen af en social identitet er kendetegnet ved et *os* og et *dem*, og samtidig den tendens at opfatte *os* positivt og *dem* negativt. Var målet for historiebeskæftigelsen udelukkende et ønske om indsigt i egen historicitet og socialitet, vil det derfor have en tendens til forherligelse af egen social identitet, hvilket naturligt vil føre danske historikere over i, at de brugte deres tid på at bekræfte myter om Danmark og danskere. Hvis dette var tilfældet kunne historikerne ikke leve op til et ideal om at være et værn mod forsimplinger og generaliseringer, som var det ideal Res. J tidligere opstillede for sin historiebeskæftigelse.⁹⁴ Det kan derimod, hvis beskæftigelsen med historie tager udgangspunkt i kilderne, hvilket ikke udelukker, at indsigt i egen historicitet og socialitet har betydning for historikerens arbejde.

Her vil jeg ikke diskutere Bernard Eric Jensens opfattelse yderligere. Det vil jeg imidlertid gøre mere indgående senere.

Anskues forpligtelsen på sporene af den fortidige virkelighed i relation til mit overordnede sigte med dette kapitel, ser jeg den som udtryk for, at en social identitet dannes ved, at en gruppe af mennesker indgår i et fællesskab, hvor en kerne af overbevisninger og holdninger konstituerer det. Hos historikerne er det tilgangen til fagets bærende element – *kilderne*. Denne tilgang overskygger alle andre tilgange til stoffet, og som jeg ser det, er det svært at være historieforsker uden at forpligte sig på at tage afsæt i disse, og det har afgørende betydning for, hvad det er for indsigter vi får i den fortidige virkelighed.

Jeg spurgte Res. N, hvad det betyder for resultaterne af hans historiske undersøgelser, at han tilskriver sig selv afgørende betydning for de indsigter han leverer. I den forbindelse gav han udtryk for, at det, som får hans historie til at ligne andres, er sporene af den fortidige virkelighed. Det udtrykte han således: ”Der er nogle fakta, og det er måske der, hvor det objektive er. Folk har jo eksisteret, selvfølgelig er der sket et eller andet”, og videre: ”... jeg erken-

⁹¹ Jensen 2003 p. 124-125

⁹² Jensen 2003 p. 142

⁹³ Bernard Eric Jensen, Faghistorikernes historiebegreb. Baggrund, kendetegn og virkninger, *Historisk tidsskrift*, bd. 1 2004 p. 188-189

⁹⁴ Se side 26

der bare, at der er nogle lag imellem, det kommer man ikke udenom”.⁹⁵ Der indgår subjektive vurderinger i alle led af forskningsprocessen, men ikke i muligheden for at føre én offentlig og rationel diskussion om hvad der er sandt. På den måde forstår jeg Res. Ns synspunkt: at det objektive ligger i relationen mellem os og kilderne.

Res. O gav et meget godt indblik i, hvorfra en faglig diskussion kan tage sit afsæt: ”Altså der er nogle ting, der er helt sikre, nogle kendsgerninger; der er noget ingeniørarbejde og der er nogle teknikaliteter, og der er også nogle beslutninger, der er taget på det og det tidspunkt, som man vel ikke kan drage i tvivl”.⁹⁶ Res. L udtrykte samme synspunkt på denne måde: ”Der er jo en stor sum af faktaoplysninger, som politiske begivenheder, som man ikke kan sætte spørgsmålstejn ved, og som jeg heller ikke synes, det giver nogen mening at stille spørgsmålstejn ved”.⁹⁷

David Favrholt har i sin artikel *I hvilken forstand eksisterer fortiden?* (2004) forsøgt at give et bud på, hvad der er sikkert. Her argumenterer han for, at der findes udsagn, som er sande og korresponderer med virkeligheden. I artiklen pointerer han, at videnskabsteoretikere sammenblander det erkendelsesteoretiske begrundelsesproblem med et commonsense begreb om objektivitet, og han giver derpå to eksempler på commonsense objektivitet. Det første er, at vikingerne angreb og bosatte sig i England fra år 793 og ca. 250 år frem. Han begrundet udsagnet med: 1) Vi har nedskrevne beretninger fra engelske klostre. 2) Vi har senere beretninger fra Frankrig og Danmark. 3) Vi har arkæologiske fund af vikingernes brugsgenstande i England. 4) Man kan påvise, at mange engelske stednavne har sin oprindelse i dansk. 5) Man kan påvise, at mange vendinger i det engelske sprog har sin oprindelse i dansk. Det andet eksempel er om Atlantis’ eller det minoiske riges undergang, hvor han på samme måde opregner en række kilder, der peger på, at det rige som gik under befandt sig på øen Thera, som lå 100 km nord for Kreta. Det, som Favrholt forsøger, er at indkredse hvad der skal til for at etablere fakta, og han mener altså, at det er et faktum, at Vikingerne angreb og besatte sig i England fra år 793 og ca. 250 år frem, og at Atlantis i virkeligheden var det minoiske rige, der gik under i et vulkanudbrud på øen Thera, hvis krater nu befinder sig 400m under havets overflade. Favrholt argumenterer videre for, at der selvfølgelig i alle de forskellige indicier på vikingernes tilstedeværelse i England og Atlantis’ undergang kan være fejlkilder. Men når de sammenholdes, giver det grund til at tro, at udsagnet holder. Hans argument går på, at det, han kalder en inter-metodisk kontrol, kan være med til at fastslå det som i et commonsense perspektiv er objektivt sandt. Det er endvidere på baggrund heraf, at han mener, at historieskrivningen er en rekonstruktion og ikke en konstruktion.⁹⁸ Favrholtts argumentation ligger i tråd

⁹⁵ Res. N p. 200 § 16-25

⁹⁶ Res. O p. 218 § 13-16

⁹⁷ Res. L p. 174 § 4-6

⁹⁸ David Favrholt, *I hvilken forstand eksisterer fortiden? Nogle historiefilosofiske betragtninger*, i *Historiefagets teoretiske udfordringer* (red. Per H. Hansen & Jeppe Nevers), Odense 2004 p. 30-31

med den opfattelse, jeg tillagde Res. A tidligere, hvor også han mente, at det grundlæggende for historievidenskaben er sikre kendsgerninger.⁹⁹

For forskere der er forpligtet på de empiriske vidnesbyrd, og som samtidig erkender, at resultaterne de når, afhænger af deres placering i tid og rum, er et krav om dokumentation afgørende. Hvis historikeren ikke redegjorde for sin tolknings forbindelse med de empiriske vidnesbyrd, ville det nemlig ikke være muligt at føre *én* rationel diskussion om, hvordan verden skal forstås. Der er ingen af de historikere jeg har talt med som anfægter, at dokumentation er afgørende. Jeg spurgte Res. H, hvilken betydning det havde for, hvornår noget er rigtigt, at historien til stadighed skal skrives om. Hun svarede:

Altså, der er dels det lag, der hedder det faktuelle. Det der faktisk kan dokumenteres. Og det kan man sige, det skal altid bare være i orden. Der må man ikke snyde på vægten, men historieskrivning består jo også af noget andet og mere end dokumentation af det faktuelle. Der er hele tolkningen, som er der hvor alt det interessante ligger.¹⁰⁰

Jeg må medgive Res. H, at det er i tolkningen det interessante ligger, og hun mener da også, at forholdet mellem tolkning og faktum er centralt. Men faktum og tolkning sættes op i en slags dikotomi, og det er urimeligt og tegner konturerne af den opfattelse, at der kan være korrespondens mellem fremstilling og virkelighed. Kjørup har rigtig påpeget, at der både i udvælgelsen af det faktuelle og i tolkningen indgår vurderinger og holdninger.¹⁰¹ Det er en opfattelse, jeg deler, og som jeg tidligere har argumenteret for. Det skete, da jeg diskuterede de teoretiske problemer, der er behæftet med at omsætte talt kommunikation til skrift. Der påpegede jeg, at mine transskriptioner er udtryk for valg jeg har truffet, og perspektiver jeg har anlagt. Alle sider af denne fremstilling er således påvirket af mit perspektiv. Derfor deler jeg heller ikke Favrholdts opfattelse, at historieskrivningen er en *rekonstruktion*. Men jeg deler bestemt Res. Hs synspunkt, at det er centralt at dokumentere forbindelsen mellem sporene af den fortidige virkelighed og tolkning. Det er kun igennem dokumentation, at det er muligt at føre en rationel diskussion om, hvordan den fortidige virkelighed skal forstås.

I det ovenstående har jeg beskæftiget mig med nogle karakteristika ved historikerens opfattelse af sit eget arbejde i relation til andre fagfællers. I social identitetsteori peges der på, at en gruppeidentitet skabes ved, at individer går sammen omkring forskellige overbevisninger, holdninger – og ofte holdninger og overbevisninger, som allerede eksisterer inden en person træder ind og bliver medlem af en gruppe. I dette tilfælde er der tale om, at et menneske

⁹⁹ Kjørup 2000 p. 292,298

¹⁰⁰ Res. H p. 116 § 18-21

¹⁰¹ Kjørup 2000 p. 155-156

bliver historiker ved at underlægge sig de betingelser, som medlemskabet af den gruppe kræver.

Indledningsvis pegede jeg på, at alle 19 historikere gav udtryk for, at deres egen placering i tid og rum har afgørende indflydelse på de indsigter, de kan få i den fortidige virkelighed. Men på trods af denne umiddelbare konsensus var det muligt at spore reelle forskelle, og disse diskuterede jeg igennem det kumulative og ikke-kumulative perspektiv. De historikere som fremhævede det kumulative fokuserede på, at historien skal skrives om, fordi der sker en ophobning af ny viden, mens historikere der fremhæver det ikke-kumulative perspektiv fokuserer på det foranderlige i vores billede af den fortidige virkelighed. Disse perspektiver hang snævert sammen med den efterfølgende diskussion af sandhed. Her var der historikere som gav udtryk for det ideal, at målet med den historiske undersøgelse er at søge Sandheden. I den forbindelse pegede jeg på, at hvis sådan et ideal fastholdes, og man samtidig anerkender subjektets centrale placering i resultaterne af den historiske undersøgelse, undergraver det historievidenskaben. Jeg argumenterede imidlertid for, at hvis vi anlægger den ekspressive opfattelse, at vi *føjer* noget til verden med vores teorier, vil vi bevæge os ud over diskussionen om objektiv vs. relativ, og vi ender derved på en mere frugtbar kurs, når det kommer til resultaterne af den historiske undersøgelses karakter.

På trods af de forskellige opfattelser af resultaternes sandhedsværdi var der imidlertid noget, som binder historieforskere sammen. Det er forpligtelsen på, at den historiske undersøgelse tager afsæt i sporene af den fortidige virkelighed. Det er samtidig dette, som giver den ekspressive tilgang vægt, fordi kilderne gør det muligt for os at føre én rationel diskussion om, hvordan den fortidige virkelighed skal forstås. I relation hertil er det endvidere et kendetegn, at alle historikerne anfører det afgørende i at dokumentere deres tolknings forbindelse til de empiriske vidnesbyrd. Og skal vi tale om objektivitet, synes den at ligge i relationen mellem os og kilderne.

At betyde noget inden for faget

De historikere jeg har talt med er også ansat ved institutioner, hvor de skal forske. Det sætter forventninger til, hvad de skal gøre, for at opnå respekt og accept af deres virke fra kolleger og arbejdsgiver.

Det er svært direkte at indkredse dette aspekt i interviewmaterialet, og det skyldes måske, at det er så selvindlysende, at det ikke kræver særlige bemærkninger. Der er kun få steder, hvor der udtrykkes opfattelser om, hvilke krav og forventninger der påhviler historikere. En måde at få indblik i dette er imidlertid, at se nærmere på de CV'er som bliver præsenteret på Statens Arkiver og historiestudiernes hjemmesider.

De CV'er der findes på Internettet, på de respektive institutioners hjemmesider, er offentligt tilgængelige, og er den måde, som historikeren og derigennem også ansættelsesstedet præsenterer sig udadtil. Disse CV'er gør det muligt at få noget af vide om, hvad det er for krav, forventninger og forpligtelser, der er til historikere i kraft af deres ansættelse og medlemskab af et fagligt fællesskab. Det CV jeg vil fremhæve nedenfor er tilfældigt valgt blandt historikere jeg ikke har talt med. Det betyder imidlertid ingenting, da det er gennemgående, at de CV'er der findes på Internettet har samme struktur og indeholder de samme elementer. Studierne og institutionerne er blevet branded, som en af historikerne udtrykte det.¹⁰²

Først er det værd at bide mærke i, at CV'et har en meget klar angivelse af, at denne historiker er ansat ved et universitet. Dernæst følger historikerens navn, stillingsbetegnelse (lektor) og endelig grad (ph.d.). Det er angivet som følger:

NN
Lektor, ph.d.

Herefter anføres nogle korte personlige data, som blandt andet rummer en angivelse af, hvornår NN er født, hvor NN er blevet uddannet, og hvad for nogle fag han har haft i forbindelse med sit universitetsstudium. Dernæst en længere opremsning af, hvad der har ført frem til ansættelsen ved et universitet.

Efter disse oplysninger følger der under overskriften 'Udvalgte publikationer' en angivelse af 12 arbejder. Herefter er det anført, hvad NN forsker i på nuværende tidspunkt, og endelig anføres NNs undervisningsområder, hvor der er anført, at NN alene forsker i nærværende semester. Det ligger naturligvis i et CV, at det er en præsentation af, hvem folk er og hvad de har lavet; og med andre ord, hvad der har ført frem til, at de nu sidder hvor de gør, og som Res. P udtrykker det, har ret til det eller er kvalificeret til det.¹⁰³ Om disse CV'er læses af andre historikere er uvist. Men den klare angivelse af stillingsbetegnelse, titel, ansættelsessted, forskningsområde, aktuelle projekter og endelig videnskabelig produktion siger noget om, at det er igennem disse parametre, at den enkelte historiker meriterer sig over for omverden. Og derfor må det også dreje sig om at have et så fint, flot eller omfangsrigt CV som muligt.

Under interviewet med Res. P spurgte jeg, hvad han selv fik ud af sin forskning. Foruden at han synes det er sjovt at forske, og at forskningen bevirker, at han kan levere noget ordentlig undervisning, pegede han på, at der også er knyttet en social side til forskningen. Det udtrykte han således:

¹⁰² Res. P p. 235 § 29

¹⁰³ Res. P p. 235 § 10-14

Det er forskningsresultater, som ligesom giver kolleger, og gør at du kan træde ind i et netværk. Forskerverdenen kan være meget barsk i den forstand, og normalt kender vi jo kun hinandens forskning, før vi mødes. Det er det første, vi bliver målt på, når vi møder andre mennesker. Det skal vi bare være klar over. Hvis to forskere mødes, der ikke kender hinanden, så kører deres harddisk hver især: hvad er det nu, han har skrevet, hvad er det nu, hun har skrevet, hvordan var det nu, det blev anmeldt sidste gang osv.¹⁰⁴

Hvis jeg skal tro Res. P, og det er jeg bestemt tilbøjelig til, betyder det ikke så lidt, hvordan den enkelte historikers CV ser ud. CV'et har en udsagnskraft, fordi det fortæller andre om, hvad den enkelte historiker har præsteret igennem sin tid som medlem af et fagligt fællesskab. Vi må derfor medtænke dette, når vi skal forstå, hvorfor historikere forsker. Forskning er en slags kapital, der giver historikere mulighed for at være en del af et fagligt fællesskab og vedblive at være det. Videre sagde han:

Det er også det, der gør, at man kan overleve i miljøet, at man har sin ryg fri. Så det er både et spørgsmål om faglig fornyelse og personlig tilfredsstillelse og sådan nogle mere sociale ting. Altså forskning er jo lidt vores adgangsbillet til den her verden.¹⁰⁵

Hermed anfører Res. P en meget vigtig pointe, som jeg ser det, når vi skal forstå de mange bevæggrunde, der spiller sammen i historikerens virke. Blandt andet, så *skal* historikere forske, hvis de vil vedblive at bestride den position, de har. Res. F, der er ansat på et arkiv, udtrykte samme synspunkt meget klart, da han sagde:

Det der med publiceringen, der vil jeg så også sige, at jeg har en forskningsforpligtelse, og jeg skal jo lave en forskningsplan og sørge for at få publiceret noget. Man kan lige så lidt i arkivverdenen som i universitetsverdenen sidde i 20 år uden at publicere noget. Så er man strittet ud for længst.¹⁰⁶

Res. E udtrykte det på denne måde: ”Hvis man er ansat på et arkiv, så har man – i en forskerstilling – forskningsret og -pligt; men inden for det felt, som arkivet skal dække”.¹⁰⁷ Han har måske nok ret til at forske, hvilket antyder, at han rent faktisk også ønsker at forske. Denne vinkel vil jeg se nærmere på senere. Men han og de foregående to historikere siger samstemmende, at de har *pligt* til at forske, hvilket må betyde, at hvis de ikke lever op til den forpligtelse, kan de ikke vedblive at være ansat i de stillinger, som de bestrider. Jeg tror, det er rigtigt, hvad Res. P argumenterer for, at de forventninger og krav, som kan læses ud af de

¹⁰⁴ Res. P p. 233 § 33-38

¹⁰⁵ Res. P p. 234 § 8-10

¹⁰⁶ Res. F p. 96 § 9-12

¹⁰⁷ Res. E p. 73 § 10-12

officielle og offentligt tilgængelige CV'er, kan læses som historikers dokumentation for deres ret til at bestride de stilling de har. Han sagde:

Man kan også læse det der CV som folks dokumentation på, hvorfor de har ret til at være her. Sådan er CV selvfølgelig. Men det fører frem til den nuværende position: hvordan har jeg dog båret mig an med at komme her? Det skriver man så, jeg har arbejdet der og der og der. Så kan vi alle sammen sige: nå men så er det ok, at han er her. Det er i hvert fald sådan de bliver læst af mig, men nu er jeg selvfølgelig også inde i systemet.¹⁰⁸

Videre sagde han: "... det handler ikke om personen, det handler om meritter ...".¹⁰⁹ Dette anser jeg for at være en ganske rimelig måde at anskue historikernes CV'er, som han mener udtrykker krav og forventninger til, hvad en historiker skal gøre. Set ud fra en historiefaglig synsvinkel drejer det sig ikke alene om, hvilket menneske der er ansat til at forske, men nærmere, hvad det er for resultater det leverer.

Der er så flere grader af det at levere forskningsresultater, for som jeg har forstået det, er der ikke krav om, at de videnskabelige arbejder skal komme i en lind strøm med x-antal artikler om året og bøger/værker med jævne mellemrum. Det er helt klart, og det mener jeg også, mit materiale giver udtryk for, at hvis man er historiker, forventes det, at man leverer historie, og helst i en form, som kan anføres på et CV under videnskabelig publikation.

Som jeg ser det, er der ikke langt fra, at der er et krav om levering af forskningsresultater fra ansættelsesstedet til, at det også er igennem forskningsresultaterne, at den enkelte historiker opnår accept og respekt blandt kolleger. Det har ovenstående historikere for så vidt allerede udtrykt. Jeg mener, det skyldes den forbindelse, der er mellem anerkendelse fra fagets udøvere og forventningerne og kravene fra ansættelsesstedet. Forbindelsen kommer blandt andet til udtryk ved det gradueringsystem, der findes internt i historikerverdenen.

For det første har alle dem, jeg har talt med, der samtidig bestrider en fast stilling, en akademisk titel, der minimum svarer til ph.d.¹¹⁰ I ph.d.-bekendtgørelsen af 8. marts 2002 fremgår det: "Ph.d.-graden tildeles som anerkendelse af, at den, der får graden tildelt, tilfredsstillende har gennemført en ph.d.-uddannelse (...) og ved en afhandling, som er forsvaret ved en offentlig forsvarshandling, har dokumenteret at være i stand til at gennemføre et videnskabeligt projekt ved selvstændig anvendelse af fagets videnskabelige metoder og derved har ydet en forskningsindsats svarende til international standard for ph.d.-grader inden for fagom-

¹⁰⁸ Res. P p. 235 § 10-14

¹⁰⁹ Res. P p. 234 § 33-34

¹¹⁰ Med mindre selvfølgelig at de er i gang med at opnå den, hvad der var 3 ud af de 19 historikere, som var på det pågældende tidspunkt.

rådet”.¹¹¹ At jeg har anført bekendtgørelsen fra 2002 sker velvidende, at mange af dem, jeg har talt med, har opnået graden, længe før denne bekendtgørelse blev til. Men bekendtgørelsens kerne er på ingen måde ny. Det anføres i bekendtgørelsen, at graden kan tildeles, hvis der er ydet en selvstændig forskningsindsats og leveret en afhandling, hvori personen har været i stand til at håndtere fagets metoder. De eneste, som på kvalificeret vis kan bedømme, om personen der ønsker ph.d.-graden, har levet op til disse standarder, er andre historikere. Heri opstår der en snæver forbindelse mellem ansættelsesstedets krav og kravene og forventninger fra gruppen af historikere. Dette har den betydning, at hvis man vil gøre det godt blandt andre historikere, skal man for det første leve op til kravene om produktion fra ansættelsesstedets side. Men samtidig skal historikere også leve op til de standarder, som fagets udøvere foreskriver. Ellers opnår historikere ikke gruppens accept af deres arbejde, og det er – ifølge Res. P – adgangsbilletten til at indgå i et fagligt fællesskab. Dette synspunkt kan anskueliggøres med den aristoteliske opfattelse, som jeg præsenterede tidligere. Hans synspunkt var, at hvis vi som mennesker oplever, at vi er lykkelige, har vi den selvopfattelse, at vi er lykkedes i livet. Stets & Burke har i relation hertil postuleret i deres artikel, at det er inden for rammerne af en gruppe, at det enkelte menneske forsøger at realisere sig selv. Dette sker ved, at det enkelte menneske lever op til standarderne inden for gruppen, men samtidig, i kraft af den specifikke rolle, forsøger at skille sig ud. Jeg antager, at hvis historikere ønsker at skille sig ud, sker det i ønsket om at opnå respekt og anerkendelse blandt kolleger, og det kan de gøre ved at levere forskningsresultater, og måske endda søge at opnå en af de titler, som faget tildeler fagfæller, der har udmærket sig inden for et område. Således er det kendetegnende, at 6 ud af de 19 historikere har skrevet en disputats. Det er ikke muligt at sige, at de resterende 13 historikere stræber efter at gøre dem kunsten efter. Men jeg kan konstatere, at hvis nogle af de resterende ønsker at opnå stillingsbetegnelsen »professor«, synes det at være et uformelt krav, at de har skrevet en disputats. Efter en gennemgang af hjemmesiderne fra de danske universiteter, kan jeg konstatere, at der kun findes to personer, der angives med stillingsbetegnelsen »professor« uden en samtidig angivelse af, at de har skrevet en disputats.¹¹² Med dette ønsker jeg at argumentere for, at det interne gradueringsystem, som hænger snævert sammen med ansættelsen ved en bestemt institution, er en motivationsfaktor i arbejdet med historie. En historiker, som jeg talte med, var i gang med at skrive en ph.d.-afhandling for derigennem at opnå mulighed for fastansættelse ved en institution, hvor han blandt andet skal forske. Han sagde:

For mig handlede det her forløb egentlig også mere om, at jeg skulle have den titel. Jeg elsker arbejdet, også projektet, jeg synes det er interessant, og det giver mig en masse

¹¹¹ Bekendtgørelse om ph.d.-uddannelsen og ph.d.-graden, bek. nr. 114 08/03/2002 § 3

¹¹² Gennemgang af hjemmesiderne er foretaget den 24. feb. 2005 (www.ou.dk, www.ku.dk, www.au.dk, www.ruc.dk, www.aau.dk)

viden. Men hvis vi skal være helt ærlige, så handler det altså også om og komme op igennem systemet.¹¹³

Sammenfatning

Jeg tog afsæt i den aristoteliske opfattelse, at vi mennesker stræber mod at lykkes i livet, og det kan blandt andet ske ved, at vi er gode til det vi gør. I den forbindelse fremdrog jeg den moderne identitetsteori, som har medvirket til at skabe struktur og i kraft af sit begrebsapparat anskueliggjort faktorer, som har betydning for historikernes virke.

I de to første kapitler fokuserede jeg på de interviewedes individuelle identitet som historikere og søgte her at vise, hvordan de giver udtryk for at være lykkedes igennem deres roller/positioner. I første kapitel fremhævede jeg historikere, der klart gav udtryk for, at det betyder noget for dem, at de har tilegnet sig formelle symboler på, at de hører til den intellektuelle elite i samfundet. Altså ved at de kan kalde sig historieforskere med tilhørende akademiske grader. I forlængelse heraf viste jeg, at de kundskaber, som de har oparbejdet igennem deres virke, også har indflydelse på, hvordan de opfatter betydningen af deres roller i forhold til andre. Her fremstod det tydeligt, at historikere tillægger deres rolle stor betydning. Dette førte mig naturligt over i andet kapitel, hvor jeg fokuserede på det generelle træk, at historikerne er af den opfattelse, at det betyder noget for deres virke, at det de kan, har værdi for andre. Dette udtryktes både over for andre historikere og over for ikke-historikere.

I tredje kapitel tog jeg fat på det, som kendetegner historikere, når de er medlem af et fagligt fællesskab. Det skete med ønsket om at blotlægge faktorer, som binder historikere sammen og danner rammen om udforskningen af den fortidige virkelighed. Og det som kendetegner historikernes fællesskab, var forpligtelsen på, at den historiske undersøgelse skal tage afsæt i kilderne, samt at historikere skal redegøre for forbindelsen mellem tolkning og kilder. I den forbindelse argumenterede jeg for det frugtbare i at opgive en positivistisk opfattelse og anerkende en ekspressiv tilgang til udforskningen af den fortidige virkelighed. Og da alle 19 historikere anerkender, at deres person har afgørende indflydelse på de resultater de når, vil de i kraft af forpligtelsen på de empiriske vidnesbyrd og dokumentation af forbindelse mellem tolkning og kilder være i stand at føre *én* rationel diskussion om, hvordan den fortidige virkelighed skal forstås. Derved undgås den ufrugtbare diskussion af objektiv vs. relativ.

Sidst i denne del tog jeg fat på et institutionelt aspekt ved at være den type historiker, jeg har interviewet. Det skete med baggrund i den identitetsteoretiske opfattelse, at der til en bestemt rolle og gruppemedlemskab er knyttet forventninger og krav, som individer skal leve

¹¹³ Res. N p. 204 § 7-10

op til for at kunne indtræde og vedblive med at være i en bestemt rolle og gruppe. I den forbindelse var det tydeligt, at opfattelsen er, at historieforskere skal producere historie for at opnå anerkendelse og respekt fra kolleger. Videre stod det klart, at hvis historikere stræber efter at opnå fastansættelse og få en karriere som historieforskere, skal de søge at nå en af fagets formelle symboler på, at de er kompetente historikere.

Del II – Historikeres interesse for historie

Under bearbejdningen af interviewmaterialet oplevede jeg, at ovenstående identitetsteoretiske processer stod tydeligt frem. Men hvis jeg alene fremhævede disse, ville jeg undertrykke centrale og afgørende elementer, som de interviewede giver udtryk for, spiller ind i deres virke, nemlig *engagement, glæde og lyst*.

Vinklen i denne del skal ses i sammenhæng med, at jeg ikke tror på, at de indsigter som historikerne giver os alene kan forklares med de identitetsteoretiske mekanismer, der udtrykkes igennem historikerens rolle og medlemskab af en gruppe. I det følgende vil jeg forsøge at godtgøre, at der også spiller andre faktorer ind. Målet er at indkredse spørgsmålet om interesse – altså hvorfor synes historikere, at det er interessant eller spændende at arbejde med historie? Det skyldes endvidere, at jeg ikke kan forestille mig, at et menneske, der er placeret i tids-/rumlig kontekst lig min, og som har valgt at bruge størstedelen af sit liv på at arbejde med historie, eller påregner at gøre det, ikke også holder af sit arbejde. Samtidig opfatter jeg det som umuligt at nå gode resultater uden at engagere sig i det man gør. Og det er min klare opfattelse, at historikere giver gode og indsigtfulde bud på, hvordan den fortidige virkelighed skal forstås.

Strukturelt vil jeg i delens første kapitel diskutere historikerens interesse i historie generelt. I det efterfølgende vil jeg diskutere elementer, der spiller ind i udformningen af historikerens forskningsfelt, mens jeg i det sidste vil diskutere, hvad der helt konkret fører til erkendelseskred hos historikere, og især hvad der fører til, at de producerer historie.

Den store historie

Generelt har jeg har spurgt alle historikerne, dog med mindre variation i den konkrete formulering af spørgsmålet, hvad de synes, der er spændende ved at arbejde med historie. Svarene på dette og relaterede spørgsmål kan være med til at kaste lys over det, som motiverer dem i deres arbejde.

Overordnet set falder svarene ud fra fire synsvinkler. En synsvinkel, hvor historikere udtrykker, at interessen for historie skyldes en generel interesse i verden, hvad der indbefatter, at interessen udtrykkes i forhold til den fortidige virkelighed og nutiden. En anden, hvor der fokuseres på, at interesse for den fortidige virkelighed beror på en samtidsinteresse. En tredje, hvor fokus er på en interesse i den fortidige virkelighed i sig selv. Endelig er der en fjerde synsvinkel, hvor fokus hverken er på nutidsperspektivet, fortidsperspektivet eller en kombination af de to. Her peges der på, at selve arbejdet som historiker spiller afgørende ind.

Jeg indledte et af mine interview med at stille spørgsmålet: Hvad synes du så er spændende ved at arbejde med historie? Res. E havde svært ved at svare konkret, og efter at han havde sagt, "... alt – havde jeg nær sagt", fortalte han, at han siden han var ganske lille havde ønsket at forstå den verden han lever i. Videre sagde han:

... historien som sådan, er på en måde alt. Jeg opfatter alting historisk; jeg oplever den historisk; jeg prøver at tolke verden historisk i alle henseender. Det er så integreret en del af hele min måde at opleve verden på. Så i den forstand er det den naturlige tænke-måde for mig. Og jeg synes verden er interessant, og derfor også at historien er interes-sant.¹¹⁴

For Res. E er det hverken en samtidsinteresse eller en fortidsinteresse, der driver værket. For ham er alting historie, og skal vi forstå verden, er der ingen vej udenom historie. Lignende synspunkter findes andre steder i interviewmaterialet – blandt andet hos Res. B. Han synes historie er interessant, fordi det er så umådeligt bredt og omfattende. Som Res. E udtrykte også han, at én måde at anskue denne verden på, er den historiske:

... for mig at se er der tre helt store måder at forstå verden på: der er den religiøse, der er den biomekaniske eller kernefysiske, og der er den historiske. Nu skal det jo ikke være en festtale for historie, men jeg mener, at historie er jo umådeligt bredt og omfatter næsten alt, hvad der har med mennesker at gøre; når det bare er bundet til, at det konkret foregår i tid og rum i forskellige sammenhænge.¹¹⁵

Interessen for mennesker og deres handlinger, som Res. B udtrykker, er måske endnu tydeligere hos Res. G, som arbejdede på at færdiggøre sin ph.d.-afhandling, da jeg talte med hende. Jeg spurgte hende, hvad der i hendes arbejde med historie skal til, for at hun bliver fanget af det og ikke kan lade det ligge. Hun sagde:

Så tror jeg, at vi er tilbage til aktørerne. Det er aktørerne, der i høj grad fortæller en historie, det er det, som jeg synes er enormt spændende, og især hvis kilderne kan få mig til at forestille mig hvordan det har været (...) Og så kommer alt det videnskabsmæssige bagefter, hvad fa'en er det så der foregår her, hvad kan det fortælle os, hvad kan vi bruge det til? Men det er aktørerne, som fænger.¹¹⁶

Res. G udtrykker, hvad jeg har kunnet genfinde flere steder. At historikere drives af et ønske om at forstå, hvorfor andre mennesker handler, som de gør. Det, hun synes er interessant, er at se, hvordan mennesker interagerer, og at hun kan forestille sig, hvordan ting er fo-

¹¹⁴ Res. E p. 70 § 17-21

¹¹⁵ Res. B p. 18 § 28-32

¹¹⁶ Res. G p. 102 § 31-38, p. 103 § 1-2

regået i den fortidige virkelighed. Det skel, som Res. G opstiller mellem det videnskabelige og muligheden for at forestille sig, hvad der forgik, opfatter jeg som et pseudo-skel, der er udtryk for en rest af en positivistisk sprogbrug, hvor historikeren som videnskabsmanden i sin hvide kittel sætter sig ned, for at finde ud af hvordan det virkelig *var*. En videnskabelig tilgang er enten til stede eller fraværende, og allerede i udvælgelsen af Res. Gs kildemateriale ligger der videnskabelige overvejelser til grund. Med baggrund i Kirsten Hastrups opfattelse adskiller humanvidenskabelige teorier sig fra almindelige betragtninger om verden ved at være baseret på særligt systematiske og forpligtende undersøgelser.¹¹⁷ Det er den opfattelse, som jeg oplever Res. G udtrykker på trods af sin positivistiske sprogbrug.

Res. G udtrykker en fælles opfattelse hos de historikere, jeg har benyttet i min undersøgelse. Nemlig, at det er når mennesker handler – i dag eller engang – at det bliver virkelig spændende at beskæftige sig med historie.

Da jeg spurgte Res. K, hvorfor han synes det er interessant at arbejde med historie, pegede han på, at studiet af mennesker er interessant, fordi det siger noget om menneskelivet generelt. Efter at han var kommet med nogle betragtninger over, at han synes, at interessen for historie tager afsæt i en interesse for samtiden, og videre konstateret, at han siden hen har fået øjnene op for, at også fortiden i sig selv er interessant, sagde han om interessen for menneskelivet generelt:

Men ud over det politiske så synes jeg jo også, at historie siger noget om at være menneske, altså det fortæller noget om menneskelivet og menneskelivets vilkår til alle tider, og hvordan det har udviklet sig, og hvad der har forandret sig, og hvad som er bestandigt – og det synes jeg også er interessant.¹¹⁸

Bag en opfattelse, at historie kan sige noget om det at være menneske og menneskelivet generelt, må der så også ligge antagelser om, at der er en kerne i menneskelig handlen, som ikke ændrer sig betydeligt over tid. I hvert fald ikke så meget, at det bliver uvæsentligt og uinteressant at beskæftige sig med det. Jeg har ikke talt med nogen, der udtrykker, at vi direkte kan lære noget af den fortidige virkelighed. Men der er mange, der siger, at de bliver klogere på verden ved at arbejde med historie. Da jeg spurgte Res. J, om han kunne bruge sine forskningsindsigter til noget i dag, svarede han, at: "... man kan blive klogere på mødet mellem danskere og indvandrere i dag ved at se på kulturmøder et andet sted for nogle hundreder år siden", men "selvfølgelig ikke på sådan en eller anden plat direkte måde".¹¹⁹ Her tror jeg, at han rammer en vigtig pointe. Det vil være naivt at tro, at vi direkte kan lære noget af den fortidige virkelighed, ganske enkelt af den grund, at handlinger er kontekstuel bestemt. Men

¹¹⁷ Hastrup 1999 p. 192

¹¹⁸ Res. K p. 159 § 18-21

¹¹⁹ Res. J p. 147 § 20-22

samtidig, er det ikke sådan, at mennesker handler fundamentalt anderledes i alle henseender. Det er naturligvis også muligt at vende denne opfattelse til en påstand om, at vi ved at arbejde med områder i dag kan blive klogere på, hvordan vi skal forstå den fortidige virkelighed. Jeg må bestemt tilslutte mig Kjørups synspunkt, når han påpeger, at der ikke er nogen kvalitativ forskel på, om man studerer mennesker i dag eller for hundreder af år siden. Det kan selvfølgelig være, at der er så få spor af den tid vi ønsker indsigt i, at det giver sig udslag i en kvalitativ forskel, men principielt er der ingen forskel. Skal vi forstå handlinger og motiverne bag, sker det stadig på baggrund af en kontekstuel forståelse af menneskers placering i tid og rum, og de informationer vi råder over.¹²⁰ Den opfattelse, som jeg her argumenterer for, spillede ifølge Bernard Eric Jensen (2003) en central rolle i historieskrivningen og historieopfattelsen i det før-moderne historiefag. Her betragtedes historie som en *magistra vitae* (en livets lære-ster). Igennem beskæftigelsen med historie skulle vi blive bedre til at leve vores liv, fordi vi oparbejder en større (historisk) erfaring, som vi kan handle på baggrund af.¹²¹ Om det også gælder for historieskrivningen i dag, kan mit materiale ikke sige noget om, men opfattelsen af historie som en *magistra vitae* udtrykkes af Res. K, når han fortæller, at han kan blive klogere på menneskelivets vilkår til alle tider, og af Res. J, når han siger, at han kan blive klogere på kulturmøder i dag ved at arbejde med kulturmøder for nogle hundreder år siden. En sådan forståelse kan udtrykkes igennem det aristoteliske begreb »fronesis« (praktisk visdom). Hos Aristoteles rummer fronesis både det uforanderlige og det foranderlige.¹²² Han illustrerer det sådan: ”Man synes heller ikke at kunne blive [en god] læge ved blot at studere skrifterne. Men lægerne forsøger ikke blot at redegøre for behandlingerne, men også for hvordan de enkelte tilfælde skal behandles og helbredes, og skelner mellem tilstandene”.¹²³ Aristoteles knytter det at handle på en rigtig måde, sammen med det at være et godt menneske, fordi det er pga. rigtige handlinger, at et menneske lykkedes i livet. Omsat til nærværende diskussion oplever jeg, at historikerne interesserer sig for at få indsigt i menneskelivets vilkår til alle tider, fordi det gør dem til handlingsduelige mennesker, der på en selvbevidst og kompetent måde kan forholde sig til og tage del i det samfund, de lever i.

Foruden synsvinklen at alt ved verden er interessant, udtrykkes der også mere entydigt den synsvinkel, at studiet af fortiden tager afsæt i en samtidsinteresse. De, som specielt udtrykker forbindelsen mellem samtidsinteressen og studiet af den fortidige virkelighed, er historikere, som arbejder med områder, der grænser op til i dag.¹²⁴

¹²⁰ Kjørup 2000 p. 158

¹²¹ Jensen 2003 p. 358-359

¹²² Johansen 1998 p. 476-477

¹²³ Aristoteles, *Etikken*, bog X 1181b ff (da. udg. 2000 p. 263)

¹²⁴ Min angivelse af, at det grænser op til i dag skal forstås på den måde, at historikerne selv angiver forbindelsen mellem studiet af den fortidige virkelighed og nutiden. En generel definition af, hvad der grænser op til i dag, er umulig, og afhænger helt af den forbindelse, som den enkelte historiker godtgør igennem sin argumentation.

Res. Q havde netop færdiggjort et værk om international politik efter Anden Verdenskrig, og han udtrykker sin interesse for historie således:

Men det der jo selvfølgelig er spændende ved at arbejde med historie, det er, at det er et utroligt bredt felt, der i bund og grund indbefatter alle elementer af det menneskelige virke. Og altså, det der selvfølgelig er fascinerende, det er, med udgangspunkt i hvor vi står nu, hvordan vi tænker osv. Og prøve at se på, hvordan vi er kommet hertil, ved at se fortidens spor. Det er vel det, der i meget høj grad er fascinerende.¹²⁵

Den opfattelse, at vi igennem studiet af den fortidige virkelighed kan forstå den verden vi lever i nu, udtrykkes mange steder i interviewmaterialet.¹²⁶ Res. O udtrykte opfattelsen klart på denne måde: ”På en eller anden måde er historie jo vinklen til at forstå, hvorfor vores samfund og vores kultur er, som det er i dag. Og jeg tror, at historieforskning for mig, det tilfredsstillende en eller anden form for basal nysgerrighed”.¹²⁷ Res. H gav udtryk for samme opfattelse, da hun sagde, at studiet af den fortidige virkelighed giver: ”... dybde og perspektiv – også til de diskussioner der kører hele tiden og konstant om, hvordan samfundet bør indrettes og til politiske diskussioner”.¹²⁸ Men studiet af den fortidige virkelighed er andet og mere for hende: ”... den [samtidensinteressen] og selvfølgelig også en eller anden fortidsfascination. Begge dele tror jeg”.¹²⁹ Skal vi forstå aspektet omkring interesse, er det vigtigt også at få denne anden vinkel med. Hun sagde videre: ”Så har historie jo også det herlige i sig, at det på den anden side også tilbyder at kunne rejse tilbage til fortiden og kunne få lov til at fortabe sig i en verden, som ikke er mere”.¹³⁰ Hun påpeger godt nok, at det afgørende er nutidsperspektivet, men udtrykker også, at den fortidige virkelighed er interessant, fordi det også er et sted, hvor hun bliver underholdt. Jeg citerede tidligere Res. G, som sagde, at det var aktørerne, der medførte, at hun blev fanget af sit arbejde og ikke kunne lade det ligge.¹³¹ Det samme er rimeligt at antage her: der udtrykkes en interesse for at vide noget om andre. Der synes ikke at være et skarpt skel mellem det at interessere sig for mennesker og menneskelivet generelt til, at vi også gerne vil underholdes.

Der er imidlertid også historikere, som primært udtrykker fascinationen af den fortidige virkelighed som motivationskilde til deres interesse i at arbejde med historie. De to historikere

¹²⁵ Res. Q p. 240 § 8-13

¹²⁶ Synspunktet genfindes blandt andet her: Res. L p. 172 § 7-12, Res. F p. 85 § 12-15

¹²⁷ Res. O p. 211 § 8-10

¹²⁸ Res. H p. 112 § 6-7

¹²⁹ Res. H p. 112 § 8-9

¹³⁰ Res. H p. 112 § 16-18

¹³¹ Se side 54

jeg vil fremhæve her arbejder begge med middelalderen, og jeg kan ikke på baggrund af mit materiale fastslå, om det er en tendens, at jo længere historikerens forskningsfelt ligger fra vores egen tid – kronologisk set – desto mere udtrykkes interessen for historie i form af fascination for den fortidige virkelighed.

Da jeg spurgte Res. D, hvad han synes, der er spændende ved at arbejde med historie, sagde han:

Men det er selvfølgelig noget med en eller anden umiddelbar fascination, og så er det nok også noget med, at man synes, det er vigtigt i en nutid. Hvis man sådan skulle veje de to ting mod hinanden, så må jeg nok indrømme, at det nok er den umiddelbare fascination, der vejer tungest.¹³²

Ved at stille sin fascination af den fortidige virkelighed op over for synspunktet, at historie er vigtig for, at vi kan forstå nutiden, viser han, at han er helt bekendt med den opfattelse, at den fortidige virkelighed kan sige noget om nutiden. Jeg har tidligere fremhævet nogle af hans synspunkter, hvor han fortalte, at han i forbindelse med et foredrag havde benyttet muligheden til at drage paralleller fra sin forskning i middelalderens fejdevæsen til integration af indvandrere i dag.¹³³ Derigennem udtrykker han, at han faktisk også mener, at historie har en betydning i nutiden, samt at studiet af mennesker i middelalderen kan sige noget om det at være menneske i dag. Således bruger han også historie som en *magistra vitae*. Men det er primært fascinationen af den fortidige virkelighed, der motiverer ham til at forske.

Res. A udtrykker også, at beskæftigelsen med historie tager afsæt i en umiddelbar fascination af den fortidige virkelighed. Indledningsvis spurgte jeg ham, hvad han fandt så interessant ved historie, at han valgte at læse det. Dertil svarede han, at det er meget svært at sige noget rigtigt om i dag. I dette tilfælde er det imidlertid ikke interessant at afdække, hvilke motiver der *virkelig* lå bag hans valg. Mit mål med at interviewe historikere om deres virke er et andet end det, Henning Poulsen opstillede i sin artikel *Om samtidshistorisk intervjuing* (1968). Der var målet at afdække sandheden om, hvad der egentlig skete. Her er målet derimod at undersøge, hvordan historikere begrundede deres virke, da det kan sige noget om, hvad for en verden der virker på dem.

Han udtrykte også videre nogle refleksioner over, hvad han fandt interessant ved historie, og pegede på, at det skyldtes en interesse for samfundsforhold, og at han faktisk vaklede mellem økonomi, samfundsfag og historie, da han skulle vælge, hvilket fag han ville læse.¹³⁴ Valget faldt jo på historie, og i dag er han middelalderhistoriker. Han sagde, at der umiddel-

¹³² Res. D p. 51 § 11-14

¹³³ Se side 29

¹³⁴ Res. A p. 3 § 13-14

bart kunne syntes at være et misforhold i at vakle mellem samfundsfag, økonomi og historie og ende som middelalderhistoriker. Begrundelsen for sit valg udtrykte han således:

En efterrationalisering kunne være, at jeg som dreng svælgede meget i sådan noget som Robin Hood og Ivanhoe og Ingemanns historiske romaner og sådan noget – romantisk middelalder. Riddere og den slags.¹³⁵

Der er altså et fornøjelseselement i fascinationen af middelalderen for ham, og jeg tror, at han deri udtrykker noget centralt for historikere. Historikere kan også godt lide at læse gode historier om en tid som ikke længere *er*. Derud over synes Res. A også at kunne tillægges den opfattelse, at han opfatter historie som en *magistra vitae*. Han har foruden sit hovedfag i historie et sidefag i samfundsfag, som han fortæller, han har haft stor gavn af det i sit arbejde med middelalderlige samfundsforhold.¹³⁶ På den måde er der grund til at antage, at han deler den opfattelse, som Res. D, Res. K, Res. J og Res. H udtrykte ovenfor, og at han, de og jeg faktisk mener, at vi kan blive lidt klogere på verden ved at beskæftige os med historie.

Det sidste aspekt jeg vil fremhæve her, tager jeg op igen i delens sidste kapitel. Jeg fremhæver det her, fordi det giver en bedre baggrund at forstå det følgende kapitel på, og det kan medvirke til at forklare, hvad der får historikere til at beskæftige sig med meget specialiserede forskningsfelter. Bernard Eric Jensen behandler dette forhold under betegnelsen 'To brugbare metaforer', som han mener kan medvirke til at beskrive historikerens arbejde. Historikerens arbejde sammenlignes her med detektivens arbejde, som på baggrund af en foreliggende sag sætter sig for at opklare den, hvad der fordrer, at historikeren opfindsomt søger efter spor, der kan belyse sagen, og vurderer sporenes styrker og svagheder i forhold til den. I forlængelse heraf, mener Bernard Eric Jensen, at en metafor om, at historikerens arbejde kan sammenlignes med det, som sker under en retssag, kan medvirke til at beskrive historikerens arbejde. Her opfattes historikeren både som forsvarer, anklager og dommer. Historikeren skal både søge at verificere, falsificere og fælde dom i sagen.¹³⁷ Res. R bruger en lignende metafor, når han skal beskrive historikerens arbejde. Dog tilføjer han en dimension, der flytter domsafsigelsen væk fra den enkelte historiker:

Vi fører en form for procedure, og historikerens arbejde kan jo minde om politimandens. Gå ud og led efter spor. Men når han så har samlet en sag, så går den til statsadvokaten, og hvad gør statsadvokaten? Han sidder og prøver at skyde huller i materialet og eventuelt sige: "Tilbage igen. Du er inde på noget rigtigt, men jeg vil gerne have un-

¹³⁵ Res. A p. 3 § 24-26

¹³⁶ Res. A p. 12 § 17

¹³⁷ Jensen 2003 p. 188-189

dersøgt alibierne en gang til”. Og når så falsificeringsforsøgene ikke lykkes, kan han begynde at protestere i retten. Men ikke før, for ellers taber han sagen på 10 minutter.¹³⁸

Dommen er altså henlagt til retslokalet, som i historikerens tilfælde betyder det offentlige rum, der giver mulighed for at føre én rationel diskussion om, hvordan verden skal forstås. Da jeg spurgte Res. R, hvorfor han arbejder med historie, gav han indblik i det som motiverer historikere til at arbejde med historie. Han sagde:

Hvorfor? Det er den der gamle nysgerrighed; man kan ikke lade de døde have deres hemmeligheder i fred: Nysgerrighed.¹³⁹

Et lignende synspunkt kom til udtryk, da jeg spurgte Res. N: Jeg kunne godt tænke mig at høre, hvad der er så spændende ved at arbejde med historie? Hertil svarede han:

På mig har det altid været detektiven. Det er det, jeg sådan har været fascineret af, detektivarbejdet. (...) hvis vi starter helt fra begyndelsen, så havde jeg en ide om, at jeg skulle være arkæolog, og det er lidt det samme. Det der med, at man graver og ved ikke, hvad der er i næste lag, det som jeg jo gør i arkivalier eller i bøger, hvor man ikke ved, hvad der kommer på næste side – og pludselig dukker der et eller andet op, der interesserer en. Det er det der kick, man får, som er grundlæggende interessant.¹⁴⁰

Og videre omkring fundet af noget konkret materiale: ”det gav et kick. Andre får det ved at drikke eller ryge, men jeg får det altså ved at læse historie. Det er det, der får mig til at brænde for historie, det er helt sikkert. Det er det der med, at åbne arkivkasser. Det er det bare”.¹⁴¹ Også for Res. N er det altså en grundlæggende nysgerrighed, der driver værket. Res. H udtrykte samme synspunkt på denne måde:

Jeg vil sige, at Rigsarkivets registratrum, det er jo en slikbutik at komme i. Jeg har det ligesom børn, der står nede ved købmanden og har de der 5 eller 10 kr. at købe slik for og skal vælge. Alle de muligheder der ligger. Når man står der med registraturerne og skal finde ud af, hvad ligger der egentlig her. Hvor gemmer der sig nogle historier henne i det her?¹⁴²

Også for Res. H er det altså en drivkraft i hendes virke at grave nye ting frem. Men hun udtrykker ganske godt, at der spiller flere faktorer ind i arbejdet med historie. For dels udtrykker hun, at hun opfatter det at arbejde med historie som ”... en god roman, eller som at

¹³⁸ Res. R p. 257 § 9-15

¹³⁹ Res. R p. 254 § 8-9

¹⁴⁰ Res. N p. 195 § 8-13

¹⁴¹ Res. N p. 199 § 7-9

¹⁴² Res. H p. 114 § 34-37

være turist eller rejsende i et fremmed land og opdage en verden, der er anderledes”.¹⁴³ Og dels fremhæver hun, at arbejdet med historie giver hende ”dybde og perspektiv” på dagaktuelle diskussioner.¹⁴⁴

Jeg har i dette kapitel forsøgt at vise, hvorfor historikere godt kan lide deres arbejde. I historikernes måder at udtrykke deres interesse for historie kom der fire aspekter frem, som alle må regnes med, når vi skal forstå deres virke. Det første var, at de interesserer sig for mennesker og menneskelivet generelt. I relation hertil var der historikere, som udtrykte, at deres interesse for historie tog udgangspunkt i en samtidsinteresse. Implicit heri ligger der en antagelse om, at menneskers handlinger i forhold til deres placering i tid og rum er relative stabile, og at den historiske beskæftigelse kan lære os noget generelt om det at være menneske og om menneskelivets vilkår. Denne opfattelse sammenholdt jeg med det traditionelle begreb om historie som en *magistra vitae* (en livets læremester), og videre med det aristoteliske begreb »fronesis«, som vil sige, at vi igennem indsigt i generelle forhold bliver bedre til at handle i den specifikke situation. Det tredje aspekt viste sig ved, at historikere også fandt den fortidige virkelighed interessant i sig selv, og det brugte jeg til at fremhæve, at der i arbejdet med historie også indgår et underholdningselement. Til sidst tog jeg fat på historikere, som gav udtryk for, at selve arbejdet med at grave viden frem havde stor betydning, og endelig viste jeg, hvordan alle fire aspekter spillede ind i en historikers arbejde.

Det står klart, at der spiller flere faktorer sammen, som har indflydelse på historikerens arbejde. På baggrund af dette kapitel er det i hvert fald sikkert, at vi ikke kan forstå historikerens virke med henvisning til det skel, som Bernard Eric Jensen opstiller mellem en lærd og en ikke-lærd beskæftigelse med historie.¹⁴⁵ Historikerens lærde beskæftigelse med historie er i hans optik kendetegnet ved, at målet med den alene er at nå til en så nøjagtig viden om den fortidige virkelighed som muligt. Det er det også, men hvis historikere alene fik det ud af deres beskæftigelse med historie, ville de synspunkter, som er udtrykt igennem dette kapitel være fraværende. Tværtimod er det tydeligt, at historikere også *bruger* historie til at finde ud af, hvem de er, hvorfor de er, og hvad de er. Som alle andre mennesker synes historikere at bruge historie i dannelsen af deres kollektive og individuelle identitet eller identiteter. Alligevel er jeg ikke uenig i det frugtbare ved at skelne mellem en lærd og en ikke-lærd beskæftigelse med historie. Men jeg opfatter nærmere skellet ud fra den opfattelse, som Kirsten Hastrup har argumenteret for, at videnskabelige (lærde) teorier/betragtninger om, hvordan verden skal forstås, adskiller sig fra almindelige (ikke-lærde) betragtninger derved, at de viden-

¹⁴³ Res. H p. 112 § 22-24

¹⁴⁴ Se side 57, for samme synspunkt se: Res. Q p. 240-242; Res. K p. 159,161-162; Res. O p. 211-212 (Giver dog primært udtryk for nutidsforbindelsen og detektivarbejdet); Res. G p. 101-102; Res. F p. 85-86,91; Res. E p. 70-72

¹⁴⁵ Se side 42

skabelige er baseret på særligt systematiske og forpligtende undersøgelser.¹⁴⁶ Og som jeg tidligere har været inde på, tager den lærde beskæftigelse med historie afsæt i en forpligtelse på sporene af den fortidige virkelighed og evnen til at godtgøre forbindelsen mellem dem og tolkningen af dem. Med forpligtelsen herpå kan historikere sætte sig ud over de problemer, der opstår, hvis det er et kulturelt fællesskab og ønsket om dannelse af identitet, der skaber ramme om udforskningen af den fortidige virkelighed. Derved kan historikere også leve op til idealet om at være et værn mod unuancerede og forsimplede opfattelse af den fortidige virkelighed.¹⁴⁷

Historikerens forskningsfelt

Historikeres interesse i det de arbejder med er et helt centralt punkt. Men for at kunne angribe interessen for historie yderligere, og samtidig indsnævre undersøgelsen omkring den enkelte historikers specifikke forskningsfelt, er det nødvendigt at se nærmere på den ramme hvorfra resultaterne af den historiske undersøgelse udgår. Det er i kraft af historikernes forskningsaktivitet og ansættelse på et universitet, arkiv eller museum, at jeg har udvalgt dem og talt med dem. Og det er et træk i interviewmaterialet, at historikerne giver udtryk for, at de institutionelle betingelser, som de arbejder under, har direkte indflydelse på udformningen af deres forskningsfelter. Derfor er det nødvendigt at se nærmere på dette aspekt, fordi det så må have indflydelse på de indsigter, vi får i den fortidige virkelighed.

En af siderne af dette aspekt kom til udtryk hos Res. E, som er arkivar. Jeg indledte interviewet med at spørge til, hvad han fandt interessant ved at arbejde med historie. Han svarede, at han opfattede alt ved historie som interessant.¹⁴⁸ Jeg spurgte herefter, hvor hans interesse stammede fra, hvortil han svarede, at han blandt andet havde en far, der var historiker, og den historiske tænkemåde var naturlig for ham. Oprindeligt var han startet med at læse klassisk filologi, men skiftede hurtigt til historie, hvor han igennem en interesse i at forstå, hvorfor der kom nazisme i Tyskland og ikke i Danmark, begyndte at interessere sig for middelstanden og håndværksmestre i Danmark. Da han videre forklarede, hvordan han var endt med at være arkivar og forske i erhvervshistorie, sagde han:

Men når jeg er endt på arkivet, så hænger det også sammen med, at jeg var ansat her i en periode, men altid i løse stillinger. Efterhånden kneb det mere og mere, da vi kom frem til begyndelsen af 1980'erne, og da den sidste stilling, som var et seniorstipendium udløb, så var der ikke mere at komme efter. Der var det nedskæringstider, og så måtte

¹⁴⁶ Hastrup 1999 p. 192

¹⁴⁷ Se side 26

¹⁴⁸ Se side 54

jeg jo se mig om efter noget andet. Jeg ville gerne blive i byen, og så lykkedes det altså via et andet projekt at blive ansat som arkivar. Det har så naturligt gjort, at jeg arbejder med erhvervshistorie. Hvis man er ansat på et arkiv, så har man – i en forsker stilling – forskningsret og -pligt; men inden for det felt, som arkivet skal dække.¹⁴⁹

Virkeligheden for ham er, at han *skal* forske i erhvervshistorie. Han udtrykker videre, at det finder han rimeligt nok, da motivationen for forskning på arkiverne er, at det er nødvendigt for at foretage en kvalificeret indsamling af arkivalier. Citatet siger endvidere klart, at der ikke er nogen automatisk forbindelse mellem forskningsfelt og interesse for ham. Ikke fordi han er utilfreds med at forske i erhvervshistorie, men som han siger: ”... på en måde ville jeg da gerne dække alt. Fordi jeg synes også, at international politik er interessant, udenrigspolitikens historie er interessant, kulturhistorie er interessant. Der er så meget, der er interessant. Men det er erhvervshistorien også”.¹⁵⁰ Res. Es vej frem til en ansættelse ved et arkiv illustrerer meget fint, hvad der spiller ind, når vi skal forstå, hvad der har betydning for historikerens forskning. De institutionelle rammer har en ikke uvæsentlig betydning, forstået på den måde, at hvis man er ansat et bestemt sted, er man også ansat til at varetage noget ganske bestemt. Samtidig illustrerer citatet fra Res. E også, at der ikke synes at være nogen modsætning i, at vi stræber efter at lykkedes i livet ved at opnå en anset position i samfundet, og søge det som interesserer os.

Res. O er ligeledes ansat ved et arkiv, og jeg spurgte ham, hvordan det kunne være, at han var endt med at forske i dansk trafikhistorie. Hertil svarede han, at det faktisk var en tilfældighed, for det, han havde specialiseret sig i fra sit speciale og frem, var Danmarks oversøiske udvandring i forlængelse af landbrugshistorie. Det var, siger han, fordi han ledte efter noget fast arbejde, samt at det var for sent at tage en handelshøjskole-uddannelse eller en IT-uddannelse, at han søgte på et projekt om trafikhistorie. Selvom han forsøgte at vise en forbindelse mellem projektet om trafikhistorie og dansk oversøisk udvandring, ved at sige: ”... i og med udvandring osv., så havde veje og biler altid været noget som sådan interesserede mig lidt”,¹⁵¹ så synes den væsentligste grund til, at det netop blev trafikhistorie, der blev hans forskningsfelt, at han ønskede at få et arbejde.

Res. S, der var ansat ved et museum, da jeg talte med ham, udtrykte de institutionelle rammers betydning for sin forskning på en anden måde. Han fortalte, at det var, da der for nogle år siden blev vedtaget en lov om, at bevaringsværdige gravminder på kirkegårde skulle registreres, at han begyndte at interessere sig for gravminder. Videre sagde han:

Det blev så pålagt museerne, at stille sagkyndige til det. De skulle udpege, hvad for nogle af gravminderne der var bevaringsværdige. Gravminder har aldrig interesseret

¹⁴⁹ Res. E p. 73 § 4-12

¹⁵⁰ Res. E p. 73 § 20-24

¹⁵¹ Res. O p. 211 § 24-33

mig synderligt, men da jeg kunne se, at de hørte ind under mit arbejdsområde, så måtte jeg jo påtage mig det.¹⁵²

Registrering af gravminder er gået hen og blevet til et interesseprojekt for ham, fordi: ”... ved arbejdet med dem kom man dybere og dybere ind i det, og ser hvilken udsagnskraft sådan nogle gravminder har, fra deres indskrifter, og hvad for nogle typer der er populære, til hvad for nogle tidspunkter. I det hele taget hele udviklingen er interessant”, og videre: ”Før arbejdet med dem havde jeg aldrig nogensinde interesseret mig for dem. Nu er det ved at resultere i en artikel i et tidsskrift om gravminder”.¹⁵³ Igennem disse betragtninger udtrykkes det klart, at der er en forbindelse mellem det at være ansat et bestemt sted, interesse for et område og resultaterne af historikerens arbejde. Samtidig udtrykker det også, at interessen ikke er givet på forhånd.

Selv om der ikke er nogen selvindlysende forbindelse mellem forskningsfelt og en opfattelse af, at forskningsfeltet har ophav i en oprindelig interesse, kan den sagtens være der. Fire ud af de 19 historikere, jeg har koncentreret min undersøgelse om, er enten i gang med at skrive deres ph.d.-afhandling eller netop færdig med den. Det er et kendetegn, at når jeg ser på deres forklaringer på, hvordan de er endt med at arbejde med det de gør, synes der at være sammenfald mellem interesse og forskningsfelt.¹⁵⁴ Denne forbindelse kom til udtryk hos Res. G, der arbejdede på at færdiggøre sin ph.d.-afhandling om religiøse forhold i 15- og 1600-tallet. Det område hun forsker i, beror på en interesse, der rækker langt tilbage i hendes studietid og i et vist omfang begyndte, før hun startede med at læse på universitetet.¹⁵⁵ Jeg har ikke spurgt eksplicit til denne forbindelse, men det er et kendetegn, at historikerne der er i gang med at skrive en ph.d.-afhandling eller lige er færdig, påpeger at den er der. Res. N udtrykte den således:

Og så skrev jeg et speciale om specielt synet på grønlandere, og hvordan de sådan var blevet opmålt osv., og hvad man havde anvendt det til, og hvad var meningen med at lave sådan nogle opmålinger, hvad ville man med det politisk? Da jeg så var færdig med det, så kunne jeg jo ikke skrive en ph.d. om det samme, selv om jeg synes det kunne være interessant at udbygge, men så gik jeg ligesom skridtet videre, og hvad skete der så efter 45?¹⁵⁶

¹⁵² Res. S p. 276 § 15-18

¹⁵³ Res. S p. 276 § 18-23

¹⁵⁴ Jeg ser sammenhængen ud fra den antagelse, at studerende primært vælger deres specialemedne ud fra, hvad deres umiddelbare interesse foreskriver. Så når jeg fastslår, at der synes at være en forbindelse mellem umiddelbar interesse og forskningsfelt, beror på det en forbindelse mellem specialets vinkel og ph.d.-afhandlingen.

¹⁵⁵ Res. G p. 100, Se også: Res. L p. 173, Res. D p. 64

¹⁵⁶ Res. N p. 197 § 19-24

Det ligger i en ph.d.-afhandlings karakter, at stipendiater får mulighed for at forske inden for et område, og at det ofte vil have forbindelse til specialeemnet, fordi det er det emne, som stipendiaten mest indgående har arbejdet med. For Res. N er den samlende faktor interessen for forholdet mellem anormalitet og normalitet. Der udtrykkes imidlertid ikke en sådan tæt forbindelse hos de historikere, som har været ansat længere ved et universitet, hvilket kan forklares med, at det er længe siden, de har skrevet speciale og en afhandling der svarer til en ph.d.. Men skal vi forstå karakteren af den enkelte historikers forskningsfelt i relation til de institutionelle rammers betydning, skal yderligere et aspekt medtænkes.

Når vi tager et kort kig på historikernes forskningsfelter, er det svært at finde direkte sammenfald. Det kan blandt andet forklares med, at der ikke ansættes mange historikere, der arbejder med det samme på det samme sted, fordi studierne, afdelingerne og institutterne gerne vil dække så brede områder som muligt. Det betyder også, at vil historikere adskille sig fra andre, skal de finde niches, hvor de har noget nyt at sige. Det er et træk i interviewmaterialet, at hvis vi skal forstå historikerens arbejde i relation til interesse og den institutionelle rammers betydning, spiller det ind, at den enkelte søger en niche inden for et område, hvor han/hun kan levere noget nyt. Res. N. udtrykte klart, at det betød noget, at han kunne levere noget som andre ikke kunne. Da jeg talte med ham, sad han med noget materiale, som kun han kendte til, og han gav udtryk for, at det betyder meget for ham, at han får det udgivet. Han udtrykte sin reaktion, da han fandt materialet sådan: ”Waw, her er jeg først, her er jeg størst”.¹⁵⁷ Der er ikke mange, der fremhæver vigtigheden af at kunne levere noget nyt så tydeligt, men flere historikere forklarer deres forskningsfelt under henvisning til, at det har en ny vinkel i forhold til andre. Res. I fortalte, at da han fik arbejde ved det naturvidenskabelige fakultet, hvor han skulle undervise i et fag, der relaterede sig til historie, opdagede han, hvordan den etablerede historie om, hvordan ingeniørstanden blev til i Danmark var forkert. Dette medførte, at han fik gravet nogle helt nye kilder frem, og det udmøntede sig i, at han skrev en disputats om emnet.¹⁵⁸ Res. P, der arbejder med de danske byers historie, finder inspiration i sin forskning blandt udenlandske forskere, da vi herhjemme ikke har nær så mange historikere, der beskæftiger sig med byhistorie som med landbrugs-, industri- eller politisk historie.¹⁵⁹ Som Res. I udtrykker også Res. P, at det er den nye vinkling, der karakteriserer deres forskning. Der findes imidlertid en række varianter af denne måde at karakterisere sin forskning på. En tredje fortæller, at han mellem det kirkeretslige, kirkeorganisatoriske og retshistoriske har kunnet få rigtigt meget udgivet.¹⁶⁰ Her som hos de ovenstående er det igennem en niche, at historikeren manifesterer sig som historiker og adskiller sig fra andre historikere.

¹⁵⁷ Res. N p. 198 § 37

¹⁵⁸ Res. 131 p. 1-7

¹⁵⁹ Res. P p. 227 § 26-32

¹⁶⁰ Res. R p. 254 § 24-26 For endnu et eksempel: Res. K p. 162 § 2-10

En anden forklaring på de mange forskellige forskningsfelter kan være, at historikere deler den vidensforståelse, som Kirsten Hastrup har argumenteret for.¹⁶¹ Målet for humanvidenskaberne er her at levere nye bud på, hvordan verden skal forstås, og udtrykke det, som ellers ikke finder udtryk. Det afgørende for humanvidenskaberne er ikke at søge én Sandhed, men at nuancere vores opfattelse af verden. På den måde bliver Sandheden underordnet nyheden, og om det ikke er et erkendt mål for historikere, så tyder ovenstående historikers synspunkter dog på, at sådan en forståelse bestemt ikke er uden betydning. Den stadige differentiering af forskningsområder skyldes da, at det kun derigennem er muligt at svare verden på stadige nye måder.

Det ovenstående kapitel har primært tjent det formål at få pointerne i det følgende kapitel til at fremstå mere tydeligt. Jeg pegede indledningsvis på, at der – når vi skal forstå karakteren af historikerens forskningsfelt – spiller et element ind omkring at få et arbejde og indgå i en gruppe af historikere. Dernæst pegede jeg på, at når en historiker er ansat ved en bestemt institution, har det betydning for, hvordan denne historikers forskningsfelt ser ud. Dette brugte jeg til at pointere, at der ikke findes nogen automatisk forbindelse mellem forskningsfelt og oprindelig interesse. Derpå fremførte jeg, at den selvfølgelig godt kunne være der, hvilket jeg fremhævede igennem min diskussion af ph.d.-stipendiateres forskningsprojekter, der i høj grad synes at ligge i forlængelse af det, de arbejdede med i forbindelse med deres speciale. Endelig fremhævede jeg, at historikere, der har været ansat længere tid på et universitet, har tendens til at søge en niche, hvor de har noget nyt at byde på. Dette forklarede jeg med, at der ikke ansættes mange historikere til at varetage det samme område og Kirsten Hastrups mere generelle videnskabsforståelse, hvor det afgørende ikke er Sandheden men nyheden.

Heureka! Heureka!

Da jeg startede på interviewprocessen spurgte jeg de historikere jeg talte med, hvad der gør det spændende at arbejde med deres forskningsfelter. Mange svarede, at det var når *noget* kunne give en ny vinkel eller et nyt perspektiv til det de arbejdede med, at det blev virkelig spændende. Det var endvidere et træk, at når noget blev virkelig spændende, gav det sig ofte udtryk i en eller anden form for produktion af indsigt i fortidige forhold. Men der var ikke mange, der gik ind i, hvad dette *noget* konkret var. Det indså jeg på baggrund af de første 19 interview, og det bevirkede, at jeg sendte et tillægsspørgsmål til de første 19 respondenter,

¹⁶¹ Hastrup 1999 p. 193, og se endvidere side 26

mens de resterende 27 fik det på forhånd.¹⁶² Tillægsspørgsmålet lød: Hvad var det sidste gang – helt konkret – der flyttede *noget* hos dig? Det jeg spurgte efter var en 'ahaoplevelse' eller 'øjeblik'. En ahaoplevelse rykker noget hos os. Det er altså ikke blot en banal oplysning, som vi tager til efterretning, men i stedet *noget* der medvirker til at skabe sammenhæng og forståelse hos os. Det var dette *noget*, der pirrede min nysgerrighed og efterfølgende har vist sig at være et centralt punkt, hvis vi skal forstå, hvad der driver historikere i forhold til interesse i det de laver. Altså når det anskues snævert omkring den enkelte historikers forskningsfelt.

Jeg har kun én gang tidligere understøttet mine argumenter med materiale fra de interview, jeg ikke har transskriberet. I dette kapitel vil jeg imidlertid fremhæve noget af dette materiale, da det kan medvirke til at kaste lys over aspektet om, hvad der konkret fører til, at vi får indsigt i fortidige forhold.

Jeg har kaldt dette kapitel 'Heureka! Heureka!'. Ordene skal være blevet råbt af Archimedes, da han opdagede den hydrostatiske lov, men de illustrerer også, hvad jeg oplever der er i spil, når vi skal forstå, hvad der driver historikere. Det drejer sig om aspekter som at løse en opgave, få klarhed over det uklare, skabe mening i det uforståelige og opleve nye måder at se noget kendt på. Der er to grunde til, at det gik op for mig, at ahaoplevelserne spiller afgørende ind. Dels var der flere af dem, jeg talte med, som henviste til, at *noget* bevirkede, at de syntes det var interessant at arbejde med deres forskningsfelter, og dels brugte Res. A begrebet »heureka« i mit interview med ham. Jeg var inden interviewet ikke i nævneværdig grad bekendt med indholdet og baggrunden for begrebet »heureka«, og jeg måtte derfor sætte mig ind i betydningen af det, for at forstå hvad Res. A henviste til. På den måde førte noget uforklaret og i udgangspunkt uforståeligt mig i retning af ahaoplevelserne; de ahaoplevelser som jeg nu tillægger en afgørende betydning, når vi skal forstå, hvad der gør, at historikere tager fat på et bestemt emne.

Archimedes havde sin ahaoplevelse, da han lod sin krop sænke ned i et kar fyldt med vand, og her observerede, at den mængde vand, der løb over kanten, svarede til massen på det af sin krop, han lod sænke ned i karret. Efter sin observation, fortæller historieskriveren Vitruvius, hoppede Archimedes op af karret og løb nøgen hjem, alt i mens han råbte 'Heureka! Heureka!' (Fundet! eller Jeg har fundet det!).¹⁶³ Med baggrund i sin observation foretog Archimedes mere systematiske undersøgelser, der bevirkede, at vi i dag har den hydrostatiske eller archimediske lov, der siger: Et legeme der nedsænkes i vand, vil have en opdrift, der svarer til tyngden på det vand, der fortrænges. Det var med udgangspunkt i observation af

¹⁶² Se side 4, tillægsspørgsmålet findes i bilagsmaterialet p. 290

¹⁶³ Oversat efter Meyers Fremmedordbog, 8 udgave 1924/1998 (første gang udgivet 1837). Det er Marcus Vitruvius Pollio der fortæller historien om Archimedes i: *De Architectura*, bog IX § 9-11 (Oversættelse af Morris Hicky Morgan: *Vitruvius, Ten books on Architecture*, New York 1960 p. 253-254).

noget, at erkendelsen tog form og kom til udtryk. Ahaoplevelser kan rimeligt nok have mange ansigter og tage sig meget forskelligt ud. Jeg oplever, at historikerne giver udtryk for, at ahaoplevelser spiller en væsentlig rolle, når vi skal forstå, hvad der driver dem i forhold til arbejdet med et forskningsfelt. Det jeg søger at indkredse med dette kapitel er, hvad historikere konkret angiver, har haft central betydning i arbejdet med deres forskningsfelter. Overordnet set kan de typer af svar jeg har fået inddeles i tre. Først er der historikere, som udtrykker, at det er med udgangspunkt i kilderne, at de oplever *noget* som flytter dem. Dernæst udtrykker nogle, at der er når *noget* ikke giver mening eller er uforklaret, og sidst at det er når *noget* gør, at de ser på et område på en helt ny måde.

Det første aspekt udtryktes i relation til arbejdet med sporene af den fortidige virkelighed. Udgangspunkt for disse historikere er på et afgørende punkt ikke anderledes end Archimedes' udgangspunkt. Kong Hieron havde bedt Archimedes overveje en måde, hvorved han kunne komme til klarhed over, om en guldsmed havde blandet sølv i den mængde guld han havde fået udleveret og derigennem tilegnet sig noget at det kostbare guld selv. Det var da Archimedes opdagede, at den mængde vand der løb over kanten på et kar svarede til massen af den del af sin krop, han lod sænke ned i karret, at han fik sin ahaoplevelse.¹⁶⁴ Den nye indsigt han fik medførte, at ny erkendelse blev nået.

Res. Qs ahaoplevelse kan sammenlignes med den, Archimedes havde. Res. Q var i midten af 1990'erne med til at udarbejde en rapport. Han havde i den forbindelse fået til opgave at grave materiale frem af de amerikanske arkiver, og ifølge ham var der ikke nogen, der tidligere havde fundet noget afgørende i hverken de danske eller amerikanske arkiver. Videre fortæller han:

Og så lige pludselig på et tidspunkt, hvor jeg er i en arkivgruppe, ser jeg så hele den amerikanske administrations overvejelser op til det der famøse H.C. Hansen brev, hvor den amerikanske ambassadør træder op til H. C. Hansen og spørger, om danskerne vil vide noget om, hvis amerikanerne placerer kernevåben på Grønland. Og det er sådan virkelig et scoop; med det samme vidste jeg, at her har du altså fundet nogle kronjuveler.¹⁶⁵

Som Archimedes var Res. Q sat på en svær opgave, og pludselig lykkedes det ham altså at finde noget materiale, der medførte, at han fik et empirisk gennembrud. Selvom det snart er nogle år siden, at han oplevede denne ahaoplevelse, var det åbenbart en så stor oplevelse, at det er den han fortæller, da jeg spurgte til, hvad der flyttede *noget* hos ham. Jeg anser det for rimeligt at antage, at sådan en oplevelse har spillet betydeligt ind i interessen for den opgave, han var sat til at løse. Res. A fortæller om lignende oplevelser under arbejdet med sin dispu-

¹⁶⁴ Marcus Vitruvius Pollio: *De Architectura*, bog IX § 9-11 (Oversat efter Morgan 1960 p. 253-254).

¹⁶⁵ Res. Q p. 242 § 28-33

tats. Han nævner tre forskellige ahaoplevelser, og her er det værd at bide mærke i to. Den første skete, da han i flere måneder havde jagtet en bekræftelse på en hypotese, og stødte på en publikation fra 1700-tallet af noget kildemateriale. Han fandt ikke en bekræftelse, men blev tværtimod klar over, at hypotesen var forkert. Men samtidig præsenterede publikationen den 'rigtige' hypotese for ham.¹⁶⁶ Den anden ahaoplevelse skete, da der udkom et nyt bind af Danmarks Riges Breve. Her var der nogle oversættelser, der oprindeligt var forfattet på latin og alenlange. Han og andre havde tidligere sprunget disse breve over i sikker forvisning om, at indholdet var kendt andetsteds. Det viste sig, fortæller han, mildt sagt at være forkert. Det materiale, man tidligere havde støttet sig til, tilskrev en dansk regent en for stor formel magt, og viste sig på baggrund af de hidtil uoversatte breve at være forfalskninger/manipulationer. Han fortæller videre: "Det morsomme var så, at alle andre forskere havde gjort som jeg og blot sprunget disse breve over af samme grund som jeg. Dermed kunne jeg finde sensationelt nyt om noget særdeles velgennemforsket".¹⁶⁷ Indsigterne gjort på baggrund af oversættelserne førte til, at noget flyttede sig hos ham. Den opfattelse, som jeg tidligere har tilskrevet Res. A, udtrykkes også igennem det ovenstående. Han giver udtryk for det kumulative synspunkt, hvor de egentlige nybrud i historieskrivningen sker med baggrund i empiriske landvindinger. Det ligger fint i forlængelse af, at jeg tidligere har argumenteret for, at hans historieopfattelse har positivistiske træk, som blandt andet, at det er videnskabens opgave at blotlægge objektets sande natur. Set i det lys, kunne Res. A løse sin opgave som historiker på baggrund af sine ahaoplevelser.

Ser vi opgaven for historiefaget som et spørgsmål om at levere nye bud på, hvordan verden skal forstås, udtrykker en anden historiker også, hvordan det kan være sporene af den fortidige virkelighed, der medvirker til, at noget flyttes og fører til ny erkendelse. Interviewet med denne historiker er ikke blandt det transskriberede interviewmateriale, men hendes opfattelse er værd at bide mærke i. Jeg sendte mit tillægsspørgsmål efter mit interview med hende, og hendes svar kan tolkes i retning af, at det medvirker til at motivere hende i hendes arbejde, at hun oplever ahaoplevelser. Hun svarede: "Sidste gang jeg oplevede sådan et rush var i forrige uge, da jeg sad over mine kildetekster fra Landsarkivet. Jeg havde, lidt uorganiseret indrømmer jeg og lidt med prøven-sig-frem, fundet frem til nye kilder, som inden for mit felt ikke er blevet inddraget før. Og lige pludseligt er det gået op for mig, hvordan jeg skaber linket mellem teoridannelserne og metoden ...". Set i lyset af Hastrups ekspressive tilgang udtrykker denne historiker en anden tilgang end Res. A ovenfor. Men på samme måde som Res. A udtrykker hun, at ahaoplevelserne spiller ind, når vi skal forstå, hvad der driver historikere i arbejdet med deres forskningsfelter. Samtidig tror jeg, at hun udtrykker noget vigtigt, når hun fortæller, at sidst hun havde sådan en oplevelse var i forrige uge. Det er min opfat-

¹⁶⁶ Res. A. p. 13 § 13-17

¹⁶⁷ Res. A p. 13 § 19-29

telse, at ahaoplevelser sker oftere end historikerne giver udtryk for, og der er ikke mange, der eksplicit har henvist til 'sidste gang'. De henviser i stedet til de store ahaoplevelser de har haft. Det ser jeg som udtryk for, at det netop er de største der hænger fast og kan genfortælles.

Den anden type af ahaoplevelser udtrykkes når historikere støder på *noget*, der ikke giver mening, er uforklaret eller virker uforståelig. Her synes der, at være en pointe i, at historikere er grundlæggende nysgerrige, og jeg tror, at Res. D taler for mange, når han siger: "... jeg er stadigvæk en hund efter viden, jeg vil gerne vide noget om alt muligt".¹⁶⁸ Set i det lys er det ikke overraskende, at flere historikere fortæller, at det er når noget råber på forklaring, at de pirres i en grad, at de begynder at arbejde med det. Dette gav Res. H udtryk for, da hun sagde:

... jeg viste dig [under interviewet] en fotokopi af et gammelt pressefoto fra en Marshall-hjælpsudstilling i 1950. Det der oprindeligt fangede min opmærksomhed var, at kvinden, der skal reklamere for det nye og moderne, er klædt i en slags folkedragt, dvs. noget der peger tilbage på traditionen/gammel landbokultur.¹⁶⁹

Konkret førte denne undren over sammenhængen mellem noget traditionelt og noget moderne til, at hun kiggede i de udenrigsministerielle arkiver på Rigsarkivet, hvad der slutte- lig førte til, at der blev udgivet en artikel om emnet. Men skal vi forstå, hvordan noget kan medvirke til, at historikere begynder at arbejde med et bestemt emne, tror jeg at vi må forstå, at det, som pirrer nysgerrigheden, ikke nødvendigvis behøver at være noget, som er så hånd- fast som det fotografi, der satte noget i gang hos Res. H. Da jeg mødte op for at interviewe Res. P, sad han og var i gang med at uddybe nogle spørgsmål til Det humanistiske Forsk- ningsråd, hvor han havde søgt forskningsmidler til at arbejde med de borgervæbninger, som foregik i første halvdel af 1800-tallet. Årsagen til at han gerne ville arbejde med dette område var, at det – som der ellers har været en tendens til – ikke er nok at behandle borgervæbnin- gerne med henvisning til det småkomiske i, at man iklædte bedsteborgere uniform og lod dem eksercere som soldater i byens gader. Han forklarer, at hans interesse for dette emne tager afsæt i den opfattelse, at intet eksisterer hen imod et halvt århundrede, uden at der findes et rationale bag.¹⁷⁰ Det, som pirrer ham, er altså noget, der ikke giver mening i udgangspunktet.

¹⁶⁸ Res. D p. 63 § 11-12

¹⁶⁹ Res. H p. 127 § 18-22

¹⁷⁰ Res. P p. 228 § 31-38, p. 229 1-14. Se endvidere Res. B p. 19-20 der gives to eksempler på, hvordan andres opfattelse af et given pointe ledte til, at han satte sig for, at kigge påstandene efter. Dog skal nævnes, at det sidste eksempel udtrykte noget, som Res. B satte en studerende til på baggrund af sin fornemmelse for, at den etablerede opfattelse trængte til nuancering.

Den tredje type af svar centrerer sig om, at en ny tilgang eller et nyt perspektiv på et område kan føre til ahaoplevelser. Der er flere historikere, som udtrykker, at det skyldes læsning af andres fremstillinger af det område, de arbejder med. Det skete f.eks. for en af de historikere, hvis interview jeg har ikke har transskriberet. Han arbejder med energihistorie, og i den forbindelse læste han sig ind på, hvordan man formidler noget, man ikke har begreb for. Dette fik ham til at reflektere over, hvordan begrebet »energi« skal eller kan forstås. Hans ahaoplevelse kom så, da han læste en artikel i San Francisco Chronicle om, at selv om Californien oplevede en energikrise kunne californierne ikke acceptere, at deres tøj blev tørret i luften. Det som gav 'kicket' for ham, fortæller han, var at der stort set ikke er nogen som har forsøgt at sammentænke energi og kultur. På den måde er hans ahaoplevelse udtryk for, at et nyt perspektiv motiverer ham til at arbejde med et emne.¹⁷¹

Men også mere teoretiserende værker har medvirket til at historikere får ahaoplevelser og motiveres til at arbejde med et bestemt emne. Det skete blandt andet for Res. P, da han under en konference blev så inspireret af noget konsistent teori, at han tog hjem og afprøvede det på noget materiale han sad med. Det var med baggrund i den teori, han var blevet præ-senteret for, at hans ph.d.-afhandling tog form.¹⁷² En anden historiker, også en af de historikere, hvis interview jeg ikke har transskriberet, fortæller, at det flyttede noget hos ham at læse nogle franske sociologers teorier. Læsningen af disse lagde grunden til, at han valgte en tredje vej inden for sit forskningsfelt, og denne tredje vej danner endvidere rammen om hans ph.d.-afhandling.

Et sidste aspekt skal fremhæves. Det er det, man kan kalde en pludselig association eller indskydelse i en anden kontekst, der gør, at vi forstår et eller andet, vi går rundt og tumler med. Jeg tror ikke, at vi skal undervurdere dette aspekt i en forskers arbejde. Det var sådan en, Archimedes fik, da han lod sin krop sænke ned i karret og pludselig forstod noget om masser. Der er imidlertid ikke mange, der har fortalt om sådanne oplevelser, og det kan måske forklares med, at det tager afsæt i noget irrationelt, og ikke lader sig forklare ud fra den opfattelse, at videnskabelig erkendelse er udtryk for en rationel aktivitet baseret på systematiske undersøgelser. Det er måske derfor, at det kun er Res. P, der eksplicit har givet udtryk for sådan en oplevelse. Jeg tror, at mange andre vil have lignende eksempler, hvis de tænkte sig rigtig godt om. Da Res. P skrev sit speciale om et mindre øsamfund i 1800-tallet, kom han ind på, hvordan det havde betydet utrolig meget for ham, at han rent faktisk befandt sig på øen. Han sagde omkring sin ahaoplevelse:

... der tror jeg simpelthen, at jeg fik en direkte inspiration ved, at jeg var på øen og stod og kiggede ud på vandet, og så noget så åndssvagt som et lille skib, der kom sejlen-de. Og det satte øjeblikkelig en masse tanker i gang om, hvad det var for en økonomisk

¹⁷¹ For et lignende synspunkt se: Res. Q p. 243 § 5-12

¹⁷² Res. P p. 223 § 19-23

tænkning, der lå bag det at sejle varer fra det ene sted til det andet. Det var meget sjovt. Det var simpelthen et spørgsmål om at gå nede ved stranden en dag, og så få øje på et eller andet, som på en eller anden måde – i et kort glimt – rummede fortiden.¹⁷³

I forlængelse heraf har Res. K en interessant pointe. Siden han er blevet ansat som historiker på et universitet, oplever han, at arbejdsbyrden er vokset betydelig, hvilket han forklarer med, at han oftere bliver spurgt, om han ikke vil medvirke i et projekt. Videre fortæller han om, hvad det betyder for arbejdsglæden og for resultaterne af hans arbejde:

Det må jeg sige, at arbejdsbyrden hænger mig lidt ud af halsen, og det går også ud over inspirationen, fordi mange ting skal tvinges frem.¹⁷⁴

Skal vi forstå, hvordan disse ahaoplevelser spiller ind i historikerens arbejde tror jeg, at de kan komme til udtryk på et utal af måder, og det ikke nødvendigvis er resultatet af en og systematisk arbejdsproces. Som det f.eks. er udtrykt af Res. P, kan en direkte inspiration spille afgørende ind, når historikere pludselig forstår. Alligevel er det næppe sådan, at ahaoplevelser kommer ud af den blå luft. Havde Res. P ikke været bekendt med det øsamfund han studerede, eller havde de ovenstående historikere ikke et indgående kendskab til områder inden for et emne, ville de formentlig ikke have fået nogen ahaoplevelser. Med andre ord: det kræver et solidt fundament at få ahaoplevelser. Den pointe giver Res. H udtryk for, når hun siger: ”Uden at vide en hel del på forhånd ville der dog formentlig ikke være nogen ahaoplevelser (...) Man skal have en baggrund at undre sig på!”¹⁷⁵

Sammenfattende er det som jeg har argumenteret for, at når historikere skal forklare, hvad der er spændende ved at arbejde med deres forskningsfelt, så er det, når *noget* giver en ny vinkel eller et nyt perspektiv. Da jeg forfulgte dette aspekt og bad historikerne fortælle om, hvad der flyttede noget hos dem sidste gang, fortalte de om oplevelser, som jeg anskueliggjorde med indholdet af begrebet »heureka«. Ahaoplevelserne, som historikerne fortalte om, havde forskellige karakteristika, og jeg opdelte dem i tre hovedtyper. For det første var der historikere, der henførte ahaoplevelserne til arbejdet med sporene af den fortidige virkelighed. Dernæst var der historikere, som udtrykte, at ahaoplevelserne tog afsæt i noget, som i udgangspunktet virkede uforståeligt eller ikke gav mening. Endelig var der historikere, som udtrykte, at ahaoplevelser tog form af perspektiver på det, de arbejdede med. Slutteligt anførte jeg et sidste aspekt, som jeg ikke oplevede mange historikere udtrykke, men som jeg dog argumenterede for kan tillægges en betydning i en forskers arbejde. Det er når noget, der ikke har umiddelbar relation til det de arbejder med, åbner for en bedre og større forståelse af det.

¹⁷³ Res. P p. 230 § 9-14

¹⁷⁴ Res. K p. 161 § 12-15

¹⁷⁵ Res. H p. 127 § 32-34

Jeg er nu i stand til at føre diskussionen om Bernard Eric Jensens skel mellem en lærd og ikke-lærd beskæftigelse med historie videre. Jeg har tidligere argumenteret for, at den måde at skelne mellem historikerens beskæftigelse med historie og ikke-historikerens er forkert.¹⁷⁶ Jeg kan nu på baggrund af ovenstående indkredse, hvad der helt konkret driver historikere i deres udforskning af den fortidige virkelighed, når det ikke er fortiden i sig selv eller et ønske om indsigt i egen historicitet og socialitet.

Det, som synes at samle historikerne, er ønsket om at forstå det område de arbejder med bedre. Og det sker med baggrund i, at historikere grundlæggende er nysgerrige. Og i den forstand anser jeg nysgerrigheden for at være den primære drivkraft, når vi skal forstå, hvad der motiverer historikere i arbejdet med et specifikt emne. Samlende kan det udtrykkes ved, at historikere ønsker at bringe kosmos til kaos, forklare det uforklarede eller forstå det uforståelige.

Som jeg forstår det, er det som driver historikere i arbejdet med deres forskningsfelter helt konkret, at de møder noget, der gør, at de kan nå til ny erkendelse eller støder på noget, der ikke giver mening i udgangspunkt eller endelig noget, der kan medvirke til at kaste lys over et område på en ny måde. Udgangspunktet er ahaoplevelser, mens målet er, at forstå emner inden for deres forskningsfelt bedre.

Sammenfatning

I denne del har jeg fokuseret på historikerens interesse for historie og i relation hertil forsøgt at indkredse hvad der generelt motiverer historikere til at arbejde med historie og mere konkret deres forskningsfelter.

Igennem delens tre kapitler har jeg vist, hvordan der spiller flere faktorer ind i arbejdet for historikere, og at det ikke er muligt at opstille et skel mellem en lærd og ikke-lærd beskæftigelse med historie, som Bernard Eric Jensen gør det. For historikere er der klare indikatorer på, at historie har flere betydninger, og de opfatter historie som en *magistra vitae*, et sted hvor de kan blive underholdt, fortabe sig og ikke mindst få stillet deres nysgerrighed til at forstå verden og det de forsker i bedre.

Specielt det sidste aspekt er vigtigt, når vi skal forstå resultaterne af historikernes undersøgelser, og jeg brugte delens andet kapitel til at fremhæve den pointe, at historikere primært drives af deres nysgerrighed, når vi skal forstå deres beskæftigelse med de ofte meget specialiserede forskningsfelter. Det skete ved, at jeg fremhævede de institutionelle rammers centrale betydning for, hvordan den enkeltes forskningsfelt ser ud, og at på trods af dette synes histo-

¹⁷⁶ Se siderne 42 og 61

rikere stadig, at det er meget spændende at arbejde med historie. Således tillagde jeg ahaoplevelserne en helt afgørende betydning, når vi skal forstå, hvorfor historikere synes det er interessant at arbejde med deres forskningsfelter.

Afsluttende diskussion

I det følgende vil jeg skitsere resultaterne af undersøgelsen og derefter pege på perspektiver, som har åbnet sig på baggrund heraf.

Det første mål for fremstillingen lød: hvilke faktorer har betydning for resultaterne af historikerens virke. I den forbindelse er der tydelige indikatorer på, at historikere stræber mod at lykkes i livet, hvilket sker i forholdet til andre mennesker og i forhold til projekter, de sætter i gang. Endvidere har historikerne udtrykt, at beskæftigelsen med historie har flere betydninger for dem. Således er det kendetegnende, at beskæftigelsen med historie ikke kan forstås ud fra en opfattelse, at historikere alene bruger tid på den fortidige virkelighed for den fortidige virkeligheds egen skyld. Undersøgelsen har endvidere vist, at skal vi forstå historikeres beskæftigelse med historie, er det nødvendigt at se den i forhold til en række faktorer, og specielt har undersøgelsen åbnet op for, at vi skal sætte fokus på det, som fører til et erkendelseskred for historikeren.

I forhold til fremstillingens andet mål, hvor jeg har søgt at indkredse hvilken type af indsigt, vi kan få med baggrund i historikerens virke, er det helt afgørende udgangspunkt, at de vinkler, historikere anlægger i deres undersøgelser, er påvirket af deres tids-/rumlige placering. Hvilken betydning det havde for resultaterne af den historiske undersøgelse var der forskellige opfattelser af. Fælles for dem var dog, at kilderne dannede det sikre grundlag, og det var med udgangspunkt i disse, at den historiske undersøgelse tog sit afsæt.

Generelt har jeg argumenteret for det frugtbare i, at historikere anlægger en ekspressiv tilgang til historie. Historikere kan alene udtrykke, hvordan den fortidige virkelighed tager sig ud i dag – altså hvordan den *er*. Historikere ville stå bedre erkendelsesteoretisk, hvis de aktivt anerkender og medtænker nutidens centrale betydning for udforskningen af den fortidige virkelighed samt anerkender, at de føjer noget til verden med deres teorier om den. Praktisk vil en ekspressiv tilgang betyde, at resultaterne af historikerens arbejde i højere grad vil medtænke det foranderlige i vores forståelse af den fortidige virkelighed. Historikere vil som følge deraf være forpligtet på, ikke blot at fokusere på deres fremstilling af, hvordan den fortidige virkelighed skal forstås, men også deres egen forudsætninger for at forstå den på en bestemt måde.

På baggrund af en ekspressiv opfattelse bliver søgen efter én Sandhed ikke interessant. Det afgørende for historievidenskaben er derimod at levere stadige bud på, hvordan den fortidige virkelighed skal forstås. Sandheden underordnes på den måde nyheden. Det betyder imidlertid ikke, at historikere skal opgive at fremlægge *rigtige* bud på, hvordan den fortidige virkelighed skal forstås. Og det er kilderne, der opfattes som et sikkert fundament for udsagn om, hvordan det *var*. Jeg fremdrog i den forbindelse David Favrhholdts artikel *I hvilken forstand eksisterer fortiden?* (2004), hvor han argumenterede for, at der faktisk er noget vi kan

være sikre på. Interviewmaterialet rummer imidlertid ikke indgående refleksioner over, hvad der skal til, for at noget anses for at være et faktum. I forlængelse af denne undersøgelses resultater ville det være interessant med en undersøgelse af, hvad der helt konkret karakteriserer et udsagn, der anses for rigtigt. Indsigt på dette område kan opnås ved at interviewe en række historikere, og kombinere det med indgående studier af præmisserne for samme historikers forskningsresultater. En sådan undersøgelse ville medvirke til at kaste lys over, *hvad* der er sikkert, og *hvad* der gør det sikkert. I den forbindelse vil det være interessant at tage diskussionen op omkring begreberne *rekonstruktion* og *konstruktion* og se dem i et praktisk lys; altså se på, om der er udsagn, som er mere rekonstruktion end andre, og om der er udsagn, som er mere konstrueret end andre. På baggrund heraf er det muligt at nå til større kendskab om, hvad for en karakter den historiske fremstilling har eller kan have.

I forlængelse heraf åbner der sig også et perspektiv om historikerens person og dennes arbejde med et specifikt emne. Den grundlæggende nysgerrighed og ønsket om at lykkes i livet kan forklare meget af historikerens virke, men forklarer det også en mangeårig beskæftigelse med et specifikt emne? Der synes at være en pointe i, at der er forskel på at bruge et halvt år, på at skrive en artikel og 10 år på at skrive en disputats. Spiller det ind, at historikeren har noget sandt at sige? For at arbejde med et omfattende emne, er det så ikke nødvendigt at have en grundlæggende tro på, at der er noget rigtigt, som trænger til at blive sagt? Ved en ny analyse af interviewmaterialet er det måske muligt at nærme sig et svar på disse spørgsmål, men den skal formentlig suppleres med en målrettet undersøgelse, som kan kaste lys over, hvad der er så vigtigt ved et emne, at det giver sig udtryk i omfattende studier.

Litteraturliste

- Aristoteles, *Etikken* (Det lille forlag, Frederiksberg 2000/2002)
- Bekendtgørelse om ph.d.-uddannelsen og ph.d.-graden, bek. nr. 114 08/03/2002
- Bernard Eric Jensen, Faghistorikernes historiebegreb. Baggrund, kendetegn og virkninger, *Historisk tidsskrift*, bd. 1, København 2004
- Bernard Eric Jensen, *Historie – Livsverden og fag*, København 2003
- David Favrholt, I hvilken forstand eksisterer fortiden? Nogle historiefilosofiske betragtninger, i *Historiefagets teoretiske udfordringer* (red. Per H. Hansen & Jeppe Nevers), Odense 2004
- Henning Poulsen; Om samtidshistorisk intervjuing, *Scandia*, bd. 2, Oslo 1968
- Jan E. Stets & Peter J. Burke: Identity Theory and Social Identity Theory, *Social Psychology Quarterly*, vol. 63, no. 3, 2000
- Johansen, Karsten Friis: *Den europæiske filosofis historie*, *Antikken*, bd. 1, Viborg 1998
- Kirsten Hastrup, *Viljen til viden, En humanistisk grundbog*, København 1999
- Lars Bjerg, *Som man spørger. Det journalistiske interview*, Roskilde 2002
- Marcus Vitruvius Pollio, *De Architectura*, (Oversat af Morris Hicky Morgan: *Vitruvius, Ten books on Architecture*, New York 1960)
- Meyers Fremmedordbog, 8 udgave 1924/1998 (første gang udgivet 1837)
- Michael A. Hoog, Deborah J. Terry & Katherine M. White: A Tale of Two Theories: A Critical Comparison of Identity Theory with Social Identity Theory, *Social Psychology Quarterly*, Vol. 58, no. 4, 1995
- Steinar Kvale: *Interview, Introduktion til det kvalitative forskningsinterview*, Gylling 1997/2003
- Søren Kjølrup, *Menneskevidenskaberne, Problemer og traditioner i humanioras videnskabsteori*, Roskilde 1996/2000

Summary

Insight into the past reality is mainly established by the dissemination of historians' research results. In this thesis I have focused on historians and their perception of history. To carry out research is an activity where the manner in which it is performed is influenced by the context in which the researcher is situated. Furthermore I have pointed out that the Aristotelian perception that we strive to succeed in life, can contribute to explain why man acts. Aristotle's perception has later been refined by modern-day sociology and psychology's focus on what man does and who man is. It is by the roles man enact and groups he belongs to that he realises himself as a human being. With this point of departure, I have interviewed historians and asked them questions to help illuminate the two aims of my investigation: 1) what factors are of importance for the result of the historians' work, and 2) what kind of insight may be gained from the historians' work with history.

In the first two chapters of Part I, I focused on the interviewees' individual identities as historians in an attempt to reveal how they express that they have succeeded by means of the positions they hold. In the first chapter, emphasis was put on historians who expressed that it is important to them that they have acquired formal symbols signifying that they belong to the academic elite of society, i.e. they are professional historians and they have the academic credentials and standing vouching for this fact. In continuation of this, I demonstrated that the knowledge they have acquired through their work also influences how they regard their own role compared with that of others. Here it became clear that historians attach great importance to their role. This provided a natural set-off for the second chapter, in which I focused on the general trait that historians hold the conviction that it is important for their work that their skills are of value to others.

In the third chapter I dealt with the hallmarks of historians as members of a professional community. I did so because I wanted to lay open the factors that tie historians together and shape the exploration of the past reality. It was the obligations that historic exploration must have point of departure in source materials and that the historian must account for the connection between source materials and interpretation. In this connection I argued that it would be fruitful if the historian gave up positivistic ideals and acknowledged an expressive approach to the exploration of the past reality. The expressive approach holds the view that historians *add* something to the world with their theories about it. And since all 19 historians acknowledge that the person they are has immense bearing on the results they present, they will – due to their obligations on empirical evidence and account for the connection between source materials and interpretation – be able to conduct *one* rational discussion on how the past reality should be understood. In this manner the fruitless discussion of objective versus relative is omitted.

Towards the end of Part I, I introduced an institutional aspect of being the type of historian I have interviewed. Underlying was the identity theoretical conception that certain de-

mands and expectations are attached to a specific role and group membership, and the members have to live up to these in order to enter and remain in this role and group. In this connection it was obvious that the perception is that a historian must produce history in order to achieve acknowledgement and respect from his colleagues. Furthermore it was clear that if the historian strives to achieve permanent employment as a historian, he must seek to obtain one of the formal symbols of the field signifying that he is a competent historian.

In Part II, I have focused on the historian's interest in history and in this connection attempted to encircle which factors in general motivate historians to work with history and specifically their line of research. In the three chapters of Part II, I have demonstrated that there are several factors at play in a historian's work and it is not possible to make a distinction between a learned and a non-learned approach to history as one history theorist does. To historians there are clear indicators signifying that history has several meanings. They conceive history as a *magistra vitae*, a place where they can be entertained, lose themselves and, not least, satisfy their curiosity about understanding the world and the object of their research better. The last aspect, in particular, is important when we aim to understand the research results of historians. In the second chapter of Part II, I stressed the point that historians are mainly fuelled by their curiosity, not least when working within their often very specialized fields of research. I did so by emphasizing that the institutional frames are of utmost importance to the historians' choice of research field, and that the historian, in spite of this, still finds it very exciting to work with history. Consequently, I stressed that the aha-experience is of vital importance if we are to understand why historians find it interesting to work within their fields of expertise.

Finally, I discussed some perspectives opened by the present investigation. First I pointed out that if historians assume an expressive approach towards history, they will be obligated to include thoughts about the present in their explorations of the past reality. As a result hereof, historians would have to focus not only on how the past reality is to be understood, but also on their own precondition for understanding it in a given way. Second I pointed out that it would be interesting to illuminate to what concrete aspects of the source materials the historians attach importance. A focus to this end would lead to a more thorough understanding of *what is* certain and *what makes* it certain. In continuation of this it would be interesting to illuminate if other factors than the sociological and psychological I have emphasized are at stake if we are to explain e.g. what makes a historian work for many years on a dissertation.

HEUREKA! HEUREKA!

En interviewundersøgelse af historikernes historieopfattelse

Aalborg Universitet * Historiestudiet * November 2005